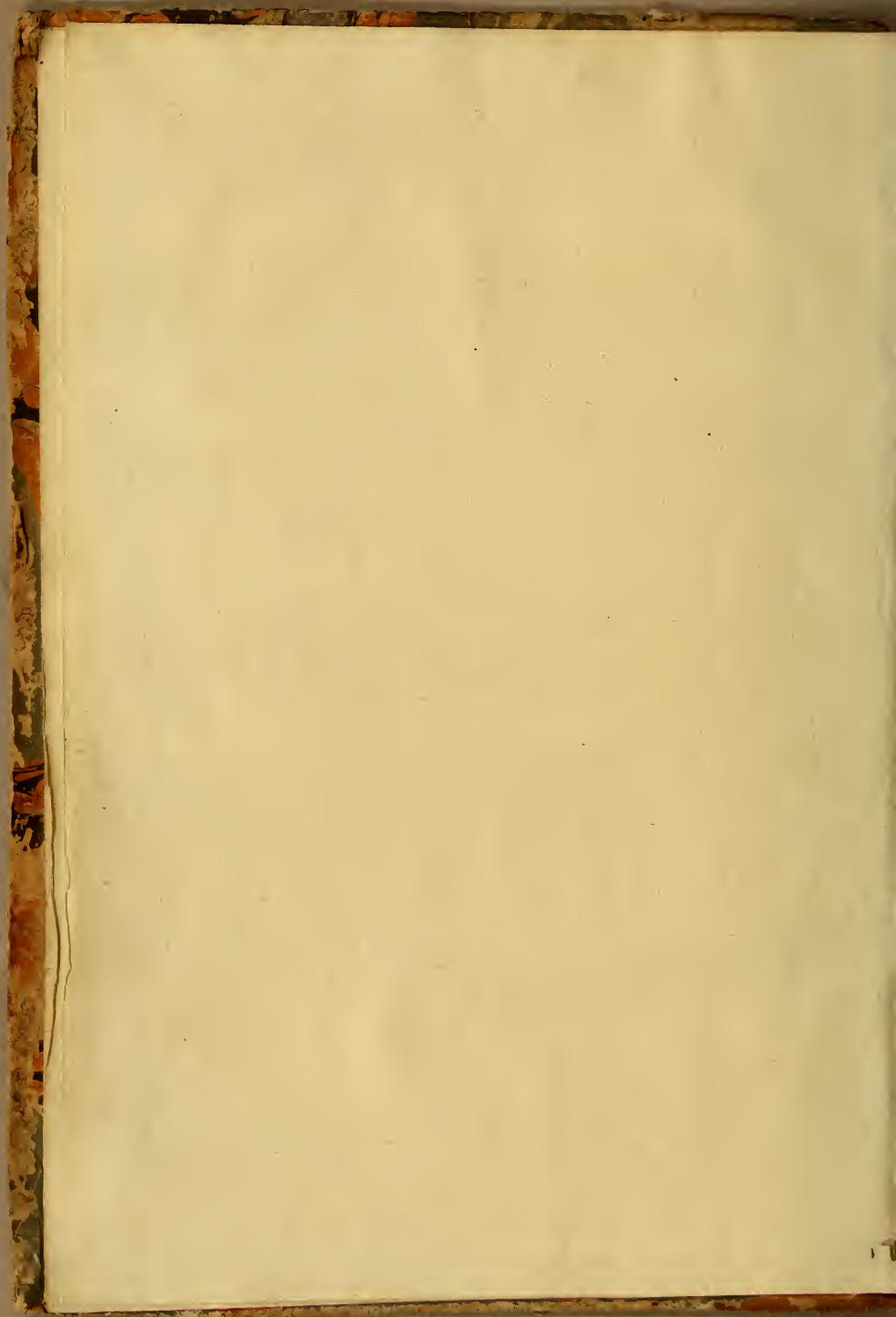




[BORBA DE MORAES: vol. 2, p. 51.]

The author of this work is José Rodrigues de
Mello. This second edition is also rare. Better
pointed, with an engraved vignette (apart from 4
plates), it was made by José Mariano da Conceição
Valoso, and it contains also Prudencio de Amaral's work.

38



JOSEPHI RODERICII MELII
DE REBUS RUSTICIS BRASILICIS
CARMINUM
LIBRI QUATUOR,
QUIBUS ACCEDIT PRUDENTII AMARALII
DE SACCHARI OPIFICIO
SINGULARE CARMEN,
JUSSU, ET AUSPICIIS
REGIÆ SUÆ CELSITUDINIS,
BRASILIAE PRINCIPIS,
DOMINI NOSTRI
DENUO TYPIS MANDATI,

CURANTE
FR. JOSEPHO MARIANO A CONCEPTIONE VELLOSO,
Strictioris observantiæ S. Francisci Flavii Januarii.



OLYSIPONE,
EX TYPOGRAPHIA PATRIARCHALI
JOANNIS PROCOPII CORREÆ SILVII
M. DCC. XCVIII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 101

LECTURE 1

MECHANICS

1. Kinematics

2. Dynamics

3. Energy

4. Momentum

5. Rotational Motion

6. Oscillations

7. Waves

8. Relativity

9. Quantum Mechanics

RPJLB

PHYSICS 101

LECTURE 1

MECHANICS

JOANNI
CLEMENTISSIMO,
POTENTISSIMO,
INVICTISSIMO,
BRASILIAE PRINCIPI,
DOMINO NOSTRO^{Ac}
INCLYTO, PIO, FELICI,
PRO PISSIMA MATRE,
REGINA FIDELISSIMA,
DOMINA NOSTRA,
LUSITANIAE CLAVUM VIRILITER TENENTI;
SACRAQUE EJUS JURA IMPAVIDE TUENTI
OPUS,
CEDRO LINITUM,
VIRGILII AVO DIGNUM
DE REBUS RUSTICIS BRASICIS,
LATINO SERMONE,
ET
LIGATA ORATIONE
AD TYBERIS RIPAS,
LAETO MURMURE REFLUENTIBUS UNDIS,
STUPENTIBUS NYMPHIS,
A DUOBUS BRASILIANIS OLORIBUS,
JOSEPHO RODERICIO PORTUENSI,
PRUDENTIO AMARALIO BRASILIENSI,
OLIM
SU AVISSIME CONCINATUM:
NUNC VERO
AURIFERO PATRE PLAUDENTE TAGO,
FILIIS CONGAUDENTIBUS BRASILIANIS FLUMINIBUS,
NEMPE,
AMAZONUM, DIVI FRANCISCI, ET ARGENTEI,
HINC ET ILLINC JUCUNDE RESONANTIBUS LITTORIBUS
LUSITANIS TYPIS
PRIMO MANDATUM:

JOHN WHITE
CLERMONT
1840

REGINA FIDELISSIMA
DOMINA MORTUA
FRANCISCA MARIA

DE REBUS RUSTICIS BRASILIENSIS
LATINO SERMONE

JOSEPHO ROBERTO CORTEZ
IN QUINTO AMARILIO BRASILIENSIS

AMARILIO BRASILIENSIS
IN QUINTO AMARILIO BRASILIENSIS

AMARILIO BRASILIENSIS
IN QUINTO AMARILIO BRASILIENSIS

BENEFICIORUM MEMOR,
QUIBUS,
ÆRE REGIO,
LARGE, EFFUSEQUE CONSUMPTO,
PRINCIPATUS SUI;
PATRIÆ CHARISSIMÆ
BRASILIAE

RUDEM, COLLAPSAMQUE RUSTICATIONEM:
ET, SUO JUSSU,
LIBRIS JAMJAM EDITIS, CONTINUOQUE EDENDIS
DE SACCHARI, INDIGOFERÆ, COFFEEÆ
CULTURIS, ATQUE OPIFICIIIS
PROPRIUM IN SERMONEM
AB ALIENO TRANSLATIS;

ET
EXOTICIS QUAMPLURIMIS PLANTIS AROMATICIS ET ALIIS,
SCILICET,
LAUROCINAMOMO, CAMPHORA, CARIOPHYLLO,
PIPERE NIGRO, ARTOCARPO, CÆTERISQUE
DISSITIS A REGIONIBUS IMPENSE DEDUCTIS,
DEDUCENDISQUE IN POSTERUM,
IBIDEM STUDIOSE COLENDIS,
HORTORUM PUBLICORUM
AREOLIS AD SEMINARIA JAMJAM PARATIS,
REPARARE, ADAUGERE,
INDIESQUE MAGNOPERE MELIUS FIERI,
INDESINENTER SATAGIT,
PROSEQUI VEHEMENTIUS CONTENDIT.

IN
ÆTERNÆ GRATITUDINIS TESSERAM,
FIDISSIMÆ CLIENTELLÆ SIGNUM,
SINGULARIS AMORIS SYNGRAPHUM,
DEVOTISSIME,
OBSEQUENTISSIME,
HUMILLIME

O.

FL. JOSEPHUS MARIANUS A CONCEPTIONE VELLOSO.

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
BY JOHN STOW
1618

TO BE HAD OF THE AUTHOR AT THE SIGN OF THE WHITE STAR IN ST. MARTIN'S LANE

SERENISSIME
BRASILIAE PRINCEPS.

TUmibi, Tu Phæbo longe formosior ipso,
Vel cum Delon adit maternam & per juga Pindi
Incedit molli redimitus tempora lauro,
Adsis, magne Puer, spes o suavissima gentis
Lusiadum, flexo quem jam nunc poplite adorat
Brasilia, atque arcum Domino pennisque decoram
Versicoloratis demittit cernua frontem,
Adsis o? vatemque oculis, vultuque benigno
Ref-

*Respice moerentem astrictum, inluctuque jacentem,
Et jam nunc votis miserorum assuesce vocari.
Talibus auspiciis juvat ire, & Brasila rura
Inspicere * * **

Josephus Rodericius.

Brafiliae quondam populi nec semina campis
 Affueti dare, nec terram exercere colendo,
 Errabant arcu instructi, longisq; sagittis, (a)
 Quemq; ultro fors objiceret, per inhospita victum
 Quaerebant nemora, & pomis pinguiq; ferinâ
 Vivebant: non panis erat tunc cognitus usus,
 Atque omnis Cereris cultus sine honore jacebat,
 Donec ope ac monitu Thomae *Mandiva* reperta est,
 (b) *Mandiva* ante alias memoranda arbuscula plantas,
 Cujus alit radix homines, frumenta; supplet
 Nam frumenta (ferax alioquin) terra negavit.
 Trunco illa est gracili, nodoque in plura frequenti
 Brachia se fundit: suprema in parte virescunt
 Incisae in radios frondes, atque ordine pulcro,
 Ceu totidem stellae, ramorum extrema coronant.
 Ipsa suis etiam se floribus induit; at non
 Hinc ullos edit fructus: radicibus unis
 Dives, opesque suas alta tellure recondens.

Jamvero radix (*Maniocam* nomine dicunt)
 Illam ipsam praefert, quam pastinaca figuram (c),
 Mole tamen superat; nam, pro ratione locorum,
 (d) Palmos longa duos, & tres aliquando; maligno est
 Rure eadem palmum & semis vix crescit: adultae
 Cum roburq; suum, constansq; accesserit aetas,
 (e) Aequat robusti juvenis bene crassa lacertum.
 (f) Singula radices fundunt virgulta quaternas,
 Interdum & quinâs: ubi tellus optima, senas.
 (g) *Mandivae* genus: haud unum: pene omnibus idem

Et

(a) Longissimis sagittis & immani arcu Indi Brafilenses
 utuntur; quem remissum ferunt: at, cum opus est, summa
 celeritate alteram ejus extremitatem terrae applicant, alteram
 sinistra manu adducant; tunc sinistro genu terrae obnixi, sa-
 gittam vi tanta emittunt, ut bovem, vel quodvis aliud vastae
 molis animal trajiciant, atque interimant.

(b) Frutex ipse dicitur *Mandiva*; sola radix vocatur *Ma-
 nioca*.

(c) Radicis forma.

(d) Longitudo.

(e) Crassitudo ejusdem.

(f) Radicum numerus in singulari arbusculis.

(g) Plures *Mandivae* species.

Et color, & facies, quare vix ipse colonus
 Edoctus longo discrimina noverit usu.
Mandibumana (vocat Iudi sic nomine) primas
 Obtinuit laudes; fert *Mandibubara* secundas;
 Tertia *Mandipeba* locum tenet; albicat istis
 Per medias vena insinuans tenuissima frondes,
 Subfuscōsq; notant alba internodia caules.
 In reliquis verò, quarum nec nomina refert
 Dicere, nec species nobis vacat ire per omnes,
 Per frondes caulesq; rubor miscetur & album.

Pro variis matrum ingentis, atque indole, & ipsae
 Radices variant, nec eas color inficit unus;
 His etenim albescit cutis extima, subrubet illis;
 Intus conveniunt cunctae niveoq; colore, (a)
 Multoque imbutae bibulas humore medullas.

Sed jam multa satis tironi signa colono
 Edidimus, quibus & radix Cerealis, & alma
 Radicis possit genitrix arbuscula nosci.
 Nunc dociles idem, dum caetera persequor, aures
 Praebeat, atque animo capiat praecepta colendi.

Optima radici quatenam sit gleba ferendae (b)
 Quaerendum in primis. Non multum gaudet opimo
 Illa solo; gracili contra bene provenit agro.
 Unde nec irriguas sibi mollia germina valles,
 Argillam nec amant rubram, cretamve tenacem.
 Scilicet humiferis quaecunq; in vallibus orta est,
 (Grandia ni jubeas in pulvinaria terram
 Surgere) stagnantis lymphae confecta veneno
 Languescit seges: est at inemendabile cretae
 Ingenium solidae, teneris perrumpere fibris
 Quam nequeat radix, quae latè serpere mollem
 Subter tellurem, & se se diffundere gaudet.

Qua colles modici assurgunt, & lenibus auris
 Objecti, vel qua plano jacet aequore tellus,
 Atque levi sabulo, & nigra miscetur arena,
 Sparge illam: nec dorso tamen montana recusa:
 Ne modo culminibus credas plantaria summis;
 Celsa nimis segeti officiant juga: sive propinquus
 Plus justo excoxit sol viscera, sive recedens

A ii

De-

- (a) Carnosae sunt radices, & lacteo succo plene.
 (b) Quatenam potissimum terra Maniocae ferax?

Declivique solo elabens nutritius humor
 Deferuit stirpes ; infantia germina satum
 Triste manet, spesq; agricolas sua fallit avaros.
 Agrum exerceri nusquam tribus amplius annis (a)
 Permittas : neque enim justo tibi faenore tellus
 Respondere potest effaeta & languida, quae jam,
 Assiduus partu crebro perpeffa labores,
 Ter messam fudit : sine, longa per otia vires
 Instauret, roburq; prius, viridemque juventam
 Induat. Et quoniam immensas habet ultima silvas (b)
 Brasilia, intactas vel Deucalionis ab aevo,
 Cessantis promptum est pensare hinc otia campi,
 Plantisq; exciso nova praedia ponere luco.
 Ergo falce nemus curva, duraq; bipenni
 (c) Deijce, sed cautè, nam res ea plena pericli,
 Arbor inexpertum saepe insidiosa fefellit
 Agricolam, atque aliò, quam quò gemebunda tremensque
 Vertice concusso promiserat antè, repente
 Corruit, incautumq; immani pondere pressit.
 Cessat opus ; subito turbantur gaudia luctu ;
 Nec laetis jam silva fremit clamoribus, alto
 Sed percussa gemit fletu, miseroque ululatu.
 Quare age, non prius impacta fonet icta bipenni (d),
 Quam bis terve oculis lustrata fidelibus arbor
 Indiciis moneat certis, quò vergat, & utram
 Pronior in partem proclivi caudice tendat.
 Quod si recta adeò procerò corpore surgat,
 Ut neutrum queat in latus inclinata videri,
 Brachia perpende, obtutumq; per omnia defer,
 Et quorsum excurrat major, circumspice, ramus ;
 Pondere namque illuc toto inclinata recumbet,
 Ingentemque trahet gemitu collapsa ruinam :
 Vincula tamen pete falce prius, quam ligna securi.
 Scilicet annosae varia inter germina silvae
 (e) Vimineo generi sunt quaedam affinia, mirum

Na-

- (a) Post tertium Mandivae proventum ager fenescit.
 (b) Immensa Brasiliae nemora.
 (c) Silvae excidium.
 (d) Quomodo vitanda pericula.
 (e) Vimina Brasiliae, vulgò Cipò, quibus nemora mirum
 in modum implicantur.

Naturae ludentis opus ; nam frondibus orbae evoluntur
 Succrescunt ; sursumque hederas imitata sequaces
 Mordicus implentis veniunt haerentia truncis
 Lentitibus eadem cunctis ; non omnibus eidem
 Mole tenor : graciles nam quaedam tenuia funes
 Vix aequant : quaedam magnorum more rudentium
 Crassescunt : cuncta in longum sine lege feruntur
 Atque ; ubi ramorum tenere cacumina rursus
 Ad patriam pars vergit humum ; passimque tecursans
 Silvam pensilibus diverberat aura flagellis :
 Pars alios ramos truncosque amplectitur errans
 Maeandrisque ; nemus totum implicat , ac labyrinthis
 Unde videns nemus annosum ; mihi cernere magni
 Navigii speciem videor ; funesque rudentesque
 Hinc atque hinc tenfos ; & multae cannabe malos
 Nitentes aliis aliis , ac mutua , nexu
 Multimodo , sibi contra Eurum Caurumque ferentes
 Auxilia . Haud aliter ventis , ferroque resistit
 Instructum nemus arboribus , quas vimina miris
 Brasilia implicuere modis ; tendentia citro
 Ultrouque , ac variis silvam firmantia nodis
 (a) Nec semel hinc factum , diviso ut caudice truncus
 Difficilis ruere , externo suspensus in auris
 Auxilio steterit , vanosque eluserit ictus
 Quare falce prius , stringentes roboras nervos
 Abscindas ; ne forte cadat trabs caedua , parte
 Qua nolis , illam nervo in diversa trahente ;
 Aut suspensa moram ducat , quod si qua pependerit
 Viminibus detenta , fugam celer arripe , ne te
 Improvisa premat : magnum est (ne temne) periculum
 Quin & tuta time , vicinosque effuge truncos
 Quamvis illaesos , & nullo vulnere tactos
 Nam caedem alterius non raro ulciscitur arbor
 Altera , cui super incubuit , quae concidit ictu
 Laesa tuo : (b) juvat ergo oculis primum obvia fidis
 Robora metiri , atque observare , quibusnam
 Prior incumbat , quae dejienda bipennibus
 Arbor erit : tum quae positu opportuna ruinae
 Cognoris , modico fac stringat vulnere ferrum ,

(a) Novus inde labor , novumque periculum datur
 (b) Ratio multas simul arbores dejiendi .

Atque leve infligat, fragis praeludia, damnum.
 Tum valido nisu, totaque incumbere securi,
 Ad princeps, strage involvat quod caetera, lignum.
 Illud ubi anceps, nutante cacumine motus,
 Ediderit, gemituque praeverit indice casum,
 In tuto spectator ades, ruit, licet ingens,
 Mole abies, stragemq; orditur, longa cadentum.
 Subsequitur trabium series, quas nempe ruinae
 Proludens, leviter perstrinxerat antè securis.
 Namque impar oneri, jam vulnere faucia in illam,
 Haec ruit; illa aliam (accisam quoque) dejicit, indeque
 Ex aliis aliae atq; aliae longo ordine ducunt
 Immensam horrendo gemitu, atque fragore ruinam.

Nunc ipsi quoque, quod superest, condisce bipenni.
 Consulere; in media tibi erit, passim obvia silva.
 Mira arbor (a) Ferrum nomen dixere, priores,
 Et merito; nam par solido durissima ferro,
 Eluditque ictus, ferientiaque arma, retundit.
 Hanc igitur prorsum intactam, illaesumque, relinquas.
 Namque illam frustra tentaveris, atq; laborem,
 Atq; ipsam perdes, nisi cessas ante, securim.
 Ecce autem (postquam his monitis imbuta juvenis)
 Grande solo nemus aequavit, jacet omnis, ad ignem.
 Damnatus silvae altus honor, platanique comantes (b),
 Aeriaeque cedri, atque immortales Socopyrae (c),
 Et, quod Brasiliae (d) nomen dedit, utile lignum;
 Quodque colore refert, violam (e), nigriorq; nec Indo
 Concedens ebena Cabiuna (f), opobalsama caeso

(a) Arbor, quae ob nimiam duritiam Lignum Ferrum
 vulgò appellatur.

(b) Varia, eaque optima Brasiliae ligna.

(c) Socopyrae arbores, sunt incorruptibiles, ex quibus
 constructae, naues, standiu durant, ut merito dici possint im-
 mortales.

(d) Lignum vulgò dictum Brasil, unde nomen Brasiliae
 factum est. Itali lignum Reginae appellant, valde utile ob fu-
 cum purpureum, qui ex illo extrahitur, pannis & sericis
 tingendis probatissimum.

(e) Lignum dictum Violete.

(f) Cabiuna ebena non inferior, colore, mole autem multo
 superior.

Cortice sudantes *copaybae* (a); & nomina centum
 Barbara, nobilitas silvae primaria, regni
 Arborei proceres: quorum moleſq; decorque,
 Et constans color, & robur durable, & ipsae
 Sunt maculae in pretio: sed opes, quas optimantellus
 Procreat, incertum est, incūria gentis, an ipsa eius
 Copia reddiderit vites: Silvam ergo jacentem
 Rurſum inſectantur ferro, excinduntq; futuro
 (b) Nutrimenta igni ramos; congeſtaq; magnis
 Ligna pyris truncosq; aptant; atq; inde domari
 Multo ſole ſinunt, donec penetrabilis omnem
 Humorem calor abſumat: tum ſubditur ignis
 Lignorum ſtruibus, qua parte animoſior
 Aſpirat: vento gliscit Vulcanus, & altos
 Flammarum ſumiq; globos ad ſidera tollit,
 Diſjectamque avido ſilvam depaſcitur ore.

Ut flammae poſuere, calens a ſirge recentis
 Vertenda eſt tellus: quo vero id ſidere, noli
 Quaerere: nam plantae ingenium, caeliq; beatus
 Temperies: mense agricolis dat, quolibet anni, ubi
 Poſſe agere. In primis penetrandum in viſcera terrae
 Haud leviter ferro, & nemoris paulo ante reſiſſionis
 Quidquid erit reliquum ſerpens tellure ſubi ima,
 Inde extirpandum (c), tum raſtris vertere terram,
 Et ſic aggerere incipies, ut mollibus arva (d)
 Affurgant late tumulis, atque aſpera ſiant.
 At non lege una, nec eadem ponere ubique,
 Menſura, grumos, teriamque hactollere pergescit
 Diverſum diverſa modum natura locorum, & ſolus
 Poſtulat. in valles ſubit tellus preſſa reſidit,
 Aut ubi tractus humi ſtagnante oulgine circum
 Perluit, triplicem ageſtae telluris acervi ſilvas
 Dodrantem emineant, & declivibus undiq;
 Ut nec aquae reſides, humilique in valle jacentes

Of-

(a) *Copaybae*: opobalsamum sudant: valde medicamento-
 sum.

(b) *Caesarum*: arborum combustio.

(c) Extirpandae arborum radices.

(d) Aggerenda eſt tellus, & in tumulos molliter erigenda.

(e) Tuberum altitudo, ubi tellus eſt humilior, & humi-
 dior.

Officiant plantis, alta quae in sede locatae,
Nec pluviae noceant illis, sed protinus ima
In loca decurrant per lubrica dorsa ruentes.

(a) Sin locus editior, tenuive inspersus arena
Obtulerit, spatio humo, exurgant tubercula palmum
Et semis abasis in duplum sit latior illis,
Laxius ut possit se se diffundere radix.

(b) Il libata igni sint ne intervalla, notato;
Nec temerè haec tenta; nam frustra hic semina terrae
Mandabis, studioque solum exercebis inani,
Dum cruda tellure reses se continet humor,
Ignavumque soli tenet intervenias frigus.

Ne spatio autem vacuis, passimque relictis
Cesset ager, spatia illa fabae, vilesque faselli,
Aut cucumes, habeant, et pandovè cucurbita ventre.

(c) Sed neque sollicitus tractus, quibus altior aequo
Vulcanus sese immisit, namque igne perusti,

Quam sit opus, majorè sinus telluris hebescent,
Nec Cereris quidquam licet hinc sperare colonos,
Est modus in crebuis: Cereri regna illa parabis,
Ante tibi justus quae perpurgaverit ignis.

Interea sic forte alio maturuit agro, ramos (d)
Mandivae tibi laeta seges, decerpito (d)
Emeritos, arvisque novis uova semina crede.
Sint vero puri soles, axisque serenus (e);

Nam plantae nihil est aequè fatale recentem
Infosae, ac pluvium caelum, et nimbique sonantes,
Quippe tenax glutem, quod mollibus haeret ocellis

Taleolae, abradens violentus decutit amber,
Unde stuped, gemmas neque trudit furculus; omnisque
In cassum it labor agricolae, spesque irrita cedit.

Omnia consilio molire: nec inferere ramos
Quoslibet, ac sine delectu, imprimisque monendus

Es

(a) Eorundem modulus, ubi terra est editior, & aridior.

(b) Spatia usitionis experta, ob cruditatem parum sunt colendo idonea.

(c) Non minus inutilia sunt loca, ubi pyræ constructae fuerunt.

(d) Mandivae satia, ut supra diximus, est satia.

(e) Quaelibet anni tempestas, ut supra diximus, est satia, modo non sit pluviosa.

Es mihi, quicumque Australis rura excolis orae (a),
 Ne virgulta solo gelidis afflata pruinis.
 Infodias: ea vini genitalem funditus omnem
 Amisere, gelu arcanas combusta medullas.
 At neque siqua diu truncis excisa furentem
 Duravere aestum, tumulis ramalia mandes.
 Est quamquam vivax termes, tamen indiget umbra,
 Humentique solo deponi gaudet, amatque
 Telluris dulci recreari frigore matris.
 Quare, maturis ubi cum radicibus alta
 Avelluntur humo frutices, ex caule recisas
 Materno ferulas (satio nisi protinus instet)
 In grandes cogunt falces, religantque coloni,
 Depositaeque solo nemora inter frondea servant.
 Quod si nosse cupis, vigeat ne ac polleat, an jam
 Talea marcuerit, totumque exfuta vigorem
 Occiderit, facili res exploranda periclo est (b).
 Cultello resicans suspectos divide ramos.
 Vivit, ad excisam subito cui lactea venam
 Gutta salit: contra qui nec sua vulnera sensit,
 Nec flevit, vixisse putes: hic ergo saginet
 Arva putris, vel alat tibi rejectaneus ignem.
 Ramea tum, delectu habito, virgulta novali
 Inlere, nodosos frustra in palmaria ramos
 Antè secans, quae sic properabis condere terra,
 (c) Ut grumis summum caput extet, caetera mollem
 Descendant in humum: neque pones tubere in uno
 Plura tribus: ne deficiat radicibus humor,
 Et tristem inducat maciem penuria succi.
 Tres vero sic taleolas immitte, trigonum
 Ut referant: tumuloque triplex ita constet eodem
 Surculus, ut spatii distent aequalibus, & sit
 Regnum cuique suum descriptum limite iusto,
 Vicinae alterius ne vapulet altera ramis
 Olim, cum plantae superas tollentur in auras.

B

Hic

(a) Quamvis maxima pars Brasiliae hyeme ac frigore caereat, ora tamen Australis hyemem fert acutissimum, & acri frigore rigescit.

(b) Facili experimento dignuntur rami inutiliter.

(c) Ratio, & forma serendi.

His ubi provisum, haud multo post tempore votis
Respondere suis laetus videt arva colonus.

(a) Nimirum exactis bis septem lucibus, omnis
Surculus in gemmas se se induit: omnia circum
Ridere, atque novo late splendescere cultu.
At tu radici bene consulturus alendae,
Si sapiis, haud sine tam multam succrescere prolem.
Non te forma decens, & compta gloria ruris
Flectat: age, invehere in sobolem, quae plurima nodis
Eruptit, luxum reprimens, atque ungue novalem
Sic totam attendens, ut in unaquaque relinquant
Taleola, numero ex omni, duo germina tantum (b).
Haud labor est teneras digitis eradere gemmas.
Grandior at cum jam ramis adoleverit arbos,
Ferro opus. E medio quoties se caudice termes
Pinguior effundet, reprimes promptoq: domabis (c)
Luxuriam ferro, succunq: docebis ad imas
Radices fluere, una sibi quem virga trahebat,
Illis ereptum: quod si indulgebis, eumque
Sic ramum ire sines, ut tandem vertice pronò
Tangat humum acclinis (naturae arcana!) tenaces
Demittit sensim fibras, terraeque parenti
Injussis penitusque novis radicibus haeret,
Debitaque infanti *Maniocae* alimentà ligurit.

Ut primum ridebit ager, gemmisque nitebit,
Inspice (nequid non moneam) num tota virescant,
An spatiis tibi calvescant plantaria nudis.
Sicubi rarefcent plantae, supplere memento (d),
Succedatque statim vacuis fac sedibus haeres.
Praeterea curabis agro praetendere sepes, (e)
Quae valeant aditu prohibere armenta, recentes
Ne pedibus plantas conculcent, & fata laeta
Diripiant. Neque tum, quasi sint tuta omnia, cessa.
Sed magis invigila, segetemq: invise frequenter.
Quippe alii invadunt culta in plantaria fures,
Quos arcere ullis frustra conabere septis.

Vul-

- (a) Post dies quatuordecim in gemmas erumpunt surculi.
(b) In singulis sarculis duae tantum gemmae relinquantur.
(c) Compefcenda ramifcutorum luxuries.
(d) Plantis, quae interierint, novae substituendae.
(e) Construendae sepes.

Vulgo adnascuntur passimque per ampla lacertae (a)
 Praedia, lanivomis similes bombycibus, errant,
 Terga croco pictae minioque, sed acer edendi
 Est illis furor, & numquam sedata libido.
 Frondibus insidunt teneris, noctesque diesque
 Ad praedam incumbunt, penitusque novalia tondent.
 Affer opem fumo plantas suffire juvabit
 Sulphureo; auxilium non est praestantius ullum.
 Infestam verò quod si nec sulphure gentem
 Viceris, heu! nulla segeti auxiliaberis arte.
 Amolire malum precibus: pius arva sacerdos
 Ritè obeat, recreans lustrali aspergine frondes,
 Et sacra legitimis percurrens carmina verbis
 Devoveat pestem, totisque eliminat agris.

At multo metuenda magis formica colono (b),
 Formica, arboribus pecus exitiale fativis.
 Quippe ea Brasiliis late dominatur in arvis
 Pestis, humum effodiens in subterranea tecta:
 Unde frequens se se effundit gens nata rapinis,
 Agrestesque expilat opes, atque omnia vastat.
 Atque hic miranda innumerae primordia gentis
 Expediam paucis, rerumque arcana recludam (c).

Aligeræ, similes vesparum, sæpe profunda
 (d) Tellure emergunt formicae, utrumque ferentes
 Prole gravem, turpi nituntur ad aera motu
 Alarum; sed continuò (nam sarcina pleni
 Ipsa uteri ad terram trahit, ac descendere cogit
 Invitas) recidunt, & humi, quò quamq; tulit fors,
 Hic illic temerè insistant, spoliantur & alis
 Ultro deciduis. Ubi substitit ergo, futuro
 Optat quaeque locum regno, leviterque cavata
 Telluris facie, modicas sibi construit aedes.

B ii

Hic

(a) *Lacertulae plantis infestae.*(b) *Formicae.*(c) *Formicarum genesis.*(d) *In Brasiliae mirandis illud reponendum est, quod in quovis formicarum latibulo inter innumerabiles & formae, & molis vulgaris formicas non paucae reperiantur alatae, & multo aliis grandiores, sive omnibus, cum ad certam aetatem perveniunt, sive quibusdam tantum id concedat natura, ut fucis inter apes.*

Hic parit, hic & alit natos; hic degitur aetas
 Prima, suo donec jam robore firma juvenus
 Propagare genus, molirique oppida possit.
 Tunc coeunt unum in populum, atque immania regna (a)
 Subter humum condunt, & magnas urbibus urbes
 Adiiciunt, domibusque domos; miro ordine cellas
 Distinguunt, fora complanant, flexusque, viarumque
 Ambages sternunt penetralia in intima caecas.
 Nulla quies intus, nulla otia; maxima cuique
 Cura penum struere, & provisâ reponere cuncta
 In medium: idcirco excursus in rura frequentes
 Exercent, crebrisque infestant arva rapinis (b).
 Praecipuè teneras *Mandivae* carpere frondes (c)
 Pubescentis amant: nigrum ordine cursitat agmen,
 Et sata compilat: pars insidet ardua ramis,
 Et virides aggressa comas concidit, & omnem
 Conternit tractum, & loca latè stragibus implet.
 Turmatim pars repit humi, dejectaq; parvis
 Segmina forcipibus tentat: quaesita, ferendo
 Quae desunt oneri, vires industria supplet.
 Vi multa obnixae, attollunt fragmenta tenaces
 Intra forficulas: momentis ilicet aquis
 Librantes, illa in partem moderantur utramque
 Ad statices legem. Videt haec, iraque colonus
 Nequicquam infrendet; dumque ipse in pectore versat
 Vindictam, segetis populatrix turba virentis
 Sub furtis it laeta suis, atque agmine longo
 Fert spolia alta domum, cellisque recondit avitis.
 Interea viridem exiit *Mandiva* decorem (c)
 Ramos nuda omnes, & tristi squalida trunco.
 Unde ingens damnum segeti: nam protinus ipsis,
 Quas alere in primis opus est, radicibus humor
 Eripitur: nempe ut reparent arbuta nitorem,
 Amissumq; decus, totas in frondea vires (f)

Or-

(a) *Subterranea formicarum regna.*(b) *Earamdem latrocinia.*(c) *Mandivae compilatio.*(d) *Vectura.*(e) *Mandivae a formicis spoliatae facies.*(f) *Novae frondes cum magno radicum detrimento.*

Ornamenta vocant, succusque absumitur omnis
In vanam pompae speciem, externumq; decorem.

Disce igitur vel marte palam, vel perdere fures
Insidiis, animo retinens, quae multa docebunt (a)
Experti agricolae. Pars hostem vindice ferro,
Flammisq; insequitur: nimirum claustra ligone
(b) Convellunt, caecosque cavos, & funditus omnes
Perrumpunt cameras. Intus secreta domorum
Apparent referata: hic fractis horrea tectis,
Plena latrocinii: illic cunabula prolis,
Cuncta patent: trepidae huc illuc, sursum atque deorsum
Concurfant matres: fervet regnum omne tumultu.
Tum verò expediunt flammis undantia aena,
Et super invertunt: it largo flumine torrens
Fumidus, & populum fugitantem ac multa timentem
Obruit illabens, & funere mergit acerbo.

Quin etiam face res agitur, turbamq; fugacem
In medio cursu stipulis crepitantibus urunt.
Id moneo in primis: iterumq; iterumq; monebo,
(c) Ne fundatrices regnorum (namque per aedes
Effraetas multae errabunt) volitare sinantur,
Elabique fuga: nam siqua excessit in auras
Remigio alarum, flammisque erepta refugit,
Illa erit, illa novae gentis fatalis origo,
Unde tuos olim compilent agmina campos.

Pars gentem invisam fraude occupat, & premit arte.
Ac velut ante urbem cum castra inimica locantur,
Atque arcem oppugnant, arcano tramite tellus
Suffoditur, faetisque nitrato pulvere fossis
Maenia quassa ruunt, oriturque miserrima clades;
Non secus ante ipsas alta tellure repostas
Formicarum aedes aptatur machina, gentis
Inventa exitio, tubus argillaceus, ante (d)
Tabbaci foliis, & olenti sulphure factus.
Partem unam ostiolio committunt; altera prunas

Pars

(a) Modi varii formicas insectandi.

(b) Dirutis subterraneis recessibus enecantur formicae aqua bulliente, vel incensis stipulis.

(c) Suffocandae in primis formicae alatae, regnorum fundatricis.

(d) Secundus modus fumo ex tabaci foliis & sulphure.

Pars extrema capit ; parvis tum follibus ignem
 Sollicitant. Caecas penetrat se fumus in aedes ,
 Atque omnes subit ambages , cameraſq ; per omnes
 Commeat , involvens atra caligine turbam
 Concurſantem huc atque illuc , & pectore anhelò
 Linquentem dulces animas in vortice denſo
 Sulphureae nebulae ; atque viis ne evadere poſſint
 Occultis , omnem tractum , & loca proxima circum
 Mittitur inſpector , qui rite obſervet , an ulla
 Sin ſpiracula , quibus tectorum pervius uſus
 Det fumo egreſſum ; tum verò ceſpite rinam ,
 Siqua erit , obducat , cunctoſque obturet hiatus.
 Ergo nec effugium captis , nec jam via fumo
 Ulla patet , totamque haurit res publica peſſem.

Haud tamen hac gentem penitus delere rapacem
 Arte datum : namque (ut multos teſta illa viarum
 Intus habent flexus , caeciſque ambagibus arces
 Sepoſitas) nec fumus , odor nec ſulphuris acer
 Omnia pervadit : quare illuc plurima capti
 Pars migrat populi , & notis ſe condit aſylis.
 Praedaces igitur conſultius egit in hoſtes ,
 Particulam quiſquis rivo ſubduxit eunti (a),
 Cogens obliquo praedonum in teſta canali
 Currere : qua fit iter , delabitur unda , noviſque
 Duſtibus oſtiolum ſubit anguſtata malignum.
 Paulatim obſcurae latebrae , abſtruſique reſeſſus
 Accipiunt inimicum imbrem : tum gurgite inundat
 Omnia : ſpes victis jam nulla ſalutis , & omne
 Dat genus inviſum paenas ultricibus undis.

Sunt , quibus indecoris placeat turpiſſima pacis
 Conditio : nam , ne cultos formica per agros
 Praedam agat , objiciunt latebrarum limine in ipſo
 Deciduas frondes , atque ultro pabula ponunt.
 Utere , quo mavis , pacto ; modo viribus obſtes
 Omnibus , & ſegetem indomito tuearis ab hoſte.

Nunc aliis quoque te curis intendere oportet.
 Naſcentes herbas , injuſtaque germina campi
 (b) Sarculus aſſidue carpat : ni feceris , alte

Sil-

(a) Tertius modus. Aqua per canaliculum in ſubterraneos
 reſeſſus derivata.

(a) Runcanda ter quaterque Mandiva.

Silvescet neglecta seges, lateque tenebunt
 Arva nothi frutices, herbarumque improba passim
 Farrago plantas ita vincet, & opprimet umbra,
 Ut superas aegrè capite eluctentur, in auras.
 Nam quanto est glebae felicior ubere, tanto
 Plura tibi tellus sponte innascentia fundit
 Virgulta: ergo iterum atque iterum sarrire memento,
 Donec tutetur plantaria firmior aetas,
 Et seges adnatis surgat procerior herbis.

Maturae tandem aetatem cognoscere justam (a)
 Si radices amas, haud quidquam ponere certi
 Audemus: plantae speciemque, ipsamque locorum
 Naturam agricolae observent, usuque magistro
 Omnia condiscant: hac serius, ocyus illa
 Radices veniunt tellure, ut quaeque senectae
 Vel torpet vitio, vel pollet flore juventae.
Mandibumana, notat dubius quam in cortice candor,
 Praecox ante alias, habili radice colono
 Subvenit, & Cereri inservit semestris at illi
 Annua fac mora sit, (victus nisi cogat egestas)
 Nam vires habet illa suas, ubi perficit annum,
 Proventuque moram haud longam felice rependit.
 Non ita festinant reliquae, nec idonea radix
 Proveniet; nisi cunctando solidescat, humoque
 Nutrice, ut minimum, tibi sesqui adolescat in annum.
 Bima quidem ubertim curis respondet agrestum.
 Trima venit multo uberior, tantamque profundit
 Vim Cereris, quantam possint optare coloni.
 At magnae tibi sit curae, ne serius aequo
 Avellas ab humo radices: multa senectus
 Scilicet his nocet: annosae nec jam sua virtus,
 Nec suus est *Maniocae* habitus, sed plurimus intus,
 Qui nihil ad Cererem conducit, inutilis humor.
 Hoc metuens segetem observa, stirpesque legendi
 Inde opportunum certo discite omine tempus.
 Sponte ubi deciduis se frondibus exiit arbor,
 Insta operi prius, incipiat quam trudere gemmas,
 Et frondere comis seges importuna renatis.
 Sin minus, ut vanum foliorum instauret honorem
 Arbor anus, jam non mater, sed dira noverca

Hu-

(a) *Radicum maturitas & tempestivitas.*

Humorem in frondes omnem derivat inanes,
 Stirpibus ereptum. Mitte ergo, ubi sponte caducis
 Illa monet foliis, alacres per praedia servos,
 Qui segetem invadant, & cum radicibus una
 (a) Convellat frutices. Tunc pars ramalia cogat
 In fasces, nemorumque ligata reponat ad umbram,
 Nec non venturae sationi accommodata servet
 Pars verò trunco stirpes abscindat ab imo;
 In corbes alii imponant; plenosque canistros
 Subvedient alii, & testis cerealibus abdant,
 Omnis ubi constat Cereri provisâ supellex (b)
 Radulaque, cupaeque, & praela, & virgea cola,
 Et quidquid tales ars exquisivit in usus.

Explicit Liber Primus.

DE

- (a) Radicum collectio.
 (b) Officinae, in quibus sunt machinae, & omnia instrumenta ad farinam ex radicibus conficiendam necessaria.



DE USU VARIO RADICIS BRASILICAE.

LIBER SECUNDUS.

Quem tenerae cultum plantae, quam impendere curam
Conveniat, donec radix adoleverit intra

Tellurem, edocui; varios nunc porsequar usus
Avulsae radicis humo. Non molle neque ante
Tritum, iter aggredimur: sed vestro, Heliconides, imus
Numine: vos mollire viam atque aequare potestis.

Matrem ubi tellurem radix avulsa reliquit,
Continuò radenda operamque manusque requirit
Sollicitas, fibris ne sensim tabe solutis
Diffluere incipiat; neque enim (mollissima succo)
Incorrupta diu perstat, vitioque resistit.

Radendi vero ratio non una, nec unus
Est modus: e cunctis notum magis accipe, & usu
Vulgatum. Scamno, quod fissum est parte superna,

(a) Insuitur rota, radices corrodere edaci
Ære potens, ut quam vestit deducta per orbem
Bractea, ceu cribrum, pertusa atque aspera multa
Scabritie. Capulus duplex, hinc alter & alter
Hinc, procurrit: stant totidem, de sanguine gentis
Æthiopum, ad capulos servi, versantque rigentem
Usque rotam. Interea pueri, innunptaeque puellae
Tergora diripiunt radicibus: accipit illas
Jam corio exutas, atque aeri porgit edaci
Villiea confidens scamno. Ruit axe voluta
Radula, comminuitque, objectaque pabula radit.

C

In-

(a) *Manualis scobina.*

Inde scobi fissura viam facit, atque cavata
 Arbor eam, scamno supposita, receptat in alveum
 Deciduam; donec praesulum subitura prematur,
 Et niveum sudet, quo large imbuta, liquorem.
 Multo simplicior reliquis haec machina; sumptu
 Quam modico pones: alias tamen extudit usus,
 Addere qui primis consuevit multa repertis.

Qua locuples vehit amnis aquas, trabs magna terefsque
 Tollitur a terra summi ad laquearia tecti;
 Atque rotam tenet ingentem, quam lamina mordax
 Vestiit; in faciem mensae tabulata rotundae
 Assurgunt circum, vallantque volubile tignum.
 Ergo praecipitans pinnis illabitur amnis
 Desuper, & multae versatile robur aquae vis
 Torquet agens circum, atque intra septa volutat.
 Tunc opus, aethiopum serva de gente, ministri
 Urgent, quisque suam confidens pone fenestram,
 (Namque fenestrati mensae de margine surgunt
 Certa per intervalla breves ex ligno obelisci)
 Perque illos mittunt exutas cortice hiatus
 Radices, celeri quas radula deterit orbe.

(a) Sunt, qui dentata cogant revolubile lignum
 Ire rota: quatuor stant circum, mole minores,
 Fissis impositae scamis, e terga rigentes
 Aere rotae: medio vectem producit ab axe
 Quaeque suum; dentesque sui sunt vestibis ipsis
 Extrema in parte. Occurrit, dentesque remordet
 Dentibus, interior quae vertitur, orbita: parvae
 Inde rotae motum accipiunt, ac protinus omnes
 Uno eodemque suos describunt tempore gyros.
 Adfunt interea servi, scabrisque rotarum
 Haud cessant stirpes radendas subdere dorsis.
 Id possunt illi, quorum felicia rura
 Indigenae recreant fontes, aut advena rivus
 E proprio iugo vicina inductus in arva.

(b) At si nec perfusa suis sint praedia limphis,

Nec

(a) *Machina aquaria molendino non absimilis.*

(a) *Alia machina plurium rotarum Maniocam simul radentium.*

(b) *Ejusmodi machinae, ubi aqua decesi, jumentorum, aut bovm, aut mancipiorum opera tradantur.*

Nec facilem possis aliunde adducere rivum ;
 Porrigat oblongum transversim machina lignum ,
 Quod pede bos pigro , vel tardus verfet asellus ,
 Affra vel impellat pubes annexa lacertis .

Ex his discite vias alias , quas Daedala nuper
 Mens reperit ; neque enim amplecti vacat omnia vati .
 Unum est , quod curas inopum miseratus agrestum
 Adjiciam . Si tanta tibi penuria nummi ,
 Tamque angusta domi res , ut sis sumptibus impar
 Vel modicis , quos simplicior sibi machina poscit ,
 Quaere viam ingenio , & quidquid tibi pauper agellus
 Fuderit , ad tabulam acclinis , cui radula leves (a)
 Parva tegat costas , affricibus attere crebis .
 Textilibus vero ramenta sequacia juncis
 Include ; & (quoniam fabricandis invida prelis
 Obstet pauperies) ea juncina texta , deorsum
 Pendula , fac trabe distendat grave pondus ab alta .
 Rasuram demum exsuccam torrebis ad ignem
 Versando , & subitum pones in paupere mensa
 Subsidium , quo dira fames sedetur . Agrestes
 Id faciant inopes rerum , quas flagitat usus .
 Illi autem , quibus ante domi provisum supellex
 Est omnis , servique adsunt operumque magistri ,
 (b) Informem Cereris massam sub grandia , textis
 Inclusam juncis , immittunt praela : tigillum
 Transversum impellunt juvenes , & pectore toto ,
 Tota vi laterum bis terque quaterque fatigant
 Immanem trochleam , spirisque gementibus instant .
 En tibi juncturis , plenos dum stridula qualos
 Praela premunt , niveus liquor effluit undiq ; rivis :
 (c) Quem , subtus porrecta , utero capit arbor adeo .
 Fac procul hinc habeas armenta , omnemque volucrum
 Altilium gentem , positos neque tangere succos
 Permittas ; namque illa quidem niveoque colore
 (d) Innataque trahit pecudes dulcedine captas
 Potio ; mortiferum tamen insidiosa venenum

C ii

Con-

- (a) *Scobina pauperis.*
 (b) *Humida rasura praelis subjicitur ac premitur.*
 (c) *Liquor elicited in cavatam arborem subter praela por-*
rectam excipitur.
 (d) *Liquor hic dulcis , sed venenosus.*

Continet ; & fibris ubi pestem hausere , furore
 Huc illuc actae pecudes per prata feruntur ,
 Et gyros agitant crebros (praeludia mortis ;)
 Gliscentique malo nisi protinus ipse mederi
 Institeris , cernes decursis plurima in arvis
 Fúnera : quare , cum vel equus , vel bircula simplex ,
 Immundive sues succo (ut saepe evenit) hausto
 Largiter , incipient totis decurrere campis ,
 Affer opem : neque difficilis medicina paratu est :
 (a) Quae succo nocuit radix , feret ipsa salutem
 Jam praelo domita elicitoque innoxia succo .
 Accipe rasurae quantum comprehendere pugno
 Dextra potest , escamque pecus fac ut aegra salubrem
 Glutiat , invitam cogens diducere malas .
 Continuo , in stomachum simul ac demittitur imum
 Offa bibax , in se revocat , ceu spongia , totum ,
 Viscera qui tristi vitiabat peste , liquorem .
 Inde iterum pecudem compelles pandere rictus ,
 Et liquidi , a dulci expressum quod arundine , mellis
 Infundes pateram : cujus virtute cieri
 Incipiat stomachus , vomituque salubriter angi :
 Imbibitum donec trahat ejectata venenum
 Offa ipsa , in stomachum nuper demissa , suusque
 Aegris reddatur vigor artubus , atque priores
 Paulatim vires animans infirma resumat .
 Quod medicas si forte manus animalia succo
 Ebria mortifero effugient ; & morte per agros
 Occumbent , omni abjecta formidine , mensis (b)
 Extinctas adhibe pecudés : non dira veneni
 Vis adeo est , ut se ulterius diffundat , & ullam
 Praeterea pecudis contagem in carne relinquat .
 Ne vero passim epoto pecuaria succo
 Intereant ; sint arboreis fac operculat cupis
 Quae humor lateat ; dum fundo sessitet , atque
 (c) Multimodos Cereris cremor addensetur in usus .
 Tum labro caute inverso , ne forte sequatur

Sub-

(a) Ratio medendi animalibus , quae liquorem potarunt .

(b) Pecudum eo veneno extinctarum , caro haud nocet ea
 vescentibus .

(c) Hujus liquoris sedimen , nempe Maniocaes flos , valde
 utile .

Subsicens pollis, niveum defunde liquorem;
Quem neque projicias in humum, quasi nullius usus
Esse queat; namque immitem deponere morem
Si doceas, infons evadet, & utilis idem.

(a) Illum ergo capiat vas fictile; Mulciber inde
Castiget, donec concreseat; flamma veneni
Sic virus domitat, vitium sic excoquit omne;
Ut nihil ex prisco ingenio sit, deinde relidum,
Praeterquam sapor egregius, multumque palato
Arridens. Varios nunc accipe pollinis usus.

(b) In fundo quidquid, defuso humore, resedit,
Ad solem sudumque loco curetur aprico,
Perque diest aliquot, vivo de flumine sumptis,
Purgetur limphis, iterumque iterumque lavetur;
Donec candorem adfiscat, sithoniae qualem.

Nix habet: inde domi bene multis utile rebus;
Servandum: hanc etenim partem radice & ipse
Commendat color excellens, & plurima virtus.

(d) In primis potis est tristes depellere morbos,
Seu fluxu infesto pectus gravis afficit humor,
Seu febris assidue paulatim est flamma medullas;
Ægroti hoc capiant pulmentum ex pulvere pestemque
Illa domant, aegris sensim medicantia fibris.

Basilicis utinam in Latium veheretur ab oris
Tam praesens medicina! Utinam tibi, maxima Roma,
Copia cui tanta est rerum, quibus usus, opusque est,
Afforet hoc quoque praesidii, quo plurima, credo,

Morborum monstrata obrueres, quae vincere nulla
Arte tui possunt, notisque Machaonibus herbis;
Vos autem, o Socii, communi turbine mecum
Abrepti, ac dominam tam longa per aequora in urbem

Advecti, peregrina premunt quos sidera, caelumque;
Insuetum exagitat morbis, & funere crebro,
Vos minus opprimeret, nec tantos fragis acervos
Ederet, insano exultans Libitina furore,

(a) Idem liquor ad ignem addensatus venenum ammittit
optimum habet saperem.

(b) Maniocae cremor, vulgo Tapioca dictus quomodo cu-
randus?

(c) Ad multas res utilis.

(d) In primis medicandi sibi pollet.

Copia si medici vobis hic pulveris esset,
 Nam, nisi me fallo, foret ille potentior omni
 Paeoniae succo, atque salutiferae panaceae.

Verum audi, quae praeterea sit pollinis huius

(a) Utilitas: illum pistrix pagana subactum
 In varias properat formando aptare figuras;
 Et nunc in tubulos, nunc parvos fingit in orbes,
 Atque alias, aliasque inducit villica formas.
 Tum verò niveas quadras orbisque capaci
 In pelvi lentum motando durat ad ignem:
 Perfectosque igni expediens, in crusta reponit
 Matutina, & heris servat, seu lacte recenti,
 Sacchara cui pugno fuerint prius addita pleno,
 Sive Americano malint intingere succo.

(b) Sed cave: abutaris praesentanti pollinis albo,
 Atque illo, quasi cerusae medicamine, demens
 Inficias vultum, ut faciunt pleraeque (pudendum
 Proh morem!) hoc tegit indecores anus improba sulcos,
 Rugarumque vias: hoc Thestilis ora manusque
 Imbuit, ante cutem sole infuscata maligno,
 Mentitoque procis imponit callida vultu,
 Et cogit miseros (indignum!) flere Menalcaes.
 Quid, quod & intonsi juvenes comptaerque puellas
 Fucandis adhibent pollen Cereale capillis,
 Praeque illo Cyprii contemnunt pulveris usum?
 Nos vero has hominum curas mittamus inanes,
 Et, quae instant, Cereris pensa interrupta sequamur.

Expressus postquam praelis torquentibus omnis
 Humor erit, raris sit curae incernere cribris;

(c) Rasuram: pecori, cristatarumque volucrum
 Objicere fursur, gratissima pabula, genti.
 Deciderit vero quae selectissima moto
 Pars incerniculo, in pelves mittatur ahenas,
 (Fistilibus supple, si desit ahena supellex)
 Quas superimpones altis fornacibus, igne
 Supposito: interea famulae Cererisque ministrae
 Crebro agitant, fundoque cient fumantis aheni
 Rasuram: cui nulla quies, mora nulla labori;

Ne

(a) *Alii usus.*

(b) *Abusus.*

(c) *Esulentae farinae conficiendae ratio.*

Ne forte in crustas coeant ramenta , vel ignem
 Immodicum accipiant penitusque ambusta nigrescant.
 Haud cessant igitur , donec jam torrida iusto
 Igne Ceres , granisque adeò digesta minutis
 In mensam , vel fistilibus congesta , feratur ,
 Vel variè pictis minio atque croco calathistis.

Ecce autem (extremo quae Sinae Oriente laborant

Argilla ex nivea , minioque auroque linentes)
 Fistilia important , calidoque undantia jure
 Apponunt famuli mensis : accumbitur , & jam
 Convivae se se accingunt , Cereremque recentem
 (a) In jus coniectam subigunt , instarque polentae
 Dilutam pro pane adhibent : quo , lance repostam
 Vel bubulam vel edunt pisces : at caetera , siqua

Inde supervenient , obsonia simplice sumunt
 Cum scobe congestae Cereris. Verum inter edendum
 Attentè invigila , cum mense accumbis honestae
 Conviva , ut Cereris tractes dexterrimus arma.
 Turpe & inurbanum est vel summis tangere labris ,
 Quo capta in buccam injicitur rasura , metallum.
 Namque omnis lance ex una calathove corona
 Rasuram capit : hinc siquis cochleare momordit ,
 Et rursum in Cererem communem immisit , id omnes
 Execrantur , & incipiunt avertere vultus ,
 Atque indignari , e pollutam horrescere mensam.

(b) Ergo scobem acceptam cochleari libret , & inde
 Jactet in os vi certa manus , legemq ; modumq ;
 Sic norit servare , ut nec longe erret ab ore
 (Ne Cererem spargat , coetu ridente) nec ori
 Vicinum nimis accedat Cereale metallum.

Si tamen accedet , labiumque attinget , (ut usu
 Saepe venit) prius in calathum ne immittere pergas ,
 Quam semel atque iterum tergas , mappaque repurges.
 (c) Sordidum & agreste est rasuram apprehendere pugno ,
 Et jacere in buccam , ut fuerunt Indi Æthiopeq ;
 Quisquilliaeque urbis reliquae , & faex infima vulgi.

Quamquam etiam sua dexteritas , suus est lepor illis ;

Quip-

(a) *Ea farina fervente bubulae vel piscium jure diluitur,
 sic diluta pro pane adhibetur.*

(b) *Siccam farinam edendi modus.*

(c) *Rusticus farinam edendi modus.*

Quippe tribus Cererem capiunt, & in ora prehensam
Conspiciunt digitis: neq; tangunt labra, nec ulla
Mica perit scobis injectae, quamquam eminus illam
Impete mota inanus, jactuq; celerrima mittit.

Hoc pacto Aethiopes Indique, ignobile vulgus,
Radice in Cererem obtrita vescuntur: at esu
Sordidior multo est potus, cui turpiter ipsi
Indulgent: radicem etenim seponere partem (a),
Ac Cereri abripere, & Bacchi convertere in usum
Consuevere: Indos praesertim haec dira bibendi
Incessit rabies, & ad ipsos fera nepotes
A gentis fluxit majoribus. Horrida visu,
Ostiaque cano: vos sacro in vertice Pindi,
Aonides Divae, beneolentes carpente frondes,
Et purgate auras, & tristem vincite pestem,
Deficiat ne vatem animus tetrum inter odorem.

(b) Radices igitur (namque omnis cura laborque
Unis defertur vetulis) tellure recenter
Avulsas anus informis, multumque Celaenus
Harpyae similis grandem demittit in ollam,
Donec eas domitet subceptor Mulciber igne.
Inde aliae, cultuque pares annisque ministras,
Monstra horrenda, quibus caries in corpore toto,
Et dira illuvies, astantes dolia circum
Fistilia, ore secant, penitus jam dentibus orbo,
Frustratim stirpes: & frustra immixta salivis
Immundis regerunt in terrea vasa; cadofque
Jam plenos tuguri secreta in parte reponunt,
Dum liquor incipiat clausis fervere diotis
Spumeus, & fauces graveolenti pungere acore.
Atque hoc nectar erat; quo non jucundius ullum
Brasiliae populis: hoc scilicet ibat in orbem,
(c) Hoc inter fremitus, atque horribilos ululatus
Largiter effusum hauribant, cum publica pagus
Festa dabat. Sed nusquam alibi solemnior usus,
Vis major nusquam, atque immundi copia Bacchi,

Quam

(a) Vino ex Brasilia radice confecto valde sunt dediti
aethiopes; Indi vero Brasilienses multo magis, a quibus et re-
pertum fuit.

(b) Immunda ejus vini consuevit ratio.

(c) Immundus ejus usus apud barbaros Brasilienses.

Quam circo in magno , quoties de more triumphum
 Dux ageret patrio , & maciato pasceret hoste
 Excitam ad pompae spectacula barbara turbam.
 Namque id moris erat genti , sancteque receptum ,
 (a) Ut bello captos magnis clamoribus hostes
 Ad pagum traherent , manibus post terga revinctis ,
 Atque saginandos mandarent matribus , aeo
 Provectis. Illae inclusos in carcere tetro
 Nutribant , in bara veluti cum villica pascit ,
 Procuratque suem siliquis & fursure , donec
 Pinguescat : vasto qui postquam est corpore , & imum
 Ventris aqualiculum trahit aegre , abdomine tardus ,
 Tum demum fuso ponit cum sanguine vitam.
 Illa operi se se accingit , glabratq ; secatque ,
 Atque veru partem figit torretque recentem :
 At costas sale conditas , & cum pede pernam
 Provida seponit , totumque reservat in annum :
 Haud aliter vetulae morti devota futurae
 Quaesitis epulis miserorum corpora curant.
 Quae simul atque adipata satis , mensisque nefandis
 Apta vident , vinum accurant : fervetque pudendi
 Bacchi opus : inde dies pompae condicatur : adfunt
 Pennigeri proceres , & nudum corpora vulgus.
 Quaque ingens , pagum ante ipsum , patet area , circum
 Dentantur , viridique super considitur herba
 (b) Interea infelix e carcere victima prodit ,
 Cincta latus fune oblongo : comitantur euntem
 Hinc atque hinc juvenes , funem in diversa trahentes ;
 Ne tentare fugam , aut alio divertere possit.
 (c) Pone sequuntur anus , Baccharum more furentum ,
 (d) Nudae atq ; argilla depictae membra rubenti ,
 (e) Horridaque obscenae gestantes cingula mammis ,
 D
 Queis

(a) Capti hostis , ante saginati , in circo occidendi ritus ,
 & ceremoniae.

(b) Captivi hostis ad circum euntis apparatus.

(c) Vetulae vini , & infandi convivii ministrac.

(d) Barbari Brasilienses nudi penitus incedunt , & quadam
 rubri coloris creta , Venustatis gratia , toto corpore virgati.

(e) Vetularum insigne baltheus , ex quo pendent eorum
 dentes , quos ipsae saginarunt , & quorum carnes ad infanda
 convivia coxerunt.

Queis occiforum pendent longo ordine dentes ;
Turpe minifterii ftemma , atque infigne nefandi.
Ipfæ & Tartarea fundentes carmina voce ,
Et luteas pelves , quibus exta atrumque cruorem
Mox capient , baculis pulfantes , orgia ducunt ,
Atque incompofitos torto dant corpore faltus.

Subftitit in medio miferanda ubi viftima circo ,
Arboris ad truncum duris religata catenis ,
(a) Ipfe (olim bello victor , captoque fuperbus
Hofte) manu clavam gefans , pennisque decorus
Dux medium , magna Procerum ftipante caterva ,
Infert fe faltu infigni , & refupinus arenam
Ingreditur , qualifque alas pavo explicat , & ter
Se rotat in gyrum ac multum fibi plaudit eunti ,
Talis it atque redit , cristataq ; tempora quaffans ,
Circuitu magno ter luftrat barbarus hoftem ;
Terque iftum minitans , ter parcit , & avius errat ,
Atque huc atque illuc fertur , plaufumque theatro
Quaeritat , & placet ipfe fibi , gradiensque triumphat ,
Inde ferox alios aliofque redintegrat orbis ,
Et modo crura ferit , modo brachia percutit ; atq :
Confulto , producere amans crudelia circi
Gaudia , fatalem differt faeviffimus iftum.
Tum demum irarum totas effundit habenas ,
Atque animis fe fe ftimulans ingentibus heros
Irruit , arrectamque furens in tempora clavam
Congeminat : mixto fanguis rigat ora cerebro :
Circumfulfae ululant turbae , plaufuque frementes ,
Victorem horrendo tollunt ad fidera cantu.
Ecce autem (ut corvi fiquam videre jacentem
In campo pecudem , crocitanates agmine nigro
Involitant , roftrisque petunt , & viscera nudant ,)
Accurrunt vetulae , rapiuntque ex fanguine cadaver ,
Atque in frufta fecant ; quae , magno impofita lebeti ,
Supposito pars igne coquunt ; pars dolia vini
Sordida Brafilici promunt : tum denique menfas
(b) Infandis onerant epulis ; fufique per herbam
Convivae elixo (naturae dedecus !) hofte

Vef-

(a) Gloria occidendi hoftem faginatam ei Duci debetur ,
qui eum captivum duxerat.

(b) Excecranda convivia & compotationes.

Vescuntur; cyathisque immanibus ordine Bacchus
 Ducitur; interea clamoribus aësonat aether,
 Quos ciet horrificos inter carchesia pagus.

Hoc genti fuit ingenium moresque, priusquam
 Pulsa superstitio nigro caput abderet Orco.
 At Christo lustrata, sacrisque imbuta Latinis
 Quae pars cunque fuit, quainquam ejuravit aviti
 Barbariem ritus, vescendique hostibus usu
 Horrendo abstinuit credulique; haud tamen omnes
 Dedidit penitus mores; ardorque bibendi (a)
 Perstat adhuc idem: seu paganalia fiant (b)
 Publica, seu ducat taedas nova sponsa maritas;
 Sive domus quidquam celebret privata, lagentis
 Bacchus adest large effusus, cantusque sequuntur
 Absurdi: nempe ut veterem per stagna querelam
 Ingemiant ranae, gens importuna quieti,
 Sic inter cyathos Indi, sic ante diotas
 Noctes atque dies recinunt, ducuntque choreas
 Barbarico more: (c) interea labor omnis, & omnis
 Arvorum cultus late filet, armaque cessant
 Rustica; & inde fames atque ultima prodit egestas.
 (d) Paupertas haud tanta illis heroibus olim,
 Horrida qui Nilum ad magnum deserta colebant
 Abstracti a curis hominum, rebusque profanis,
 Quantam Indis innata parit foccordia, mensque;
 Desidia torpens, penitusque improvida rerum.
 Stramineas habitant casulas: hic pensilis extat,
 Vili ex gossipio textum miserabile, lectus.
 Ornatus vero insignes atque ampla supellex
 Lunata cum falce ligo, ferrumque bipenne;
 Vas Cereris modicum, immanis Bacchi amphora; & ingens
 Potando patera; in partes, quam sufficit illis.
 Fissa duas, tales quaesita cucurbita in usus:

Sed nos, incaepo desunt quae pauca, canamus,
 Extremumque super vesca radice laborem

D ii

Ten

(a) Multum etiam indulgent vino Brasílico Indi Christiani.

(b) Crebrae computationes, & barbari cæntus non solum publicis paganalibus, sed festis etiam privatis.

(c) Indorum desidia.

(d) Summa eorundem paupertas.

Tentemus. Juncos inter qua immota palustres
 Limpha jacet, stagnantis aquae demergit in ulva
 (a) Villica radices; quas septem solibus humor
 Macerat ignavus, donec coenosa medullas
 Uligo vitiet, tristisque infamet odore.
 Jam prope tabescens & fibris pene solutis
 Extrahitur radix; tum, cortice nuda, prementi
 Subjicitur praelo, donec liquor effluat omnis.
 Inde intra magnos, mortaria Brasilia, truncos
 Pistillis illam tundunt immanibus: aevo
 Florentes bini juvenes, binaeve puellae
 Singula compositi stant ad mortaria, opusque
 Callosis urgent manibus, largoque madentes
 Sudore, ad numerum multa vi brachia tollunt,
 Alternantque ictus: sonitu tremunt, ac gemit omnis
 Angulus, & late circum loca verbere plangunt.
 Pistillis postquam radix evicta sonoris
 Cessit, & in partes abiit resoluta minutas,
 Has raro incernunt cribro; tum denique flammis
 Subjectis torrent, Cererisque hinc optima promunt
 Munera. Nunc ego quid memorem, aut qua laude cremorem
 (b) Extollam, mollita creat quem uligine radix,
 Egregia morbos contra virtute potentem,
 Praesidium vitae, & superum mirabile donum?
 Radicem haud praelo torquent; sed protinus, ulvae
 E caeno educam multoque humore fluentem,
 In sole exponunt, & aperti ad luminis auras
 Afferibus super extendunt, dum ponat odorem,
 Humoremq; omnem: tum pilas tunditur intra
 Roboreas; cribro inde incernitur: excidit albus,
 Qua via fit cribri per parva foramina, pulvis:
 Quem magni facias, multis quippe usibus aptum,
 Seu quis ab infirmo morbos depellere tendat
 Corpore; sive avido malit servire palato.
 Illum aut fistilibus condunt, servantque solutum;
 Aut potius limpha subigunt, teretesque rotundant
 In crustas, (gummam appellant radices) ad acrem
 Quas

(a) *Alia ratio conficiendi farinam ex radice in paludibus macerata.*

(b) *Ex radice in aquis paludosis macerata cremor optimus, ad multas res utilis.*

Quas solem durant , ac vasis inde recondunt
 Rite insolatas. Ergo , cum postulat usus ,
 Depromunt , pilisque terunt ea crusta ; cremorque
 Ille quidem tener , affinisque filiginis albae ,
 Pulvere sacchareo mixto , atque recentibus ovīs ,
 Largiter infuso lacte addensatur ad ignem :
 Pulmenti genus , apponi quod Jupiter ipse
 Optaret sibi , nec succum praeponeret illi ,
 Divinae succum ambrosiae. Lectissima natis
 Praesertim , quos depellunt a lacte , parentes
 Nutricesque parant hinc pulmentaria , victus
 Dulce rudimentum ; atque illa dulcedine captus
 Paulatim desiderium deponit , & ipsas ,
 Supplementi avidus , jam mammas respuit infans.

Vi medica in primis , qua non praesentior ulla (a) ,

Mira viget gummis : sive imbrem sanguinis ore
 Incipias vomere , & tussi vexere febrique ,
 Sive absumaris laesis pulmonibus aeger ,
 Inde tibi auxilium , & facilis medicina petatur.
 Illicet infirmos virtus infusa per artus

Fraenabitque mali cursum , pestemque fugabit.

(b) Sensi egomet , gummis quid praesentissima posset ;

Quidque opis afferret vitiatis optima fibris.

Est in secessu longo sinus ; intus ad undam

Surgit , planitie in magna lateque patenti

(c) Urbs formosa , potens opibus , tutissima portu ;

Namque , ipso introitu , dorsis immanibus altae

Hinc atque hinc extant rupes , geminique minuantur

In caelum scopuli ; quorum qui vertice supra est (d) ;

Sacchaream referens & forma & nomine metam ,

Quaesita ostentat cupidis procul ostia nautis.

Ast urbi nomen factum de nomine clari

Marte Ducis , qui pro Christo confossa sagittis

Membra ferens , pulchra emeruit per vulnera palmam.

Prae-

(a) Ejus virtus contra morbos , eos praesertim , qui pectus afficiunt.

(b) Ipsi auctori quondam graviter aegrotanti cognita & perspecta.

(c) Sebastianopolis , alio nomine Fluvius Januarius.

(d) Scopulus omnium altissimus in ostio Sebastianopolis Me-
 ta Saccharea dictus.

Prærupto impositae monti tibi, Cantaber Heros,
 Stant aedes, humilemque adspiciant desuper urbem.
 Hic Sophiae studiis juvenili ardore vacabam,
 Cum pallor vultu insolitus, membrisque suprema
 Infedit macies; accesserat aspera tussis,
 Paulatimque febris carpebat lenta medullas.
 Nil mihi Paeonii latices, herbaeque potentes
 Profuerunt, vicitque malum praescripta medentum
 Omnia: deposito jam multi triste canebant
 Funus & instantem, jamque ipso in limine mortem.

Villa fuit, non urbe procul, juxta aequoris oram,
 Assurgens molli clivo, laetissima sedes,
 Quo se Ignatiadae juvenes conferre solebant,
 Atque statis animos vacui instaurare diebus,
 Palladiae fessos curis studioque palastrae.
 Huc feror: hic jubeor tandem, fors siqua tullisset,
 Tentare auxilium, atque aliquam sperare salutem.
 Tunc mihi nescior quis, jamdudum expertus & ipse
 Miram gummi opem medicae, viresque potentes,
 Hortator fuit, ut facili medicamine vitae
 Consulerem; edixitque modum, monstravit & usum.
 Mane igitur crustam attritam, cum lacte recenti,
 Sacchari arundinei cum flore, tribusque vitellis
 Versabat puer exigua mihi doctus in olla
 Ad tenuem sensim donec concrederet, ignem.
 Interea e stratis, cum jam lux alma fenestram
 Collustrans, tenui radio conclave feriret,
 Surgebam, medicaeque explebar nectare pultis.
 Hujus ope, ac villae hospitio coeloque benigno
 Paulatim tussis febrisque evicta remisit.
 Tum demum manifesta fides: patuitque salubris
 Vis gummi virtusque potens: mihi namque sereno
 Ore palam sese, claraque in illuce videndam
 Exhibuit formosa Salus, quam mille sequutae
 Laetitiae, roseis redimitae tempora fertis,
 Hinc atque hinc lateri haerebant, Roburque Vigorque
 Atque Valetudo ridenti strenua vultu.
 Salve, o Diva potens, salve o suavissima rerum:
 Ut te post longa invisisti fastidia morbi
 Accipio laetus! ridere en cuncta repente
 Adventum mihi visa tuo: dolor omnis, & omnis
 Moeror abit, laeta succedunt gaudia fronte.

Sis felix mihi, sisque comes fida, & bona mecum
Semper eas, neq; te casus mihi subtrahat ullus.

Sic fatus curas, atque intermissa refumo
Arma, & Palladiae reddo me laetus arenae.

Ac rursum colles, dilectaeque otia villae
Cum sociis repeto, & vacuis in rure diebus
Mentem instauramus, redituram ad pensa Minervae;
Hic exercemus consuetis corpora ludis.

(a) Pars agitare solo sphaeras, tornatile buxum;
Et modo radere humum, modo ferre per aera plagam,
Et petere oppositam clamoroso pyramidem ictu.

(b) Pars intra tecta, oblongae super aequare mensae,
Et tudite & tereti certamen inire elephanto.
Per gelidas alii valles, & amoena vireta

Captare aestivas auras, zephyrosque salubres.
Heu valles! umbra valles & frigore dulces!

Heu pulcri colles! heu villae rura beatæ!

Vos ego longinquis adeo regionibus absens
Suspiro, ac memori percurro mente: supremum
Hunc miseri gemitum accipite, aeternumq; valete.

Explicit Liber Secundus.

DE

(a) *Metae Ludus.*

(b) *Ludus tudicularis.*



DE CURA BOUM IN BRASILIA.

LIBER UNICUS.

Rursus, nescio qua ruris dulcedine captus
Arva peto, agrestesque iterum tractare labores
Accingor. Cererem tenui deduximus ante
Carmine Brasiliam: nunc informare bubulcos
Fert animus. (a) Dicendum igitur quanam optima bobus
Pascua: bucolicis quae cura gerenda ministris,
Et quae pascendi ratio: quae denique pestes
Armentum infestent, & qua ratione domandae.

At cuius nunc auspicii & numine malim
Incipere? ille quidem nostrae haud regat orsa Camoenae,
Quem fama est quondam Admeti pavisse juvencos
Amphrysi magni ad ripam, formosus Apollo.
(b) Tu mihi, tu Phaebo longe formosior ipso,
Vel cum Delon adit maternam, & per juga Pindi
Incedit molli redimitus tempora lauro,
Adsis, magne puer, spes o suavissima gentis
Lusitadum, flexo quem jam nunc poplite adorat
Brasilia, atque arcum Domino pennisque decoram
Versicoloratis demittit cernua frontem,
Adsis o! vatemque oculis, vultuque benigno
Respice moerentem afflictum in luctuque jacentem,
Et jam nunc votis miserorum assuesce vocari.
Talibus auspicii juvat ire, & Brasilia rura
Inspicere, ac bobus prata opportuna creandis

Op-

(a) *Propositio.*(b) *Invocatio Serenissimi Brasiliae Principis.*

Optare. (a) En , ut se latè diffundit , & agros
 Vasta aperit tellus ; quos possessore vacantes
 Quisque sibi capiat prior , atque acquirat inemptos.
 At tu , quicumque es , cui sunt pecuaria cordi ,
 Armentoque operam , curamque impendere gestis ,
 (Ne sero erroris , si forte incommoda prata
 Nactus eris , te poeniteat) praedisce , quid obsit ,
 Quidve juvet , faciatque tuis rationibus , ante
 Tecum multa putans animo , quam pascua fundes.

In primis sint illa urbi vicina frequenti ;

(b) Pluris enim multo armentum venibit , ad urbem
 Quod mittes breviora via , cute scilicet ante
 Curata nitidum , nulloque labore viarum
 Infractum ; imo tuum crebro nummatus in agrum
 Conveniet lanius , qui magno comparet aere ,
 Abducatque boves secum , quos deinde macello
 Appendens laceros populo dividat emaci.

(c) At si distat ager , nimiumque recedit ab urbe ,
 Armenti pars magna viae consumpta labore
 Interit ; a recto pars devia tramite , silvis
 Effugium quaerit : qui tandem ad moenia pauci
 Perveniant urbana , boves squallore situque
 Deformes , vili pretio vendentur ; & ipse
 Fessus ab urbe domum , vacuus tamen aere redibis.

(d) Omni ope vicinum fugito , qui moribus asper
 Perpetuam rixis causam , atque alimenta querellis
 Ingerat , infestans pacem jucundaque ruris
 Otia : nam modo legitimos decrescere fines
 Ille tuos facit , avulso , qui dividit arva ,
 Limite : subducti modo rivi perfidus agros
 In proprios clam torquet aquas : & maclat , & idem
 Surripit armento ex medio tibi saepe juvencos ,
 Surreptisque notas , in tergore bobus inurit
 Atque suos vocat : hinc lites & jurgia , coram
 Iudice disceptanda ; quibus sua jura crepantes

E

Cau-

(a) *Vasta Brasiliae arva , & ab urbibus remotissima primo
 eapiunt cedunt ; non ita , quae urbibus adjacent , aut locis ha-
 bitatis proxima sunt.*

(b) *Pascuorum urbi vicinorum utilitates.*

(c) *Longinquorum incommoda.*

(d) *Malus vicinus vitandus.*

Causidici rabulaeque tuam prius aere crumenam
Emungunt , causae tibi quam victoria cedat.
Praefertim vero ingeniumq ; habitusq ; locorum
Contemplare ; ferat quid terra iniussa ; salubre
Fundat , an infestum gramen , pecotiq ; nocentes
Herbas , quae veniunt sponte infelicibus arvis.

Id quoque curandum , ne prato graminis una
Sit tantum species (a) : nam sicut taedia nobis
Esca eadem semper , quamquam exquisita , facessit ,
Sic pecus assiduo gramen fastidiet usu

Semper idem : varias igitur curemus ut herbas
Prata ferant , diversa boves ut pabula carpant.
(b) Hinc habeant (alioqui autem planissima) colles
Arva suos ; molles enim amant conscendere clivos
Armenta , & varias tondere in collibus herbas ;
Exiguisque fricant , quas tellus edita vulgo
Offert , arboribus costas , gaudentque jacentes
Despicere in campos alto de colle juvenci ,
Lascivoque iterum in valles descendere saltu.

(c) Sint quoque camporum diffusa per aequora passim
Silvulae inumbrantes , quò se pecus abdere possit ,
Fringat ut aestivos nemora inter frondea soles.

(d) Inspice , num campos locuples interfluat amnis ,
Qui potum armentis , alimentaue praebet herbis.

Si nec vicinis e montibus advena rivus ,
Indigenae nec erunt fontes , quod terra negavit
Difficilis , quaere arte vigil , passimque latentem
Et cupidam e latebris prodire ad luminis auras
Venam investiga. Phaebo nascente revives

(e) Matutinus agros , & sicubi fumida parvam
Eruetabit humus nebulam , indubitabile limphae
Indicium latitantis habes : age , Naiada coelo
Ostende , effossoque solo , structaque lacuna
Include , & scatebris armento suffice potum
Perpetuis. Quod si nusquam reperire potestas ,
Atque alta ex terra nativam educere venam ;

Conf-

- (a) Habeant pascula diversas graminum species.
(b) Sint plana ; sed aliquot habeant parvos colles.
(c) Et frequentes silvulas.
(d) Fontibus & amnibus abundant.
(e) Indicium aquae latentis.

Construe piscinam, quò missi e nubibus imbres
 Cogantur; fundum illimi curabis arena
 Sternere, vel puris, quos fert maris ora, lapillis,
 Ne mala grex potet lutulentis toxica limphis.

(a) Sint & qui dulci madeant uligine tractus;
 Namque udae telluris amant tondere iuveni
 Virgulta, & molles juncos, & vimina lenta,
 Et quotquot vulgo frondes humore creantur.

(b) Sed resides vitabis aquas, ubi rana coaxat:
 Quippe auras vitiant, pecorique infesta, paludes
 Torpentes pingui generant animalia limo,
 Exceptosque imbres in prata jacentia circum
 Effundunt, morbos important, gramina perdunt.
 O! tibi siccandis lacubus, pigriſque vehendis
 In pontum limphis si fata modumque viamque
 Monstrarent! quae nunc limus ranaeque loquaces
 Regna tenent, quid ni vestita recentibus herbis
 Graminibusque tuos alerent uberrima tauros?
 Res ea difficilis quamvis sit & ardua factu,
 Tu tamen hanc Spartam tenta; labor omnia vincit.
 Pascua nonne vides pulcram prope *Fluminis* urbem (c),
 Quae nuper miseri fato amisere coloni,
 Ut pecori laeta, atque herbae foecunda, lacunis (d)
 Exhaustis, vireant? vos, quae felicia rura
 Alluitis rapido (e) Gandufi flumine, Nymphae,
 Dicite, quid nuper fuerant haec arva, palustri
 Cum penitus tegerentur aqua, coenoque profundo
 Obsita squallerent: qua segnibus arte lacunis
 In mare vicinum via facta, quibusque repertae
 Auxillis terrae, & nova tauris condita regna.

Qui nunc herbescunt tam laeto gramine campi,
 Ante nihil nisi limus erant, pigraeque paludes.
 Scilicet excelsis torrentes montibus acti,
 Atque vias nacti faciles per plana locorum,
 Stagnabant, qua parte solum subsiderat; ipse
 Altera causa mali Fluvius; namque imbribus aequo

E ii

Au-

(a) *Sint aliquot tractus uliginosi.*(b) *Vitanda pascua paludosa.*(c) *Fluvius Januarius urbs celebris in Brasilia.*(d) *Celebris atveus fundi Sanctacrufani.*(e) *Fluvius Gandufius, eum fundum interluens.*

Auctior, & spondas superans, exlegibus undis
 Planitiem camporum humilem condebat, & unum
 Omnia tunc flumen, vel erant tunc omnia pontus.
 Multae hinc armenti strages, & naufraga passim
 Corpora magna boum: per prata undantia latè
 Aspiceres pecus infelix deponere dulces
 Partim animas nando, partim aegrè tendere contra
 Et portum petere, atque aliquam reperire salutem.
 Namque erat una salus, & spes morientibus una,
 Editior terrae (velut isthmus in aequore) tractus,
 Qui mediis extabat aquis, & bobus asilum.
 Praebebatur, donec riparum in claustra regresso
 Flumine, paulatim tellus emergeret undis.

En via, qua damno occursum. Pons faxeus amni
 (a) Impositus, quatuor viva de rupe superstans
 Arcubus: admittunt bini arcus, usque reclusi,
 Pondus aquae iustum, cuique alveus ipse ferendo est.
 Bini alii nimias, cum res id postulat, undas
 Oclusi prohibent, ferratoque obice fraenant,
 Et Fluvium revocare gradum, atque recedere cogunt.
 Utroque a pontis cornu deductus, & ipsas
 Propter iens ripas, hinc atque hinc terreus agger,
 Magnae molis opus, longe procurrit, & amnem
 Torrentem cohibet, ne succrescentibus undis
 Depressas repleat valles camposque jacentes.
 At, qua parte solum stagnabat Naiade pigra,
 Productae tellure viae, longique canales
 Immotis iter ad Thetidem fecere lacunis.

Talibus auxiliis, humili tellure sedentes,
 Exactae penitus limphae, penitusque paludes
 Siccatae: visique novi se ostendere campi
 Pascuaeque armentis: en ut se mollibus herbis
 Vestit humus, quae nuper aqua cessabat inertis!
 Quam felix! quam pingue solum! quam graminis uber!
 Usque recens hic herba viret, vel cum aestifer urit
 Rura canis; ductus namq; ipsi, haec prata secantes,
 Queis resides se se effundunt in Nerea limphae,
 Occultis latè venis in viscera terrae
 Insinuant dulcem humorem, quo gramina vivunt.

Pe-

(a) Pons lapideus Gandasio flumini impositus.

(a) Petre, fuit tua laus omnis; te nulla filebit
 Posteritas; dum stabit opus memorabile vives.
 Ipsi te campi, teque ipsa armenta loquentur,
 Discessu quae moesta tuo nunc vallibus illis
 Triste gemunt, querulisque implent mugitibus auras.

Interea ruris nos caetera pensa sequamur,
 Et, restant, quae multa boum discenda magistris,
 Dicamus. Sit cura faces submittere in arva (b)
 Sub finem aestatis, coelo dum nubila pedent
 Imbrifera; ut tellus venturis humida nimbis
 Germinet, ac gregibus nova pabula fundat alumnis.
 Ergo niger coelo it fumus, lateque relucet
 Arva igni: fugere interea, quae plurima campis
 Perrepunt, frustraue tueri animantia vitam.
 Bufo per incensos nequicquam saltitat agros,
 Et quocumque fugit, medios moriturus in ignes
 Incidit, ac flammis crepat; atque hinc creber in arvis
 Auditur fragor, haud aliter, quam bellica summis
 Cum festos tormenta sonos ex arcibus edunt.
 Insequitur pictos eadem fortuna lacertos,

(c) Serpentumque genus varium *Caninana*, *Corallum* (d),
 Et *Jararaca* ferox, & *Succuriuba*, sonanti (e)
 Et notus cauda serpens, notusque tapetis (f)
 Nomine, quampluresque aliae sine nomine pestes,
 Mille quibus rutilant per squamea terga colores,
 Nunc caput attollunt, nec non ferale rubentes
 Exfertant linguas; nunc torto corpore se se
 Huc illuc agitant, caudisque incendia verrunt,

II-

(a) *Molis auctor D. Petrus Fernandes, qui hodieque in Italia degit.*

(b) *Ustio camporum in aestate, quae in Brasilia contingit mensibus Decemb. Januar. Februar. Hiems in Brasilia solis constat pluviis; quae mensibus Maii, Junii, Julii abundantius se effundunt.*

(c) *Plurima serpentum genera.*

(d) *Serpens dictus corallum.*

(e) *Serpens dictus cascavel, id est tintinnabulum, eo quod caudam habeat tintinnantem.*

(f) *Serpens alius dictus tapes quia instat tapetis est variegatus.*

Illifinet campis vulcano ultore luentes ,
 Quidquid mortifero peccarunt ante veneno.
 Ut flammae pofuere , fubit triftiffima campo
 Ambufto facies , donec fquallentibus imbres
 Reftituant fpeciem pratis : pulcherrima laetis
 Graminibus tunc ridet humus , lateque virescunt
 Pafcuæ ; tunc nitidi ludunt per prata iuveni.
 Hoc etiam eniti confuerunt tempore matres ,
 Et Lucina inftat gravibus : vigilate magiftri ;
 Nunc opus eft cura , nam primo in limine vitæ
 Difficiles morbi , & peftis non una tenellos
 Affliçant vitulos. Ubi foetum vacca recentem
 Edidit , invadunt corvi , quos Braſila tellus
 Innumeros alit , & roſtris nituntur aduncis
 Parvo oculos vitulo effodere , ac niſi provida mater
 Obvertens ſe ſe , crebros & cornibus iſtus
 Ingeninans , natum infeſto defendat ab hoſte ,
 Excaecant , dulcemque adimunt cum lumine vitam.
 Non minus in teneros vaccarum ſævit alumnos
 Muſcarum fatale genus ; nam molle vitelli
 Abdomen fodicat medium teterrima peſtis ,
 Progeniemque malam vermes ibi linquit edaces ,
 Ulcere qui penetrant vel viſcera ad uſque profundo ,
 Exitiumque ferunt miſero , niſi forte miniſtri
 Accurrant , proimptoque aegrum medicamine curent.
 Ne patere , ut quiſquam (namque id ſollemne bubulcis)
 Carmina neſciò quæ muſſans , digitifque figuram
 (a) Ter crûcis effingens ſuper ulceris ore , caducos
 Devoveat vermes : ſit præſentiſſima quamvis
 Haec medicina malo , peſtemque eliminat omnem ,
 Secretis ne fide dolis , nam forſitan illis
 Sub verbis tegit antiquus ſua toxica ſerpens.
 Abjeſtis igitur , quæ religione vetantur ,
 Auxiliis , ſincera gregi medicamina prome.
 Fac ſervi religant aegros ad ligæa ſepta ,
 Excitantque manu vermes , herbaque ſalubri
 Turpe fricant ulcus : tum pinguem ex paupere cornu
 Infundant , ricini ſudat quem bacca , liquorem.
 Inſpiciant quoque num linguae ſummoque palato

Hac-

(a) Superſtitio bubulcorum in curando armento verminoſo.

Haerescat peftis, nam peftem buculus illuc
 Invehit adlambens, quae prurit vermibus, alvum.
 Nec minus interea fanos includere caulis
 Praecipio noctu vitulos, ut mane fequenti
 Distento ad mulctram succedant ubere matres;
 Nam memores redeunt fera vel nocte, suosque
 Sollicitae quaerunt: & circum lignea clauftra
 Mugitus querulos dant accipiuntque viciffim,
 Et queftu alterno nocturna fientia turbant.
 Mane novo patet ingreffus, ftabulisque reclusis
 Sponte fua introeunt atque ubera lacte juvencae
 Plena ferunt natis, longi folamina fletus.
 Tum quae blanditiae! quae gaudia! matribus ipfi
 Occurrunt alacres vituli, matrefque tenellis
 Vifae adblandiri; dant oscula, tergora lambunt,
 Et largis praebent manantia flumina mammis.
 At miferis durae manus invidet atra puellae
 Lactis opem; nam vix primoribus ubera labris
 Delibavit hians vitulus, cum villica mammis
 Avulfum religat, fimul & mulctralia vaccae
 Subficiens, tumidas palma preffante papillas
 Sollicitat, niveo repleat dum cymbia lacte.
 Ille dolo fubducta fibi fua munera cernit,
 Multa dolens fraudem, defiderioque levandi
 Lacte famen vanis conatibus ubera tentat,
 Seque huc feque illuc torquet, collumque rebelle
 Excudit, incufans blandis fua vincla querellis.
 Ergo ubi funt niveo mulctralia plena liquore,
 Villica relliquias vitulis dat habere, folutosque
 Ad notos una mittit cum matribus agros.
 Ipfâ operi fe fe accingit, partemque bibendo
 Seponens, reliquo confueta coagula lacti
 Injicit, inde premit palmis; tum denique preffas
 (a) Expedit e formis maffas, tabulaeque reponit,
 Et capita, infperfo leviter fale, fuma coronat.
 Hoc ancilla domi curat, fed rure fuperfunt
 (b) Quamplura, armenti penitus curanda magiftris,
 Hinc in equis certi affidue rura omnia circum
 Difcurruunt, celeres pecori fuccurrere, fiquis

- 111 -

(a) *Cafei confectura.*(b) *Armentariorum munera.*

Casus erit : gemit hic coeno demersa profundo
 Bucula : rivales illic sibi vulnera tauri
 Cornibus insigunt ; hac partum vacca recentem
 Obluctans aegrè a corvis defendit iniquis ;
 Parte alia bos aeger humi decumbit , & herbae
 Immemor huc oculos languentes torquet & illuc ,
 Praesto sunt , durisque ferunt in tempore rebus
 Auxilium vigiles , peragrant , qui rura , bulbuci.
 Nec non explorant , numquos effuderit altis
 Ex silvis , malestuada fames in pascua fures.
 Namque latent passim nemora inter opaca fugaces
 (a) Æthiopes servi , qui raptò vivere malunt ,
 Quam domini dura imperia , & crudelia tergo
 Flagra pati : neque consortes pudet esse ferarum ,
 Seu minus esse illis credant feritatis & irae ,
 Quam dominis ; seu desidies inimica laboris ,
 Ingeniumque ferox habitatas suaserit urbes
 Atque domos , nemorum mutare silentibus antris.
 Unde latrocinii & multa caede virorum
 Infestare vias , armentaue fundere campis
 Conserunt. Siqua infamem vestigia prodent
 Hanc hominum faecem , nemoralem accersere curant
 Licetorem , cui jus silvis inquirere fures ,
 Venarique feras bipedes , tractasque profundis
 Ex nemorum latebris ad herile reducere testum.
 Haec quoque bucolicis accedit cura ministris ,
 Ut pagi crebro invisant plantaria ; sepes
 Inde recognoscant , tutae ne atque undique sartae
 Consistant , pecori an cultos ingressus in agros
 Parte aliqua pateat ; tauros fata laeta vorantes
 Ejciant , reficique statim sepimina curent.
 Haec bonus armenti custos : alia omnia nequam
 Servus agit : duri officii assiduique laboris
 Pertaesus , deponit equum , nec obambulat arva ,
 Sed requiem captat vel molli fufus in herba ,
 Vel patulae stertens resupinus ad arboris umbram.
 Hinc ruit in pejus res armentaria ; passim
 Intereunt vituli ; ulceribus pecus omne laborat ;
 Collapsae praebent aditum ad plantaria sepes ,
 Haud observati pedibus fata culta juvenci

Pro-

(a) Mancipia fugitiva.

Proculcant , & cuncta patent adaperata rapinis.

Quare oculis notet ipse suis , & rura frequenter
Vifat herus , rectè observans , sua munia servi
Num peragant alacres , an inertes otia ducant.
Tunc etiam molles zephyros auramque falubrem ,
Si lubet , herbofo confidens cespite captet ,
Dulcia curarum liquidis oblivia potans

(a) Delicijs , quae ruri habitant : quam pura voluptas
Errantem fpectare gregem : five ubera circum
Colludant vituli , timido feu-dente capeffant
Gramina ; feu fleat amiffum , fua viscera , natum
Errabunda gemens , neque curans bucula gramen.

(b) Hic juncti viridi recubant in gramine tauri ,
Et lambunt fe fe fimul , ac dum ruminat alter
Herbam , dente latus focii fricat alter amico.
Illic unanimis pascuntur , & arva juvenci

A rixis odiisque procul communia tondent :
Parte alia magno incenfi rixantur amore.

(c) Unus enim stimulat focios in praelia tauros
Impatiens confortis amor. Vix aemula venis
Ebullit venus , ira procos ferale tuentes

Exercet : collifa fonum dant cornua , cervix
Cervicem ferit : alternis gemit ictibus aether.
Ipsa fui causa susceptam foemina pugnam
Spectat ovans , additque animos irasque videndo
Asperat : interea victus fugit alter in altis
Silvarum latebras , ubi multo sanguine manans
Aut mortem subit , aut vitam traducit inultus ,
Dum victu revocet vires , hostemque laceffat
Rursus in arma , novo sperans certamine tolli
Poffe ignominiam : tenet alter pascua victor ,
Proluditque iterum pugnae , & pede scalpit arenam.

Sed tantis ne dira venus turbare duellis
Pergat agros , ferro stimulos compescit amoris
Rusticus , ad censum revocans armenta quotannis.

(d) Sunt caulae ingentes sine tecto aut imbrice ; tantum
Circuitu magno , defixis ordine truncis ,

F

Li-

- (a) *Sincerae ruris deliciae.*
- (b) *Mutua boum amicitia.*
- (c) *Taurorum pugnae ex Zelotypia.*
- (d) *Totius armenti ad caulas reducendi ratio.*

Lignorum series. Ea totum ad septa reducunt
 Armentum, ut trimos possint castrare juvencos,
 Ignotoque notas vitulis inscribere ferro.
 Ergo die condita operi, sub mane bubulci
 Conveniunt omnes in equis cursoribus, hastis
 Grandibus instructi dextras; diversaque turmis
 In loca partitis digressi, cuncta peragrant,
 Quam late effusum est, confinia ruris, & omnes
 Excutiunt latebras: in apertum denique campum,
 Post varios equitum atque boum per pascua gyros,
 Armentum cogunt: vitulos matresque trucesque
 Ingenio tauros custodia cingit equestris.
 Tum praecedit eques, blandique hortamine cantus
 Carpere iter docet; a tergo simul inflat adactis
 Turma equitum stimulis: confertis cornibus ingens
 It globus inter equos: requies nulla inter eundem,
 Nec mora: ne pecus, in dulces dum respicit agros,
 Cogitet effugium: quod si bos transfuga rumpat
 Obsidium, & campo liber decurrat, habenas
 Flectit equo puer, & ruris per aperta fugacem
 Inlequitur velox, donec praevertat euntem.
 Tum stimulum objectans a fronte minaciter instat,
 Praecludensque fugam, regredi compellit in arctam,
 Unde malus se se subduxerat ante, coronam.
 Insanus labor iste quidem; ne parce labori
 Tu tamen infano, & quamvis tibi sudet anhelus
 Jam sonipes, calcarque piger vix audiat (a); urge,
 Nec remanere bovein campo permittit rebellem:
 Nam tentata semel si fraus successit iniquo,
 Praefracte obfirmat; visque illum nulla deinceps
 Avellit campis, caulae ve ad septa reducit.
 Praeterea docet ipse alios, multique rebellant
 Hoc duce: focordes sic deteriora sequuntur
 Vel pecudes exempla, neque unis urbibus ista
 Obrepat pestis, sed & ipsa in pascua serpit.
 Ad pagi simul ac ventum magalia, septis
 Includunt armenta suis; dein corpora curant
 Haud modicum, qui restat adhuc, subitura laborem.
 Mane alii vitulos ferro signare rubenti

(a) Neque audit currus habenas. Virgil. Georgic. V.
 514.

Aggressi : atq ; alter vitulum tenet , alter inurit (a)
 Stigma cuti , tergoque notas inscribit heriles ,
 Tum medicatque fino vulnus , lenitque dolorem.
 At senior capita in censum vitulina reducit
 Armenti custos. (b) Castrandis vincla juvenis
 Injiciunt alii , validisque ad septa capistris
 Constrictos feriunt , & ineptos vulnere reddunt
 Ad veneris studia : oblanguent , crudeliaque inter
 Vulnere deficient miseri ; sed ferrea pubes
 Asperat immitem risuque jocisque dolorem.
 Nam simul ac cessavit opus , vinclisque soluto
 Libertas permissa bovi ; jaclata per auras
 Vestimenta volant , irae irritamina : trunci
 Ipsi etiam imposita veste impositisque galeris
 Ornati , simulant homines , taurumque laceffunt :
 Ille dolore amens in quaelibet obvia fertur ;
 Fronte ferit truncos , fertque intra cornua vestes ;
 Quae dum oculis adimunt lucem velamina , quaerit
 Arresta cervice diem ; caput arduus inde
 Succuttit , & vanis auras diverberat iris.
 Interea septis impune jocatur ab altis
 Vociferans plaudensque manus pagana juvenis.
 Semimares tandem redeunt ad prata juveni ,
 Et venerem oderunt : nec jam rixantur amantes ,
 Nec quidquam nisi gramen amant & pinguis rura.
 Ne tamen armenti cesset foetura , bubulcus
 Nonnullos servet , generique relinquat habendo
 Egregios tauros : sint illi grandibus armis ,
 Compacta cervice , truci fronte , auribus hirtis ,
 Cornibus & crassis & curvis , nare resima ,
 Et vasta laterum mole , & compagine firma.
 Nec minus ipse color sit curae : excludimus albos ;
 Namque illos vitiat macies immunda ; coloremq ;
 Inde una , scabiemque trahunt armenta paternam.
 His animadversis , superest pars altera curae ,
 A grege , quae multae subeunt , avertere pestes.
 (c) Corvorum genus obscaenum , graveolentis Averni
 Progenies , dirae soboles immunda Celaenus ,

F ii

Bra-

- (a) Notae vitulis inurantur.
 (b) Boum castratio.
 (c) Corvi Brasiliici dicti Urubuz.

Brasillos latè campos infestat odore ,
 Sed feritate magis , rabidique voragine ventris.
 Sublimes se se super ardua nubila tollunt ,
 Unde , alta velut e specula , rura omnia circum
 Explorant vi , qua pollent quam maximè odora ,
 Siqua solo jaceant , fluido manantia tabo ,
 Aurasque inficiant , animantum corpora ; vixque
 Indicium hauserunt , ubicumque est putre cadaver ,
 Illuc praepetibus labuntur ab aethere pennis ,
 Corruptasque petunt epulas : tam dira cupido
 Vescendi , ut curvis inter se mutua rostris
 Bella gerant , sibi que insincera alimementa vicissim
 Invideant ; neque , consumpto bove , cessat edendi
 Immanis rabies , & hiant , velut ante , volucres
 Obscaenae , volitantque fame , praedasque requirunt
 Rure alias. Porro ingluvies haec utilis arvis
 Purgandis esset , si sese pasceret unis
 Corporibus pecudum morientum , & parcere vivis
 Disceret. At contra faciunt feralia monstra ;
 Et vita fundtis aequè & viventibus instant.
 Seu morbo afflictus deponat languida taurus
 Membra solo , seu bos coeno demersus in alto
 Haereat ; involitans nigris exercitus alis
 Irruit in praedam , victoque insultat ; aduncis
 Pars oculos fodicat rostris , pars vellicat , ipsaque
 Instetina trahit , viventi & viscera rodit.
 Praecipue teneros crudelis saevit erinnys
 In vitulos , primam cum lapsi matris ab alvo
 Accipiunt lucem : partum veterana tuetur :
 Vacca suum armata praedones fronte repellens ;
 At , quae Lucinae tunc primum experta labores
 In campo fuit , acta metu tiruncula mater
 Aufugit , ac dulcem tanto in discrimine natum
 Deserit : imbellem Furiae aggrediuntur edaces ,
 Dilacerantque avidis rauca inter murmura rostris.
 Ne sine in armentum saevire impune latrones ,
 Sed multa fac caede luant commissa , gravesque
 Dent scelerum poenas ; & quamquam extinguere pestem
 Tam multam haud speres te posse : per ultima saltem
 Supplicia imminuas numerum , crebro omnia circum
 Pasqua submitbens , fatalibus aera ferentes
 Foeta globis , servos , multo qui fulmine tetras

Infestentur aves , & plumbi grandine perdant.

Multum etiam infestant alati pascua mures , (a)
 Vespertina boum pestis , qua tristior arvis
 Nulla furit totis , bubulumque haurire cruorem
 Callidior : noctis sub tempora scilicet alis
 Instrepat , armentumque petit , morsuque cruentat.
 At quo sensum adimat pecori , mira utitur arte.
 Dente bovem pungit , simul ore reciprocatur auram ,
 Atque fovet sufflando cutem , sopitque dolorem.
 Saucius haud sentit bos vulnera , nec fugat hostem ,
 Nescius insideat sibi quantum in tergo monstrum.
 Ergo instat , largèque cruorem fugit hirudo
 Aligera , & (ne plena crepet) quantum ebibit ore ,
 Tantundem , alternis vicibus , foedo egerit alvi
 Profluvio , donec saturata atque ebria , potu
 Abstinet : interea vena demissus aperta
 It sanguis sine lege fluens ; tum denique vires
 Deficiunt aegrum , & cum sanguine vita relinquit.
 Si penitus tibi tota scitent his pascua monstris ,
 Desperanda salus ; neque enim compescere pestem
 Tam diram est opis humanae : fuge inhospita rura ,
 Atque novos pecori campos , nova pascua quaere.
 Quod si non adeo multas tibi prata volantum
 Nocturnorum acies fundunt ; si noctè silenti
 Ad caulas tantum volitant , clausisque nocere
 Bobus amant ; adhibe feles , qui lignea semper
 Insidias prope septa locent , & semivolucres
 Praepete corripiant saltu , lacerentque recurvis
 Unguibus , & fumant scelerato ex sanguine poenas.

Nunc animis nunc arte , viri , nunc fortibus armis
 (b) Utendum : Panthera vocat regina ferarum
 Quot quot Brasiliae magnis in saltibus errant.
 Illa quidem longe ante alias saevissima , felem
 Ore refert , maculis tergus variata decoris ,
 Quale nitet coelum stellis , aut floribus hortus.
 Saevi oculi , rituque facis ferale rubentis
 Terribiles ; armi , pectus , collum , omnia vasta.
 Ungues horrendum hamati ; nec aratra profundis
 Sic terram sulcis findunt , ut terga juvenci

Un-

(a) *Vespertilioes.*

(b) *Panthera.*

Unguibus affiliens monstrum proscindit adactis.
 Cum fremit in silvis, vulgus pavet omne ferarum,
 Attonitum fremitu nemus, & spelaea tresmiscunt.
 Bos autem, indicium quoties odor attulit auris
 Perlatus, crebris mugitibus attonat agros,
 Auxiliumque vocat, totumque exfuscitat agmen.
 Cornigerum, ut junctis propulsent viribus hostem.
 Concurrunt armenta: loco tum castra patenti
 Metantur: timidæ matres mollisque juvenus
 Intra castra latent, armis consilia parentum,
 Tergora conjungunt patres, densusque bovi bos
 Cornibus oberlis magnum spiffantur in orbem,
 Arcemque efficiunt, atque impenetrabile vallum.
 Interea crudelis adest panthera, trucesque
 Huc illuc volvens oculos, circumitque reditque,
 Observatque procul, nec propugnacula tentat
 Cominus: at si quem videt extra castra vagantem
 Rure bovem, tenet insiliens, dorsoque cavernas
 Immanes aperit, quibus indignata supremo
 Mugitu vita excedit: bos cernuus armo,
 Terga lacer, procumbit humi: tunc bellua ludit
 Laetabunda, bovemque (ut murem felis) in altum
 Supposita jactare manu nunc tentat, oberrans
 Nunc alio refugit, subitoque revertitur, unguisque
 Injicit, ac dentes adigit, tandemque prehensum
 Mordicus attollit, lucosque abducit in altos.
 Hic ubi se laute dapibus curavit opimis,
 Discessum meditans saturo jam ventre, futuri
 Provida, reliquias multa sub fronde reponit
 Semesi bovis, ad mensas reditura paratas
 Esuriens: tu furem inquire, penuque reperta,
 Insidias reduci pones. Accommoda fraudi
 Arbor erit, trunco gracilis, ne scandere possit
 Bellua, mole gravis, (namque id tentabit amore
 Vindictæ, insanas cum faucia colliget iras)
 Ergo ferae adventum specula opperieris ab alta
 Arboris: in manibus sit ferrea fistula, plumbi
 Grandine fatiferi, & nitrato pulvere foeta:
 Quæ, cum tempus erit, magno resoluta tonitru,
 Sternat glande, instar violenti fulminis, hostem.
 Vespere tum fero rediens Panthera, repostas
 Ore dapes avido repetit: tu commoda captans

Tem-

Tempora ; ne temerè disperdas missile plumbum ,
 Explora , qua parte neci via certior , illò
 Intendens iclum : felici vulnere namque
 Cor nisi trajiciat glans plumbea , bellua faevae
 Reliquias animae revocans , seque aere librans
 (Certa mori , nec inult tamen) qua parte sonorem
 Æs fatale dedit , tota irruit , atque frementi
 Ore simul , simul hamatis petit unguibus hostem.
 Quod si dexteritas non sit tibi tanta , neque arma
 Haec tractare manu noris , quanta expedit arte ,
 Ne pugnam committe palam , sed tende vel absens
 Insidia ; qua parte feram transire necesse est ,
 Hinc atque hinc quatuor ferali grandine fartos ,
 Ignivoma arma , tubos depone ita , ut oribus ora
 Obversis obversa ferant ; seseque vicissim
 Respiciant ; restis transversa viam occupet , ipsis ,
 Qui silicem admordent , armorum implexa catellis.
 Ergo viam carpit Panthera , & vix pede tensum
 Funiculum tangit ; raucum dant aera tonitrum ,
 Et celeri lethum volat irrevocabile plumbo.

Sunt , qui fronde tegant caecos telluris hiatus ,
 Qua fera carpet iter , sparsis fundoque reflexis ,
 Quas acuunt ferro , sudibus : dum transilit ergo
 Bellua nil metuens ab operta fraude , repente
 Subsidente solo , ruit alto absorpta barathro ,
 Stipitibusque artus transfixa recumbit acutis.

Ilignas ali caulas fabricantur , in orbem
 Grandibus infixis trabibus : pro tegmine jungunt
 Robora roboribus , ponuntque immania tigna.
 Arcano suspenſa dolo stat janua , & intro :
 Dat faciles aditus : includit struclilis alter ,
 Interior carcer , vitulum ; qui fallat euntem
 Alliciatque feram praedaeque incendat amore.
 Quae simul atque domum , quò coena invitat opima ,
 Fallacem ingreditur gaudens , demittitur ulro
 Janua , & includens intra irremeabile tectum
 Captivam tenet , illa tamen secura pericli ,
 Atque incensa fame , vitulo insidiatur , & ungues
 Injicit , & partes tentat sepiminis omnes ,
 Siqua forte viam inveniat : tremit hoste propinquo
 Buculus , & refugo se corpore proripit , urgens
 Ad partem oppositam timidum latus , oreque raucò

Poscit opem : venator adest in tempore : tum se
 Bellua captivam videt intra claustra teneri ,
 Horrendumque minax furit unguibus , & fremit ore.
 Aes vero ignivomum furis compescit inanes ,
 Fatalique feram sternentes fulmine glandes.

Quod si marte lubet manifesto indicere pugnam , (a)
 Atque sequi per tesqua feram , te sculpta monebit
 Forma pedum , qua fiat iter : submitte sagaces
 Ante canes , qui nare viam scrutentur odora.
 Illi alacres nemus excutiunt , praedamque latentem
 Naviter inquirunt ubi vero indagine certam
 Notitiam hauserunt , qualemque ferantur in hostem
 Notus odor docuit , prior ardor friget , & horror
 Membra quatit ; referuntque pedes , nec tendere contra
 Est animus : monitis segnes hortare , suoque
 Nomine quemque voca , Jcnobaten , Labrona , Melampum :
 Tunc acres sumunt animos , & laudis amorem
 Vitae ipsi anteferunt in aperta pericula missi.
 Totius dux militiae , venaticus ante
 It canis , indagans silvam , indicioque reperto ,
 Latratu socios vocat , extemploque caterva
 Tota ruit , densaque feram obsidione coronat ,
 A fronte a tergo crebris latratibus instans.
 Irruit illa minax : fugiunt. Fugit illa : sequuntur.
 Siflit : eam cingunt stantes , & semper acutis
 Vocibus , at procul , ad latrant : nam cominus hostem
 Si quisquam ex numero , tiro canis , ore laceffat ,
 Inter crudeles ungues cum sanguine fundit
 Dulcem animam , sociosque cadens monet , eminus anceps
 Bellum agitent , soloque feram clamore fatigent.
 Postremum attonita , atque canum vexata tumultu ,
 Ima in crura sedet , magnisque exaestuât irae
 Motibus , & caput huc ringens convertit & illuc ,
 Perquirisque fugam : fugere autem ubi nulla potestas ,
 Ut mire est agilis , celeri dans corpore saltum ,
 Arboris objectae subit improvisa cacumen ;
 Unde canum voces & vanas despicit iras.
 Sed fatale fuit subiisse ; sibi que supremum
 Supplicium reperit , qua quaesit arte salutem.
 Istud enim in tempus venator callidus ictum

Dis-

(a) *Pantherae venatio.*

Distulerat parcens, ut certius inde noceret.
 Ergo scopum nactus sublimem, habilemque ferri,
 Illò aes fulmineum intendens collineat, atque
 Missa glande ferae cor trajicit: illa supremum
 Infrensens cadit, & furit horrida, & ore cruento
 Mordet humum moriens: procul & venator & ipsi
 Profugere canes; nec ad illam accedere cuiquam
 Est animus, vitam penitus dum ponat, & acrem
 Vindictæ quoque cum vita deponat amorem.

En Panthera jacet. Sed quis superabimus armis
 Vipereum genus, herbosis quae plurima pestis
 Saevit agris, morsu aspergens lethale venenum?
 Sive petas saxis, querno seu fuste, malosque
 Multimoda passim caede insectere colubros,
 Vix quidquam efficies: superest vis maxima gentis;
 Quam multae in silvis frondes, aut gramina campis.
 Una per aestatem pratis immissa quotannis
 Flamma genus dirum extinguit: sed protinus herbis
 Ut se vestit humus, vicinis advena silvis
 Effundit se se serpentum exercitus; & jam
 Totis repit agris pecori exitiabile vulgus.
 Desperans igitur pestem delere, medendi
 Quare viam armento. Quoties mala vipera laedet
 Dente bovem eructans saniem, immedicabile virus,
 Ullis non herbis, non arte Machaonis ulla
 Arcessenda salus: praesentem aliunde medellam,
 Auxiliumque petes. Notum, quid dextera possit
 (a) Illius, qui mansuetos, dum viveret, angues
 Affuevit tractare manu, cui tergora mites
 Pantherae palpanda dabant, caudaque trementi,
 Et laetis gestire modis & ludere visae.
 Praesto is erit medicans, caeloque misertus ab alto
 Maturabit opem: seu tritae frustula vestis,
 Sive thori, quo vir jacuit, cum vita manebat,
 Particulam imponas parti, quam noxia dente
 Fatali pupugit serpens, vis dira veneni
 Continuo absistit, nec in intima viscera serpit.
 Nota loquor, passimq; oculis manifesta: fatentur

G

Ipsi

(a) Ven. P. Josephus Anchieta, de cujus virtutibus in gradu heroico constare pronunciavit Clemens XII. decreto die 10. Augusti 1736. dato.

Ipsi homines , ipsae pecudes , Iustra ipsa ferarum ,
Totaque testatur , quam lata est , Brasila tellus .

Magnum o Brasiliae sidus , columnenq ; salusq ;
Quando erit , ut folio ex sacro , perfusaq ; dio
Lumine , & afflato rumpens de pectore vocem ,
De te , quae populi suspirant , Roma loquatur !
Templa tibi , tibi templa suo jam Brasila tellus ,
Et templis aras meditatur ponere , & aris
Thura , & votivos suspendere pariete toto
Argento atque auro vultus , pictasque tabellas ,
Queis , quisquis templum inviset , tua munera cernat ;
Hic oculis lucem affusam , quos ante premebat
Nox atra : hic rectos solidata in crura repente ,
Qui pedibus nuper capti , innixiq ; bacillis
Agre incedebant : illic tumido aequore puppes
Naufragio ereptas , ac nautas vela ferentes
Ad templum lacera , & fragmen reliquum antennarum :
Parte alia domitas pestes , morbosque fugatos ,
Mortem ipsam exutam falce & perniciousis alis .

DE CULTURA
HERBAE NICOTIANAE
IN BRASILIA.

LIBELLUS.

Nunc mihi, Nicotii de nomine dicta, supremus
Herba labor sit. Phoebe Pater, castaeque Sorores
Annuite incoeptis, nec non plantaria mecum
Inspicite; &, quae conveniat cultura, docete,
Quo curanda modo folia, & quo denique pacto
Torquenda in funem; unde potens conflat ad usum
Purgandi cerebri pulvis; qui nunc dabit idem
Vati materiem cantus, idemque canendo
Sufficiet vires: nobis nam, pulvere sumpto,
Vena salit, veniuntque alacres ad carmina Musae,
(a) Maxima qua spectat Thetiden America, refusam
Ad boreale latus, stat, nomine dicta Tabacum,
Insula in Oceano magno, regnata Britannis.
Illic, nunc usu vulgatam, repperit herbam
Nicotius primum, atque alias inde orbis in oras

G ii

In-

(a) Ubi, & a quo inventa fuit herba. In Brasilia repertam
fuisse contendunt nonnulli. Ex Brasilia in Lusitaniam a Ludovico
de Goes fuisse perlatam scribit Damianus de Goes Chron.
Reg. Emman. p. 1. c. 56. Eam Brasiliiani Patria lingua petuma
vocant; Lusitani herbam sanctam appellarunt. Apud Italos
herba S. Crucis appellata fuit a D. Prospero S. Crucis
qui ex Lusitania illam in Italiam detulit. Cast. Durand. in
herbar. 2.

Invexit : quate peregrinam & Brasila tellus
 Accepit , sed ut indigenam complexa benigno est
 Alma sinu ; nec planta solum felicius ullum
 Usquam alibi sibi naeta fuit , quam rura feracis
 Brasiliae. Sed non glebam tamen illius omnem
 Aequae amat : in primis pigrae vicina paludi
 Stare horret , foliisque statim subpallida , morbo
 Languescit. Nec rura nimis sibi pingua poscit ;
 Sed nec agros senio effoetos , ubi nulla virescunt
 Arbuta , & raro vestit se gramine tellus.
 Praeterea & tractum renuit , qui strage recenti
 Excisi fumat nemoris ; namque ille ferocis
 Non facit ad molles terrae prior impetus herbas.
 (a) Nigra illam sabuleta juvant , tellusque soluta
 Ac jejuna. Boum nec te laetamine terram
 Poeniteat saturare : simus multum adjuvat ipsum
 Commixtus sabulum , unde seges laetissima surgit.
 Quare age , quem tractum plantandae optaveris herbae ,
 Cura prior sit stru&tilibus circumdare septis ,
 Quod fac ut armentum succedat vespere sero ;
 Tamque diu coges illic traducere noctes ,
 Dum pedibus tritum gramen , saturataque multo
 Sit tibi terra simo. Tunc illam invertere rastris ,
 Atque scrobes fodere incipies : pes circiter unus
 Sit scrobibus mensura ; ut possit laxius intra
 Alnam tellurem radix diffusa vagari.
 At , ne ipsis olim noceat vicinia plantis ,
 A fossa palmis fac distet fossa duobus.

Interea tibi in areolis , quibus ante minuta
 Semina mandasti , plantae feliciter ortae
 Succrescunt : quas nunc aliud traducere tempus.
 Fac mutant natale solum , plantaria fossis
 Radicata novis condens. Terram illa , potenti
 Antè simo saturam , penitus sensere , brevique
 Puberibus foliis & adulto caule virescunt.
 At tu , felices ubi Nicotiana per agros
 Germina pubescent , multum invigilare memento ,
 (b) Infestant etenim juvenes animalia plantas
 Bruchusque , volvoxque , & longo crure locustae ,

Et

(a) Quenam terra ejus feracissima.
 (b) Pestes herbae Nicotianae.

Et pestes aliae ; at , prae cunctis noxia , frondes
 Parva eruca vorat , pestemque & virus aefis
 Instillat lethale comis : hinc squallida languet
 Planta , suas nec habet , pallens & flacida , vires.
 Exigui verò culices , teterrima labes ,
 In molles multo bacchantur atrocius herbas ;
 Namque globo volitant nigro , tenerisque licenter
 Frondibus insidunt , tenuique proboscide succum
 Ducentes , segetem emaciant , sese unde saginant.
 Tentent , siqua via est , miseris succurrere plantis
 Agricolae. Ingratos arvis incendere odores
 Proderit , & segetem passim suffire : vaporem
 Non tolerant acrem culices , erucaque fumo
 Interit : in primis autem plantaria circum
 Dejice quidquid erit nemoris , ne frondea praefset
 Hospitia , & culices tibi proxima silva receptet ,
 Unde lues se se cultos ea fundat in agros.
 His ubi consultum , segetem pubescere cultor
 Permittat , quatuor donec robusta dodrantes
 Affurgant virgulta. Levi tum pollice summa
 Succidat capita , ulterius nec crescere in altum
 Illa sinat , quin & gemmas pene amputet omnes ,
 Quae circum erumpunt ; nam luxu planta reciso ,
 Uberior succum frondes partitur in unas ,
 Quò spes respiciunt & avari vota coloni.
 Justa ubi maturas aetas decerpere frondes
 Suaferit , ipse invifat herus plantaria , nec rem
 Servorum arbitrio temerè permittat inertum ,
 Neu folia ante diem cruda atque immitia carpant :
 Ipse , inquam , inspiciat , segetemque perambulet omnem ,
 Observans , utrum jamjam subpallida poscant
 Ungue meti folia , an vivum immatura virorem
 Nondum mutarint ; quoniam verò ipse sefellit
 Saepe color , tentanda manu seges : aspera villis
 Siqua manum pungunt , folia immatura legendo
 Esse puta ; contra verò quae levia , tactu
 Explorans semel atque iterum , & lanuginis orba
 Senseris , illa putes matura , & idonea carpi.
 Tunc ergo frondosa ruant in praedia servi ,
 Atque operi insistant : pars frondes pollice carpat ,
 Pars in fasciculos cogat , pars denique fasces
 Impositos subiens , in tecta capacia portet.

Nec

Nec modo diripiant frondes, sed & ipsa relictis
 Brachia dejiciant truncis: messisque secundae
 In spem confervent gemmam, non amplius, unam.
 Illa, sibi radice fluens quia succus ab ima
 Uni contingit totus, laetissima surgit,
 Et circum emittit frondes, quibus altera messis
 Multò, quam prima, obveniet praestantior: ipsa
 Nam primis vitium foliis solet indere tellus
 Indomita, & cujus se prima potentia nondum
 Fregerat: ast eadem, postquam mansuescere coepit,
 Mitius ingenium plantis inolevit: & inde
 Pluris, quam primae, frondes valere secundae:
 Tertia (nam frondes eadem ter parturit arbos)
 Non ita felici respondet foenore messis.
 Scilicet alma parens, tam multo exercita partu,
 Deficit, ac senio vires amittit inertii.
 Quare age, direptis, quas tertia proferet aetas,
 Frondibus, indulge triferis liberrima truncis
 Otia: pro libito da crescere, fundere gemmas;
 Et nullus posthac in germina saeviat unguis.
 Ergo sui juris, duri nec adaesta coloni
 Patere imperiis, arbuscula surgit in auras,
 Quantum attollit humo se vir procerus, & ultro
 Expandit ramos, & apertis undique gemmis
 Luxuriat: niveos edit tum denique flores,
 Vita quibus brevis est, & quaelibet aura caducos
 Dejicit, ac latè albescunt sola strage frequenti.
 Hos molli postquam zephyrus decusserit ala,
 Purpureos intra calices nigra semina restant;
 Quae versa, cum tempus erit, tellure colonus
 Areolis mandet, generique imittat habendo.

At nunc collectas frondes, tectisque repostas
 Procurare juvat. (a) Stant ampla mapalia tectis
 Stramineis; paries nullus, sed parietis instar,
 Nexis hinc atque hinc virgis, structura recurrens.
 Transversim positis sudibus laquearia constant.
 Non ventos arcere, neque ullas addere tectis
 Cura fores: sed consulto perflare sinuntur
 Usque domos zephyri molles Eurique procaces.
 Transversis ergo in sudibus per inane tenentur

At-

(a) - *Structura domorum, in quibus curantur folia.*

Atque in textilibus virgis ex pariete toto
 Sulpensae frondes, in quas liberrimus aer
 Incurrat crebro, dum venis abditus humor
 Cedat paulatim, & se virtus vivida frangat.

Mox ubi pensilibus viror omnis cesserit herbis,
 Pallentes depone; levi tum pollicis ungue
 Detrahe, qui media excurrunt per tergora, caules.
 Caulibus avulsis, flecti non dura, plicabis,
 Ceu mappas, folia, & plano super affere pones
 In cumulos: versare manu tamen illa frequenter
 Curabis, ne congeries immota calorem
 Frondea concipiat, taboque soluta putrescat.

(a) Praecipuum nunc instat opus; nunc multa docendus
 Da faciles monitis aures, dum rite paratas
 Torquere aggredimur frondes, & texere funem.
 Hinc illinque solo furcas desige bicornes,
 Transversumque; aptans binae intra cornua furcae,
 Tignum impone teres, paulo productius ulna.
 Altera transversi fac pars extrema cylindri
 Assutum teneat capulum; parte altera in unum
 Sit latus oblique sulco via ducta profundo.
 Ergo manu primas (operis fundamina) frondes
 Ipse opifex torquet, religatque in tergore cogit.
 At partem, in sulcum demissam, emergere cogit
 Extra ipsum tigni summum caput, unde laboris
 Orsa petit retro incedens, & frondibus addit
 Torquendo frondes, puero versante cylindrum.
 Alter fasciculos foliorum verna magistro
 Porgit, ei comes assiduus: pone alter (& ipse
 Retrogradus) primi relegit vestigia, opusque
 Perficit, imponensque secunda induvia funi,
 Molem illi dat habere suam, justumque tenorem.
 Postquam tres adeo progressa aut quatuor ulnas
 Restis erit, subsiste parum, nec tendere pergas
 Ulterius; nam si fuerit productior aequo,
 Rumpitur impatiens torqueri, operamque retardat.
 Partem igitur, quae jam fuerit confecta, cylindro
 Involve adglomerans, tereti ceu stamina fuso
 Adglomerare solent, nentes sua lina puellae.
 Tunc incepto operi insistes, & texere rursus,

At-

(a) Ratio conficiendi funis ex foliis Nicotianis.

Atque iterum atque iterum perges involvere , donec
 Glomere turgescat magno revolubile lignum.
 Tum verò expedit illud , reddesque labori ,
 Qui superest , vacuum : quapropter & altera , cui par
 Versando capulus , par forma & mole cylindrus ,
 Machina sit juxta posita ; in quam transfer ab illa
 Quidquid erit funis confecti . At glomere postquam
 Haec quoque turgebit vasto , traducere servi
 Inde alio curent alacres : ideoque tigilla
 Plura parent , quibus adproperent involvere funem.
 Tum demum appositis obducta volumina tignis
 Seponant curanda , domusque acclinia muris
 Exsudare sinant : illis supposita cavato
 Caudice sit pinus , crassum exceptura liquorem.
 Namque ex glomeribus guttatim depluit humor
 Heliadum similis lacrymis , flavusque tenaxque.
 Tunc opus est cura , vitium ne serpat , & intro
 Insinuet : quare invigila , nec parce labori.
 Mane semel , serique iterum sub vesperis horas
 Nicotii mutanda tibi sunt glomera funis ,
 Transque ferenda alia ex aliis in tigna : diebus
 At tribus elapsis , sat erit dein glomera quavis
 Luce semel mutare : glomi sunt rarius iidem
 Mutandi , cum firma aetas solidaeque vigeant
 Paulatim vires . Et tempus & ipsa monebit
 Res , quid opus factu ; juvet alternisne diebus ,
 Tertio an istum quoque die instaurare laborem.
 Interea , quoniam sudati humoris abunde
 Supposito in labro est , tu crebrò glomera succo
 Unge suo ; notum est unctis quid conferat humor
 Iste glomis : multum vires confirmat , odorem
 Gratum indit , longoque recentes tempore servat .
 Ergo quater decies postquam sol fulserit orbi ,
 Imponenda tuo manus est suprema labori.
 Extremam funis partem summo ungue resolvens ,
 Arcanasque levi distendens pollice fibras ,
 Testibus inquires oculis & iudice naso ,
 Sint ne satis curata tibi , perfectaue cuncta ,
 An procurari studio ulteriore possint .
 Certa tibi exacti sunt argumenta laboris
 Non immitis odor , color inde simillimus auro .
 At ferrugineusque color , spiransque molestum

Nescio quid subagrestis odor, quo percita naris
Sternuat, expectare monent, dum tempus acerbas
Castiget vires, seseque ferocia frangat.

Jam numeris omnino suis ubi tempore justo
Perfectum constabit opus, translatio fiet
Ultima, majoresque glomos majora tigilla
Accipient; quae taurino tum denique cinges
Tergore, ni mavis libro vestire sequaci,
Quem facili dabit ex trunco tibi Brasila Ficus (a),
Illa, inquam, ante alias ficus celeberrima pomos,
Seu fructum spectes, quo non jucundior ullus,
Seu pulchrae naturam ipsam, & mirabile plantae
Ingenium. Diffusa duos, & eo amplius, illi
Sunt folia in longum cubitos, palmisque duobus
Lata: eadem philyrae, levique simillima chartae.
Crustrarum ordinibus truncus coalescit aquosus,
Ceu tunicis, instar caepae; mollissimus idem,
Et sectu facilis, parvi vel acumine cultri.
Ipsa quidem ad fructum ante alias festina ferendum;
Jam mole atque habitu pollens, vix attigit annum,
Parturit, unius tantum foecunda corymbi,
Cui grandes insunt serie multiplice grossi,
Deliciae, Pomona, tuae; namque aurea cedunt
Illis Hesperidum poma, & felicibus hortis
Alcinoi quidquid natum finxere poetae.
At sortita brevem est arbor pulcherrima vitam.
Nimirum, simul ac magnum legere racemum,
Ipsa mori quoque festinat, primaeque juventae,
(Officio jam functa suo) consumitur aeo,
Languidulis foliis & aquoso marcida trunco.
Haeredes tamen illa suas moritura relinquit.
Nam sponte emittit radix abscondita bulbos,
Unde suis veluti gradibus subnascitur haeres
Plurima; non aetas tamen omnibus una: minores
Natu aliis aliae veniuntque sibi vicissim
Succedunt. Vix mater anus pallentibus ultro
Defluxit foliis, jam filia, maxima natu,
Parturit: alterius sic altera & altera supplet
Usque vices; toto neque fructus deficit anno.

H

Est

(a) *Ficus Brasilica* vulgò *Bananeira*.

Est suus & tunicis usus ; quibus extima constat
 Arbor : eas lacero trunci de corpore raptas
 Indumenta glomis dabis optima Nicotianis ;
 Atque ita munitos pluvias adversus & Austros ,
 Caudiceaeque scaphae impositos , plaustrave gementi
 Vicinum ad portum statues , oneraria donec
 Solvat , & hanc alio exportet trans aequora mercem ,
 Quae non exiguum faciat venundata quaestum .
 Qualem percipiunt , magna Soteris in urbe
 Qui degunt , & rura colunt contermina tantae
 Metropoli ; rura ante alias uberrima terras ,
 Nicotianae herbae regnum ; venit unde potenti (a)
 Incrementum urbi . Caput illa e collibus altis
 Interea attollens , humilem videt Amphitritem ,
 Subiectasque arces , magni munimina portus ;
 Quem late effusus sinus efficit : insula in undis ,
 Artis opus , mediis ingentem assurgit in arcem ,
 Undique tormentis munitam immanibus , & quae
 Fulminet ex omni latere , & maria omnia circum
 Magno inclusa sinu , subvectos classibus hostes
 Terreat , & fugere infractos compellat in altum .
 Quid memorem egregios cives opibusque potentes ?
 Quas illis faciunt tum sacchara , (nam neque tellus ,
 Qua dulces veniant cannae felicius , ulla est)
 Tum quoque Nicotiana solo plantaria in illo
 Uberius , quam quisque aliis venientia terris .
 Inde ergo Europam ad magnam egrediuntur onustae
 Mercibus his naves ; at Nicotiana vel ipsos
 Glomera veliferis ratibus mittuntur ad Affros ;
 Non tamen argenti vi permutanda vel auri ,
 (b) Sed certo juvenum numero ; & quae nautica pinus
 Nicotiis onerata glomis de littore solvit
 Brasiliae , vehit ecce viros , miserisque referta
 Mancipiis redit ; arva quibus sudore collenda ,
 Vitaque perpetuos inter ducenda labores .
 At nos , quod superest , consilandi pulveris artem (c)
 Dicamus ; nam festa canit jam Musa receptum .

- (a) *Urbs Brasiliae primaria , Bahia sive urbs S. Salvatoris.*
 (b) *Mancipia , tabacco permutata , ex Affrica in Brasiliam*
advefla.
 (c) *Pulvis ex herba Nicotiana.*

Funem dissolvunt penitus, cunctamque retexunt
 Texturam. Folia inde, manu disenta, potentem
 Ad solem exponunt nativo humentia succo,
 Donec siccescant. Tunc in mortaria mittunt
 Marmorea, & valide tundunt: gemit angulus omnis
 Ictibus, & nubes it pulverulenta per aedes.
 Hoc, sacri vates (quorum mihi vita salusque
 Chara est) utimini, moneo vos, pulvere tantum;
 Nam cerebro melior multoque salubrior, alnum
 Qui tulerit solem, quam qui toleraverit ignem.
 Arridet vulgo sed Nicotiana profano
 Herba aliis contrita modis. Subtilia funis
 Partem in frustra secant: tum sicilis igne catinus
 Suppositio calet; hunc intra siccanda reponunt
 Segmina versantes, nimius ne forte perurat
 Illa calor: mox, absumptus cum cesserit humor
 Omnis, particulas vel in orbem stipite ducto,
 Vel tereti saxo exercent, dum colligat imo
 In fundo se se pulvis, capitique mederi,
 Infestumque potens cerebro depellere fluxum.

At vobis qua pulvis erit ratione parandus,
 Discite nunc, culti juvenes, quibus unica cordi est
 Mundities. Agite & modicam seponite partem
 Pulveris, & lacrymis, quas floribus elicit ignis,
 Spargite odoratis; benevolentemque indice massam
 Polliceque exercete: loco tum ponite aprico,
 Et finite, ut zephyri sit mollibus obvia flabris.
 Utque induruerit blande spirantibus auris,
 Illam occate manu, parvoque incernite cribro.
 Hinc quae deciderit, granis discreta minutis,
 Materies, vel in argento servanda vel auro,
 Nec vestes maculat, cerebrum nec vellicat acris;
 At recreat caput, infestaque gravedine pressum
 Sublevat, & nares jucundo pascit odore.

His aliisque modis (neque enim comprehendimus omnes)
 Conficitur pulvis; cui summa atque infima vulgo
 Indulgent capita; indocti doctique; dynastae
 Plebeique homines. Illo falluntque laborem
 Artifices mentemque illo cerebrumque repurgant,
 Qui Musis operam navant sanctaeque Minervae.
 Et magis inde alacres peragunt, ope pulveris, ipsi
 Artifices sua pensa, ipsi sua carmina vates.

Idem abigit curas, & mentis nubila difflat,
 Laetitiamque animis, pulso moerore, reducit.
 Nec solas recreat nares, nec pulvere solo
 Herba juvat; prodest eadem mortalibus aegris
 In tenues etiam fumi resoluta vapores.
 (a) Est vas exiguum, seu fistile, sive cavatum
 Plerumque in buxo solida aut caryotide dura,
 Ventrosum modico alveolo, pandumque supernè,
 In moremque tubae patulo diffusius ore.
 In fundum tenuatur, & in latus inde recedit:
 Atque illic habet, alveolo commune, foramen;
 In quod longa satis captando fistula fumo
 Inseritur; nam quo fuerit via longior, hoc &
 Ipse minus fauces vapor urit; quippe tepescit
 Paulatim calor, ac vires amittit eundo.
 Ritè igitur folia exsiccant, atque arida in alveum
 Immittunt; prunamque adhibent; suctu inde frequenti
 Sollicitant foculum; fumum dein foedere certo
 Et pressis sorbere, & apertis reddere labris
 Incipiunt. Rumpit paulatim fumea nubes,
 Angustaque via & caeco eluctata canali
 Tendit iter sursum ad fauces, largeque vaporat
 Guttura: quin ipsas late contaminat auras.
 Interea diros (ne curam hanc prorsus inanem
 Esse putes) reprimit morbos, praestatque saluber
 Fumus opem stomacho, nimius quem degravat humor;
 Unde malae veniunt pituitae, & noxia membris
 Fluxio, multimodaeque, premunt quae corpora, pestes.
 Haec ego Brasiliae super arvis pauca canebam,
 Et super armento, qua se regnator aquarum
 Tiberis agit, lenique interluit agmine Romam,
 Dum regit imperiis almam felicibus urbem,
 Ac totum Clemens magnus, pius, Optimus orbem,
 Rezzonicae Clemens decus altum & gloria gentis.
 Et quamvis illo me tempore mira teherent
 Urbis terrarum dominae spectacula, moles
 Templorum ingentes, tectorum opera inclita, fontes,
 Marmora, & insignes, orbis miracula, villae,
 Et Charitum sedes; tamen & meminisse juvabat
 Brasiliae, ut quae me primis excepit ab annis

Avul-

(a) *Fistula captando fumo.*

Avulsum a dulci patria , cui Durius altos
(a) Adlambit muros , & molli flumine tingit.
Carminis hoc quodcunque suo sibi Brasila jure
Poscebat terra , in cujus mihi saltibus olim
Musae occurrerunt puero , quamquam horridae , & ipso
Cultu nescio quam (nam sic locus ille ferebat)
Barbariem indutae ; quales in carmine nostro
Cernere erit : quare una legat , cui scripsimus uni ,
Brasilia. At , tu Tibri Pater , cui non Aganippe
Vatibus egregiis , non ipsae Heliconides undae
Certarent : ignosce , tuos si barbarus anser
Instrepere argutos inter fuit ausus Olores.

PRU-

(a) *Patria auctoris Urbs Portus , omnium Lusitaniae urbium
post Ulyssiponem facile princeps.*

PRUDENTII
AMARALII
BRASILIENSIS
DE SACHARI
OPIFICIO
CARMEN

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY

LECTORI BENEVOLO.

PAucis mihi monendus es, amice lector. Cum ea inductus ratione, quam in litteris ad Excellentiss. Maecenatem meum nuncupandi gratia datis significavi, meos istos de rusticis Brasiliae rebus versiculos typis mandaverim, Prudentii Amaralii Brasiliensis de Sacchari Opificio Carmen, jam ante Pisauri editum, ad calcem hujusce operis apponendum curavi; quod a me ea mente factum fuit, ut quaecumque in id argumentum ad hanc usque diem scripta, atque adeo in lucem edita fuissent, in unum collecta volumen ad manum haberes. Erit igitur humanitatis tuae meum, quaecumque est, gratificandi tibi studium probare, acceptumque habere.

Vale.



DE SACCHARI OPIFICIO
C A R M E N.

Brasiliae fegetes, hyblaeoque aemula melli
Sacchara, arundineis (a) stillantia sacchara nodis,
Hinc canerè aggredior. Notos juvat ire per agros,
Et patrios certa moderari lege colonos,
Seu canneta serant, alio seu tempore cannas
Subjiciant prelis, expressaque sacchara purgent
Addensentque igni; seu jam densata repurgent,
Et niveo tandem cogant splendescere cultu.

Principio quae terra ferat, quae culta recuset
Cannarum fegetes, ante explorare memento,
Quam tua inexperto committas semina campo.
Nec magnus didicisse labor; nam gleba colore
Proditur ipsa suo. Cannis erit illa ferendis
Optima, tentanti quae terga nigrantia passim
Praebuerit; tutò rubrae tu deinde secundas
Defer humo; sterilem immixta damnabis arena.
Sed nigra, & sabulo tibi sicubi gleba tenaci
Subrubet, haud usquam melius succrevit arundo,

I ii

Et

(a) Saccharum confici ex arundinum succo nemo, ut ar-
bitror, ignorat. Hae arundinis aliis vulgo notis, externa spe-
cie, simillimae sunt, nisi quod crebrioribus distinguuntur arti-
culis, foliisque longioribus & pene stantibus, maxime cacu-
men versus, vestiuntur. Alba illis medulla, & succo dulcissimo
gravidata; tenuis cortex, at satis durus; radice suavis, & minus
lignea, quae, ressectis cannis, germina trucidat in novae messis
spem. Hujusmodi arundines ex Asia in Siciliam, ex Sicilia in
Insulam Madeira, atque inde in Brasiliam, ubi optimè prove-
niunt; & praecipue coluntur; delatas ferunt.

Et longa (a) explicuit nodos feliciter hasta.
 At cavè, si properè, vel si prolixior aequo,
 Luxuriante solo, seges exiit, illicet omnem
 Rem tibi confectam voto grateris inani.
 Heu! male terra ferax vires tunc exerit, & se
 Foetura in prima diffundit largius humor.
 Tu sine mansuescat; sine, vis deferbeat illa,
 Atque alio prius injecto fac semine, campus
 Sylvestre ingenium, & morem deponat agræstem.
 Ille impune tibi prius aut lasciviat herbis,
 Aut milium ferat, aut siliqua crepitante faselum.
 Haec ad arundineas fuerint praeludia messes,
 Ut brutæ frangat se prima ferocia terræ,
 Et cicuri veniant canneta remissius arvo.

Indiciis postquam, dedimus quæ plurima, ductus
 Canniferae segeti terram delegeris, omnes,
 Agricola, in truncos validas molire secures;
 Deijce inumbrantes sylvas, arvoque futuro
 Fac spatium, & caesas rursus concide minutim,
 Lignorumque pyras passim extrue: Mox ubi soles
 Ligna congeries passa est atque aruit igni,
 Subde faces. Tractum non segnis Mulciber omnem
 Purgabit. Siquid superest, cui flamma pepercit,
 Collige; praegrandes torres, semustaque in unum
 Robora compinges cumulum, rursusque jubebis
 Ferre ignes: Si fortè aliquis, modò cortice summo
 Ambustus, vicit geminata incendia truncus,
 Hunc sine perflandum ventis, pluviisque domandum
 Assiduis, donec tandè, ventibus annis,
 Tabidus in cineres ultro subsidat inertes.

Ignè ubi purgatum sat libera praebuit aequor
 Terga, lacertosos campo submitte parato
 Fossores, multo quos Africa (b) sole perustos

Tor-

(a) *Arundo saccharifera*, ubi pingue nacta est solum, ca-
 lamo se erigit septem pedes longo, & crassis articulis minus-
 que crebris distincto. Sicubi (quod inferius innuit Poeta) ob
 soli luxuriam longior evadit, quo plus habet longitudinis, eò
 est minus dulcis, conficiendoque saccharo minus idonea.

(b) In Africae regionibus, Angola praesertim & Guinea,
 multa quotannis mancipia emunt Lusitani, quæ deinde in
 Brasilia vendunt magno pretio. His eorum opera exercentur.

Torruit, immites atque obduravit in usus.
 Heu genus infelix hominum, natumque labori!
 Hi pro ruricolis tibi sint (fors dura!) juvencis,
 Invertant terram, fulcos longo ordine ducant,
 Et quodcumque aliud praestent grave munus aratri.
 Scilicet hac priscis, contempto vomeris usu,
 Exercere agros placuit ratione colonis;
 Seu quia plantarum passim latuere sub arvis
 Radices, spissaeque fibrae, quas dente retuso
 Vomeris haudquaquam perfringere posset arator;
 Seu quia degeneres caelo nostrate juvenci
 Proveniunt, pecus indocile, impatientisque laboris,
 Nec valida cervice satis, nec pectore firmo;
 Sive aliud causae fuit: at certe usus aratri
 His nunquam obtinuit terris, solosque ligones
 Arvorum cultu plerumque adhibere, solemus.
 Praecipua haec nobis sunt arma: haec Afer alumnus,
 Impiger assurgens, manibusque & corpore toto
 Connixus tractat, cum terra inaranda, gravesque
 Glebae offringendae, runcandave messis in herba.
 His igitur sulcata armis, qua juverit agrum
 Conferere, oblongis scrobibus tibi terra dehiscat.
 Quisque pedes geminos ducatur sulcus ad imum,
 Ore bipalmarum. Juvenes (a) ibi defode cannas,
 Unam alii recto sic jungens limite, ut hastis
 Contiguae extremis jaceant. Mox taleae postquam
 Omnis erit sulcis infossa, replere lacunas
 Tempus; & egestam in vacuos revocabis hiatus
 Rursus humum; modò ne largis madefacta gravescat
 Imbribus, atque adeo sit pondere noxia plantis,
 Aptaque prae nimio corrumpere cuncta madore.
 Largiter, aetivo si panges tempore cannas,
 Terram adhibe sulcis: namque hoc velut aggere solis
 Tela retunduntur, ne se penetrabilis ardor
 In-
 agri, caeteraque omnia fiunt, quae maximè laboriosa haberi
 solent. Verè genus hominum, ut eos vocat Poeta, labori na-
 tum, cui, nulla mercede, ad extremam usque senectutem
 addicuntur.
 (a) Taleae esse debent cannae adhuc juvenes, vel tenera
 adultarum cacumina; his tamen illae ab expertioribus agrico-
 lis praeferuntur.

Insinuet scrobibus, nimio & fata torreat aestu.
 Non tamen ad plenum sulcos aequabis, & omnem
 Restitues malefauus humum: nimis obruta tardè,
 Atque incumbentes vix rumpent germina glebas.

Ergo telluris parcus, ne forte prematur
 Pondere, fac leviter tumulata recumbat arundo (a).

Tum postquam vacuis reddes sua viscera fulcis,
 Paulisper fumenda quies. Breve tempus (b), & ipsa
 Herbescens jam canna sinus, nodosque resolvit,
 Radicesque agit, & tenerum in sublime cacumen
 Surrigit: erectis ager undique inhorruit hastis.
 Cadmaeos credas iterum viruisse novales,
 Cum pilata seges densis hastilibus ipsum
 Terruit agricolam; mirantem credita fulcis
 Semina bellorum, & foecundos anilite campos.
 Tale dabunt specimen; densas imitata phalanges,
 Post annum subnata solo cannetta feraci,
 Ordinibus distincta suis; seu ductus in orbem
 Tortilis extremos sulcus tibi circinet antes;
 Seu latera in quadrum praecastigaveris aequa;
 Seu cuneo similis placuit magis area, lunam
 Seu quae forma decet, medio cum splenduit ore,
 Et circumflexum radios sinuavit in arcum;
 Sive in quincuncem juvit describere plantas,
 Et triquetrus stetit omnis ager: res pulchra videndo,
 Quaeque oculos specie mirè delectet amoena.
 Ergo clamosas turbas pertaesus & turbem;
 Cum tibi sollicitus timor anxia corda momordit,
 Rus pète, & ex alto despectans culmine montis

Ad

(a) Hac ratione, quam fusè tradit Poeta, arundinum satio fieri debet; aut certe solet. Ager ita constitus, dummodo solum sit pingue, iterum conferi nimis sero indiget, cum, arundinibus rescissis, earum radices germinare soleant, nec ad viginti & plures annos emoriantur: siquam verò emori contingat, nova talea, quae illius defectum suppleat, eodem loco inhumatur.

(b) Decimo, vel ad summum decimo quinto die, postquam taleae inhumantur, gemina toto agro apparent. Quisque talearum articulus novas producit cannas, singulis enim nodis pululat turio, à quo radix, terrae incumbens, truditur, frutesque emergit.

Ad circumjectas torque tua lumina valles,
 Et campos metare oculis. Juvat arva videre
 Confita arundinibus, vento crispante procaci
 Undantem segetem, sinuosa volumina toto
 Æquore ut agglomerent; vel cum flat mollior aura,
 Et leni aspirans ludit pertinane susurro,
 Campus ut obstreperis nutans horrescat avenis.
 Quin sitibunda tibi si viscera forte coquantur,
 Quis vetat exsecram vicino e cespite cannam
 Vellere, decussaque prius (namque aspera) fronde,
 Vel cultri auxilio, impresso vel dente medullam
 Nudare, ambrosioque sitim restinguere succo
 Sunt, quos membratim totam rescicare juvabit,
 Quà teres articulis distinguit nodus avenam:
 Frustrula tum, praelo veluti subjecta, fatigant
 Dentibus: admososque, & crebris succibus haustos
 Exsiccant calamos: Verum his & fallere tempus,
 Et tristes animi dabitur lenire dolores,
 Postquam enata seges toto jam creverit anno.

Nunc intermissus revocat labor, herbaque late
 Dum tenerae erumpunt, praeferat noxia cannas.
 Nunc malè foecundos tempus sarrire novales:
 Nec runcanda seges semel est, ter & amplius illud
 Urgendum studium, donec grandescat arundo,
 Atque adnascenti queat oblectarier hosti
 Viribus ipsa suis, curae nil indiga nostrae.

Nunc tamen idcirco resides cessate coloni,
 Nec jam vos omni perfunctos credite cura:
 Sunt aliae pestes, sunt multa cavenda pericla,
 Caelestes irae primò, (a) cum saevior aestus
 Ferbuit, aut iusto descendit largiùs imber.
 Utraque dira lues; multo funestior illa,
 Quam tulit immodicus calor: huic ars nulla mederi,
 Nulla potest solers industria; nam neque fontes
 Aut corrivatas duxisse canalibus undas
 In promptu fuerit, quas vix suffeceris horto

Areo-

(a) Interitum cannis inferunt nimius aestus, & aquarum eluvies. Immodica eluvie, eaque stagnante putrescunt, vel quod plerumque evenire solet, accescere incipiunt. Nimio aestu ad imam usque radicem exarescunt, ita ut stirpitibus evelli possulent, magno possessoris damno.

Areolaeque brevi, modici quam roris egentem
 Urna trientali plenè satiaverit haustu.
 Verùm Brasilicos ubi Zona retorrida campos
 Findit, & in segetes violentior incidit ardor,
 Non mihi septeno si rumpens gurgite Nilus
 Arentes undarit agros, eneclæ resurget
 Messis, & elanguens caput intermortua tollet.
 Difficilis medicina malo est; res illa saluti
 Una fuit, Superum atque offensi Numinis iram
 Exorasse piis lacrymis. Vix certior imber
 Arva riget, madido quàm cum tibi perpluit ore
 Gutta frequens, crebraque gemens prece nubila rumpis.
 Nam Deus irriguos potis est de marmore fontes
 Ducere, pro libito nimbofas cogere nubes,
 Invititque astris pluvias demittere caelo.

Bucula quin etiam, & si quando armenta refractis
 Sepibus irrumpunt, quantum tibi stragis in hora
 Ediderint! quantum lassus sudansque viator,
 Dum sedet, & rapta dulces ab arundine succos
 Ore bibit, geminatque haustus, iteratque rapinam
 Improbus! Interea, denso prius agmine sylva
 Qua steterat, spatio male dissociatur inani,
 Solaque confurgens medias post canna lacunas
 Nec satis a vento, nec se tutatur ab aestu,
 Nuda latus, fido nec jam defensa sororum
 Corpore, ab infano si vapulet acrius Euro.
 Quid quod & interdum totis incendia campis
 Suscitat imprudens aliquis, patulo ore resorbens
 Et revomens fumos, duri solatia callis.

Fictilis, atque diu lento tubus igne recoctus,
 Vel nuce, praeduro vel cortice fortè cavatus,
 Tuget in alveolum summo tenus ore repandum,
 Sed qui paulatim fundum angustatur ad imum.
 Pertusum tenui rima latus, inque foramen
 Fistula commissa est exemptilis; ignibus illac
 Spiramenta patent, fumoque sub ora meanti
 Longum iter, ut spatio, atque mora tepefactus in illa
 Mitius innocua tibi guttura nube vaporet.
 Illa viatori chara, & pretiosa supellex
 It comes, & lateri, fidus velut ensis, adhaeret.
 Namque ubi vicina procumbit anhelus in umbra,
 Et reparat vires, tum fistula promitur; ignis

Excutitur; crebro scintillas fulgurat istu
 Dura silex; infarta tubo folia arida flamma
 Corripit, & longos jaculatur fistula fumos.
 Dentibus ignivomam tenet ille supinus avenam;
 Maternoque velut dependens ubere natus,
 Sugit hians nebulas, bibuloque reciprocat ore;
 Inque vices modò labra premens, modò pressa relaxans,
 Sorbet, & exsuctam reddit de pectore nubem,
 Fumantesque globos patulis e faucibus efflat.
 Inde ubi jam nullos spirat cava fistula fumos,
 Oraque deludi suctu praesentit inani,
 In terram cineres, tepidosque unà excutit ignes,
 Atque abit. Interea neglecta favilla resumit
 Saepè novas vires, redivivaque flamma propinquas
 Succendens stipulas, totis contagia campis
 Fundit, & integri tibi spes intercidit anni
 Si sapis, ergo procul praestae metatier arvum;
 Pange via canneta procul, qua semita nulla
 Fleat, qua nullus praedas agat inde viator,
 Aut temerè properans subitos exsuscitet ignes.
 Forsthan exquiras condendae tempus avenae:
 Quae mora, mense quoto falci maturuit? Illud
 Usus, & ipsa satis docet experientia rerum;
 Nam neque Brasiliae (tantùm patet) unus ubique
 Veris erit, brumaeve tenor; quin dispare caelo
 Aestu hic, alibi brumali frigore torpet.
 Frustra erit ille labor tempus praescribere certum
 Agricolis, variante solo: tamen ardua siquis
 Fortè Bahiensis ptoscindis culmina montis, (a)
 Suspice Phryxaeae pecudis cum vellera Phoebus
 Praeserit, incipiet cannas tibi tempus humandi.
 Urge opus, & balios Phoebus quoad ipse gemellos
 Invisat fratres (b). Humili fin valle laboras,

K.

Idem

(a) *Nomine montis Bahiensis non certum aliquem montem, sed iditiora Bahiensis Provinciae loca designat Poeta. Hanc autem caeteris Brasiliae regionibus, ubi saccharum conficitur, ed censuit praesferendam, quod illa & sacchari copia, & episcinarum praesstantia reliquis antecellit.*

(b) *In collibus, utpote nimiae humiditati minus obnoxii, post primas autumnii pluvias, atque etiam ingruente hyeme arundines plantaria solent. Hyems autem Bahiensibus incipit*

Idem signa dabit, geminis cum lancibus horas
 Ponderat; absiles, Capro cum proximus ibit. (a)
 Annua crescendi fuerit mora iusta, suumque
 Robur habet, sciatium hoc ubi arundo peregerit. At tu
 Parce tamen, falceque inhibe, nec tempora mellis
 Praecipita, quamquam instantes, vereare, calendas,
 Aequae ad conditam numeranda pecunia lucem
 Urgeat: & quamvis in jus rapiare, vadanti
 Vel prudens, innecte moram & vadimonia, differ
 Vel bene nummos, pro te submittere praedes,
 Quique fide jubeant cures, vel sedulus aera,
 Ut potes, extrica, confasosque undique nummos
 Fac promas, quos deinde suo cum foenore reddas
 Ne festinanti, legetem corrumpere, ferro
 Cogaris, jugulesque novi male providus anni
 Spem temere, Senio dulcescit canna, priorem
 Postquam emensa alio plene maturuit anno. (b)
 Vidi equidem in cannas, nullo discrimine ferrum
 Distringi, atque uno veluti cecidisse sub ictu
 Intègrum nemus, intègros populariter agros,
 Seu leges impubi, vix dum juvenesceret aeo,
 Seu natu major, multaque incurva senectà,
 Saevitum ex aequo est, nullique pepercit ayara
 Dextera, Lethiferam qualis temeraria falcem
 Mors vibrat, & caeco merit obvia quaeque rotatu
 Involvens una juvenesque, senesque ruina:
 Imprudens, quid enim reliqui tibi messe futura
 Feceris? hinc alii quin tu jam prospicis anno?
 Cumque propinqua tuis, invisens praedia, dulcem
 Hic praelo extundi, subjectoque igne liquorem

*inveunte Junio; autumnales vero pluviae sub ipsam aequinoctii
 tempus, mense Martio.*

(a) In pratis, utpote humidioribus, cannae medio vere, aut
 aestatis initio, feri debent. Qua de causa earum satio, ut inquit
 Poeta, bis in locis ita debet institui, ut sub finem Septembris
 incipiat, nec ultra medium Decembrem prorogetur.

(b) Arundo saccharifera, licet unius anni spatio ad justam
 longitudinem exerceat, nunquam tamen nisi post annum per-
 fectè maturefcit. Si vero intra biennium non rescindatur, nullo
 exinde habetur pretio: nam, sensim deficiente humore, mar-
 cescit, sique saccharo conficiendo prorsus inepta.

Fervere, inque suas concreſcere ſacchara metas
 Videris; heu totos tunc te ſtraviſſe novalis
 Poenitent! malleſ aliquid ſervaviſſe re-poſtum,
 Unde tibi exſudent roſantia præla quotannis,
 Et madido illacrymans canna anguſtata trape-
 Strideat. Ex aliis alias tu ſuffice meſſes,
 Si ſapis; alternis hæc ſtet, cadat illa viciffim,
 Spemque tuam refove, calamoque ſuperſtite lacta
 Semper, & incerti ſubeat te cura futuri.

Jam quæ præſenti capitis dâmnaveris anho
 Jugera, fac denis ſaltem tibi menſibus octo
 Addiderint (a): falces tum ſas acuiſſe recurvas,
 Armatas immitte manus, immitte cohortes
 Meſſorum, quibus ad ſolitam ſua clafſica pugnam
 Cum cecinere, ruunt alacres, & cominus hoſtem
 Haſtatum feriunt, falcatisque enſibus inſtant (b).
 Hiſternunt, alii ſubeunt, & pone legentes
 Stratorum ſpoliis inhiant, ſparſimque jacentum
 Corpora in exſtructos confuſæ ſtragis acervos
 Accumulant; miſcere manus, torquere lacertos,
 Collato pugnare gradu, caeſimque ferire
 Adproperant; ſuus hic veluti de vulnere ſanguis
 Subſequitur, dulcique madet falx perlita rore.
 Noſti impune tamen, nec inulta recumbit arundo,
 Fronde ſed in longum mucronem abeunte metentes
 Excipit: ah! multos illa undique ſurgit in enſes,
 Næc tangi facilis tractandoque aſpera, ſæpe
 Inſtantes atro vibice redulcerat hoſtes,
 Illataque ſuas compenſat cladè ruinas,
 Nec minus idcirco impavidus per jugera latè
 Meſſor eat, uſferoque viam eluclatus apertam
 Sternat arundineæ frondofa cacumina ſylvæ,
 Donec ad extremam victor pervæſerit oram.

(a) Illæ tantum arundines, ſi fieri poteſt, quotannis me-
 tendæ, quæ decimum octavum menſem expleverint; hæc enim
 tempore, niſi aliud ſoli vitio contingat, omnes ad perfectam ma-
 turitatem deveniunt.

(b) Meſſores unicuique arundini duplex vulnus inſigunt,
 alterum circa fundum, alterum in ipſo geniculo. Primo can-
 nam a radicibus ſeparant; altero illius cacumen abſcindunt,
 quoddam in eo aqueus quidam humor continetur.

Nec labor ille, minor caefas, campoque, jacentes
 Sublegere, inque suos cannas compingere fasces.
 Vincla procul, ne quaere tamen; nam molle cacumen,
 Atque adeo, in laqueos trahitur, coma lenta retortos.
 Hos adhibent funes; cannas & fasce sub uno
 Bis sex constringunt, plaustrisque gementibus addunt;
 Sin interjecto procul; absint flumine praela,
 Lintribus, aut, cymba cumulant vectanda capaci;
 Atque hic jam lectis labor, ultimus instat avenis.
 Excipit hospitio devectas undique cannas.
 Alta domus tectis, spatioque amplissima, toto:
 Hic locus est praelis; hic surgit aquaria moles (a).

Est

(a) Hujus machinae, quae paulo inferius ab Auctore describitur, totam hanc structuram explicare juvat, ut quae illi vel tantum indicavit, vel ex aliis conjicienda reliquit, facilius innotescant. Mola, igitur, seu praelum, aquarium hac ratione constructur. In amplissima domo, quae cannis recipiendis, praeloque erigendo latè sufficiat, quatuor ex ligno columnas, easque solidissimas, quadrato ordine collocant, humoque olèe insigunt. Columnis quatuor deinde tigna sic imponuntur, ut illas aptè connectant, & quadratam altera parte longius efficiant. Breavioribus tignis duo alia respondent solo proxima, quibus ingens truncus, quem pontem appellant, utraque extremitate incumbit: longiora vero tribus aliis tignis, aequaliter distantibus in medioque perforatis inter se neclantur. His totidem subjiciuntur magnae molis cylindros, ex solidissimo ligno confectos, in medio dentatos, ferreisque laminis obductos, qui aerea cuspidè ponti, etiam aerato, infistunt, superioribusque tignis quadam velut collo inseruntur. Cylindri, utpote cannis premendis destinati, sic statuuntur, ut ille, qui medium obtinet locum, alios impaetis invicem dentibus circumagere possit, eosque caeteris etiam partibus ferè contingat. Collum, sive pars axis superior, quae in cylindris lateralibus vix supra tignum apparet, in alio longe altius assurgit, magnaeque etiam rotae, quae cylindris imminet, axis loca inservit. Hujusmodi rotae, quae partem inferiorem dentatam habet, alia subjicitur longè minor, priori contigua, dentibus in eam obversis, idoneoque tigno arctè connexa, quod duobus in vicem fulcris in longum excurrat, alteroque capite, quo extra domum protenditur, excimiae magnitudinis rotae axem suppeditat. Ingens haec rota aquae impetu, quam ex alto dela-

Est rota praegrans primò, exceptura ruentis
 Pondus aquae, radiis compacta trabalibus, axique
 Affixa, aerato qui cardine utrinque recumbit.
 Porgitur e medio, & procurrit stipite longo
 Axis; ad extremum brevior minuscule gyro
 Altera fixa rota est, totum dentata per orbem.
 Haec motum primae, totus quò volvitur axis,
 Versus humum ex alto sequitur vertigine tarda,
 Et quoties redeunt sursum certo ordine dentes,
 Mordicus impingit vicini dentibus orbis:
 Extat enim, atque sinu supereminet orbita vasto
 Tertia, quam, vacuo librata quòd aere cursus
 Circuit instar avis, meritò dixere *volantem*.
 Ista, rotae quoties morfu est correpta minoris,
 Pulsa agitur circum, secumque revolvit & axem:
 Suppositos demum ipsa movet revoluta trapetes.
 Robora terna (gravi quae lamina vestiat aere,
 Quaeque rotundanti dextra faber ante dolarit,
 Et medio extantes cingant, apto ordine, dentes)
 Intra arcam, ex quatuor quae postibus arte locatis,
 Atque supra innexis sit firmè condita tignis,
 Limite stent recto, tignis inserta supernè,
 Et verubus subnixa suis: ea torcula sunt.
 Septem illa rotae subsunt tria robora, motum
 Atque inde accipiunt; etenim rota concita, gyros
 Dum peragit, medium valido rotat axe cylindrum,
 Admososque alios is tandem pellit in orbem.
 Verum ita contiguus in mole tricornore tergis
 Ligna revolvuntur, tenui ut discrimine distent,
 Nec digitos impunè sinant: nam saepe terendas
 Dum cannas aliquis, dextra pigritante, trapeto
 Subjicit imprudens, nec tanta pericula cavit,
 Heu! digitum subito correptum vidit hiatu.
 Extemplo digitum manus integrà, tota sequuntur
 Brachia, & omnino diffractis ossibus omne
 Corpus eat, scatebram nisi quis discludat aquarum,
 Deciduosque suo represserit objice fontes.
 At feram fortasse tulit res illa salutem:

Eli-

*psam quibusdam cavitatibus excipit, non circumagitur modò,
 sed ea ratione, quae a Poeta exponitur; caeteris etiam rotis,
 ipsique praelo motum impertit.*

Elicibus quamquam clausis nihil affluat undae;
 Mota tamen cursum, coeptumque rotatis orbem abno
 Machina sponte sua, nullo impellente, peregit,
 Dum motus prior ille, & vis impressa relanguet
 Nil satius, frictu quam si quis acinace captum
 Absciderit cubitum, ne caetera membra trahantur,
 Insidiosa quies male tunc obrepit ocellis;
 Pervigilant, quibus obtigerit fors illa; canentes
 Excutiunt pariter somnos, falluntque laborem,
 Fabellas patrio longas sermone retexunt,
 Munera partiti; cannas huic subdere praelo
 Sorte datum; expressas rursus ingerit ille, liquoris
 Et siquid reliqui est, succumque exactius omnem
 Elicit; exuvias, exsuccaque frustula demum,
 Angentem postquam tulerint bis pressa trapetem,
 Colligit, exportatque alter, cumuloque reponens
 Aggerat immixtis gratissima pabula flammis,
 Unde petant, steriles quo foecundentur agelli,
 Agricolaë cinerem. Usque adeo nil prorsus ineptum
 Utilitate vacat, nullo nec profuit usu,
 Dum modo cura sagax, minimèque industria desit.
 Dum pleno totum cursu Sol circum axem,
 Vicenas & quinque vehes exsugit onustas
 Machina non segnis: lento pede tardius ibunt
 Acta gradu tibi praela boum (a), mora sed tulit illa,
 Grande operae pretium; melius siccatur arundo
 Inter cunctantes compressa diutius orbes,
 Quàm cursim & celeri vix delibata rotatu.
 Adde, quòd interdum iusto plus desluit humor,
 Quàntum nulla satis capiant, nec aliena coquendo.

(a) Alterum praeli genus hic indicatur, cui boves, aut equi
 adhiberi solent. Hoc praelum ab altero, quod aquarium vocant,
 in eo differt, quod nullis constat rotis; sed earum loco
 duos habet radios, quorum ope in gyrum agitur. Utramque
 radium suppeditat unum eisdemque lignum, quod longiore
 axem, paulo supra cylindrum, laevè dextrè secat, & utraque ex
 tremitate innèditur duobus tignis, quae posita ad horizontem
 inclinato, à summitate ejusdem axis descendunt, ad imamque
 pavimentum ferè pertingunt. Unicuique tigno singulos afferes,
 eosque transverse positos, inferiori parte annectunt; hisque bo
 ves aut equi junguntur, qui praelum vertant.

Sufficiant, superetque manus, superetque ministros;
 Quem tempestivus nisi perpurgaverit ignis,
 Degenerem certe capit insincerus acorem:
 Vappa fit, & nulla latis emendabitur arte.
 Partito res est ita dispensanda labore,
 Ut quantum humoris vice quavis praela liquarint,
 Tantum flama tibi purgare, & aenea possint.
 Quare age in oblongum, patulo quod margine praelis
 Subjicitur, dulcis primo fluat humor, ahenum (a).
 Nullae illum flammae, nulla hoc incendia labro
 Exagitant: aptus procurrit at inde canalis
 Ligneus, ignivomam properet quo succus in aedem.
 Scilicet haud longè, senis suffossa caminis,
 Æstuat, impositisque ignes ocludit ahenis
 Ampla domus. Clausis quovis sub fornice flammis
 Bina fenestellae geminae spiracula laxant,
 A latere excisus paries fena ostia pandit,
 Quà vi & praeduris, fermè nemora (b) integra contis
 Inducunt, famuli, Vegrandia robora primo
 Obtrudunt, atque illa rogis fundamina ponunt.
 Tum cumulant excisa suis ramalia truncis,
 Arentesque addunt stipulas, quò grandior ignis
 Ardeat, & crudum permiscens flamma liquorem.
 Crispet in ampullam, & bullantibus asperet undis.
 Prima haec secernit crassam ebullitio, faecem,
 In labra summa vocans; quin & quae plurima fundo
 Sessitat, undanti per se despumat ahenò.
 Nec minus interea foedam capulator amurcam,
 Et passim ionantes cribro legit undique sordes:
 Ferventemque diu versansque, agitansque lebetem
 Egerit, infecti quae subsedere liquoris.
 Additur & situlis acris lixivía plenis:

(a) Cannarum succus, quandiu exprimitur, in vas quoddam
 fuit praelo subiectum, quod pontem quem vocant, longitudine
 aequat, superiorique parte, qua est omnino apertum, eximiani
 habet latitudinem. Inde ligneo canali aliam in donium deducitur,
 ubi igne purgatur, & in saccharum tandem conerescit.

(b) Certè his ignibus tantum suppeditat urtimate, ut a
 viginti ad triginta lignorum vehes, prout exudit as liquoris, con-
 pescit, quotidie insumentur.

Illa recrementa, & siqua ejectamina restant,
 Excernit: mediam prior hic labor integrat horam.
 Purior at postquam spuma albuit, inque minores
 Detumuit bullas, in ahenum strenuus infer
 Vicinum dulces latices, coeuntia nondum
 Sacchara: purgandae tunc exquisitius omnes
 Relliquiae; & lentè ad purum vitium omne coquendum
 Cribrum immerge iterum, spumas lege rursus inanes,
 Quas modica sitiens si quisquam diluat unda,
 Arentes grato fauces humore rigarit.
 Dum fluitat labro dulcis liquor, exere cola,
 Et cribata alio distendens lintea vase,
 Qua rarentes pandit textura meatus,
 Illum transmittes: quae pars subtilior, ibit;
 Stabit, & in colo fidet, quae crassior, imo:
 Sic percolatum curant densare liquorem,
 Incenduntque novos ignes; nova ahenâ parantur,
 Mole minora aliis, magnasque imitantia pelves.
 Munus cuique suum; nam pelvis prima receptos
 Perpurgat latices: tum decoquit altera; blandè
 Tertia condensat; densatos acrius urget,
 Ac lento similes tandem efficit ultima visco.
 Arte opus hic: operum haud segnes vigilate magistri,
 Et vires nervosque omnes intendite: nusquam
 Culpa magis nocuit, stetit aut incuria tanti.
 Saepe tot exhaustas curas; durosque labores
 Ludit inexperta tyrunculus arte magister.
 Artifices res illa manus, longoque reposcit
 Edoctas usu. Connisi corpore toto
 Praelongo suffixa gerunt cochlearia conto,
 Et versant utraque manu; recidiva praealte,
 Vicinosque pedes superas evecta sub auras
 Sacchara propellunt, revolutaque rursus eodem
 Praecipitant, versantque cadis, & saepe volutant;
 Concurtiunt, miscent, confundunt, omnia versant.
 Haud satis haec: frigans ferventia sacchara ahenum
 Excipit, ut nimium sensim tepescita calorem
 Deponant; flammisque procul sejunctas novoque
 Incipiant versata diu concrefcere motu.
 Spissandae mirum valet haec agitatio massae:
 Cogitur, & motu quassante tenacius haeret,
 In glutenque coit, crustisque ex parte rigescit.

Ut fatis obductum crustis, & pene liquorem
 Concrevisse vident densatis partibus, illum
 Ficilibus condunt formis (a), quae cuspede terrae
 Insistunt, superasque basi vertuntur ad auras,
 Et totidem inversas referunt longo ordine metas.
 Vasa dein sublimine locant, longisque reponunt
 Afferibus, quae aditum fundo apta foramina pandunt.
 Hic positis, creta replent summa ora madenti,
 Argillaque linunt: ea res subfusca repurgat
 Sacchara, & in niveum revocat diluta colorem,
 Haec olim, vulgata fidem si fama meretur,
 Alite felici inventa est ars; namque repertam
 Gallina praecunte ferunt, cretaeque linendae
 Commonstrante usum, pedibus dum forte lutosos
 Percurrit, madidoque excalpit sacchara rostro.
 Qua cretosa pedum posuit vestigia, late
 Candicat, & reliquis pars discolor illa pruinas
 Retulit; idque aliquis forsan speculatus in usum
 Vertit, & albenti nituerunt sacchara cultu.

Ne minus eniteat candor, nec pondera metis
 Decreascant nimium, & fallant sua vota colonos,
 Haud creta utendum temere, cum sacchara formis
 Vix coiere suis, integra sed altera saltem
 Expectanda dies, qua frigore tota rigescant.
 Mox, quae pertuso vasis pars ima deorsum
 Porgitur e fulcro, rimaque fatiscit, eundem
 Coeca bipalmari metae sub viscera clavo,
 Ut male concreti (b) latitat quodcumque liquoris;
 Hac fluat, & varios alibi servetur in usus.
 Hoc ubi perficies, uda tum perline creta,
 Quam tibi flumineus largè madefecerit humor,
 Sacchara, & oblongos (nisi straveris ante) canales
 Sterne solo, qui mella (c) sinu fluxura receptent,

L

Ef-

(a) Haec vasa, in opificinis Bahiensibus, quinque pedes alta esse solent; osque habent satis amplum, cujus diameter duos saltem palmos adaequat.

(b) Concreviente saccharo liquido perseverant quamplurimae ipsius particulae, quae totam sacchari massam humiditate sua, & pinguedine offuscant. In his diluendis detergendisque, ut multis videtur, tota vertitur sacchari purgatio.

(c) Flavus dulcissque humor, qui e saccharo, dum purga-

Effossisque altè jubeant stagnare lacunis.
 Namque ubi sacchareos, lymphæ vectante, recessus
 Lenta subit, sensimque omnes argilla meatus
 Affrictu laxat, sudor fluit undique rivis
 Melleus, & flavos emittunt sacchara nimbos.
 At cave, ne totam, quanta est, undare lacunam,
 Replerique sinas: placidam servare quietem
 Saepe latex nescit, fundoque affurgit ab imo
 Spumeus, atque datos audet transcendere fines.
 Huic tamen est medicina malo, furiisque domandis
 Proderit expresso guttatim aspergere citro,
 Cum furit, humorem, donec sensim excoquat iram,
 Et posito clausus discat requiescere motu.

Cum tandem abrupto cessabunt sacchara fluxu,
 Nullaque suppositos intinget gutta canales,
 Tempus & argillae crustas, quaecumque supersunt,
 Vellere, & exacte summas abstergere metas.
 Non satis haec: apto male candida sacchara ferro
 Ad palmum effodias, effossamque undique vasis
 In libra diduces, strueto velut aggere, massam.
 Sic faciles aditus humentia sacchara praebent
 Aeri, & imbibitas exhalant promptius undas.
 Tum, postquam veniens ter pandet Lucifer orbem,
 Cuncta suis compone locis, compressaque rursus
 Unge luto; & quoties tibi claudet Vesper Olympum,
 Perge fovere manu, tenuique rigare fluento.
 Ast ubi sacchaream fieri sic vase minorem
 Aspicias metam, ut palmo subsiderit, undas
 Addere parce novas, residem procul abjice cretam,
 Et sine, dilutas emittant sacchara faeces,

Ad-

tur, identidem fluit, mellis nomine in Brasilia vocari solet. Hoc ipsum nomen, ut aliquid usui patrio concederet, hic atque alibi usurpat Auctor, vel (quod Poetae solent) quadam rei similitudine ductus, vel Plinii secutus exemplum, qui saccharum Indicum, huic nostro non prorsus ab simile, mel in arundinibus collectum appellat. Eadem mellis appellatione, qua utitur Poeta, usus antea fuerat Gulielmus Pison Hollandus, qui de saccharo latine scribens, Vasa, inquit, a melle, quod sub fusco antea colore saccharum tingebat, repurgantur. Vid. Plin. Hist. lib. 12. c. 8. & Pison. de simplicium facultatibus lib. 4. c. 1.

Adque suum redeant, lympha minuente, rigorem.

Interea recoqui, si forte juvabit, aheuis
 Mella prius collecta jube; concussaque motu
 Assiduo, cum pigra fluent, sub vasa recondes
 Ficilia, inque novas cernes concreescere metas (a).
 Haec simili argilla, rituque linuntur eodem
 Sacchara, quae tantum primis albedine, quantum
 Pondere concedunt, effoetaque mella resudant,
 Degeneres latices, nec sacchara plura daturus.
 Tum quoque fas (alius si fors tibi displicet usus)
 Condere mella cadis, & condita solvere lymphis,
 Ut largè diluta, suo cum tempore acescent,
 Clibanus excipiat, lentique inclusa metallo
 Attenuent ignes; donec sub culmine vasis
 Paulatim collecta, fluant per devia rostri,
 Et tandem austerum reddant stillata saporem.
 Quantum haec mancipiis arident pocula! Nummos
 Undique conradit plebs Afra; cibaria, vestes,
 Quae labor, ingenium, fortuna vel attulit, aere
 Distrahit exiguo, cyathis quò guttura largis
 Proluat, heu! nimio quamquam saepe ebria potu.
 Immanem subeat duro sub iudice poenam.

Sacchara seu recoqui lubeat, seu pocula servis
 Grata pares, seu forte juvet res utraque, curam
 His adjunge aliam, sudantes visere metas,
 Observans quo lenta fluant purgamina cursu.
 Labilis ex toto postquam cessaverit humor,
 Quo purgata suis excludas sacchara formis
 Tempus adest, ni forte pluat, Phoebusve nigramem
 Conditus in nubem venturos nutiet imbres.
 Nam formis excussa solent invadere cultro,
 Frustratim caedunt, purique ad luminis auras
 Exsiccanda locant, donec penetrabilis aer,
 Et, quidquid superest humoris, dissipet aestus.
 Ergo, mane novo, nudas tibi sistere metas
 Alta super tabulata jube: quot furgere contra
 Aspicias, totidem diverso e marmore caesas
 Pyramides tibi stare putes. Haud omnibus idem

Est

(a) Secundarium hoc saccharum, nullo adhibito lixivio nullisque ablatis sordibus, sed, ut superius innuitur, sola collecti liquoris decoctione, concussionemque conficitur.

Est candor ; niveis haec albicat aemula cyncis ;
 Illa minùs candet ; quin & pars maxima plures
 Exhibet , aspectu varios pretioque , colores.
 Tota refert candore nives basis ampla ; nigrescit
 Summus apex ; medio variatam corpore massam ,
 Mixtaque subfuscis malè candida sacchara cernes.
 Non equidem , non ista simul miscenda , locique
 Insolanda tibi nullo discrimine ; partes
 At saltem in geminas ea divide : sacchara fines
 Alba suos , proprias habeant non candida sedes.
 Hinc , velut areolis describere villicus hortum
 Doctus amat , tonsaque vias distinguere buxo ,
 Sic tabulata priùs , rata per discrimina , quadris
 Descripsisse juvat , diversaque sacchara certis
 Ponere quaeque locis. Huc indita frustra minutim
 Caedito , nec pigeat rastello evolvere , & omnem
 Quae prodesse solet , siccandis addere curam.
 Nec mora longa : die , quòd frustula ritè vaporent ,
 Haud opus est solido , quoties Titania lampas
 Illustrat puro subjectas lumine terras.

Omnia cum penitus , disperso humore , rigescunt
 Sacchara , postremum vernarum tuba laborem
 Expediunt : pars frustra legit ; pars vase reportat ,
 Ponderat & libra ; longis pars altera cistis
 Condit , & alternè geminato verberat ictu ,
 Pistillisque premit , donec cava roboranda tandem
 Repleat , & validis affigat opercula clavis.
 Ultimus hic labor : hoc plures servantur in annos
 Sacchara , nec tantum patriis commercia terris
 Deliciasque parant , verùm & trans aequora summo
 Vestantur pretio , magnisque imposta carinis
 Trans Abilam & Calpen , gelidasque feruntur ad Arcos.
 Quare haec , Brasiliae quam donant nomine , tellus
 Non magis a populis laudatur ubique remotis ,
 Ligna quòd eximia enutrit , pretiosa quòd altis
 Balsama profundit sylvis , quòd foeta metallis ,
 Gemmarumque ferax , adamantes gignit & aurum ,
 Quàm quòd sacchareis oneret convivia donis ,
 Ambrosiisque epulis utrùmque beaverit orbem.

Explicit Liber Ultimus.

EXCELLENTISSIMO D. D.
A LOYSIO EUSEBIO
 MARIA DE MENESES
 PRIMI ORDINIS INTER LUSITANOS PROCERES
 OPTIMATI

Romae nato 19. Kal. Septemb. anni 1780.

CARMEN GENETHLIACUM.

V Ati Helicon, Deae, sacrosque recludite fontes;
 Magna cano, quae Roma caput de collibus altis
 Attollens, plausuque fremens; quae Lysia longè
 Audiat exultans; & laeto murmure Tybris,
 Et pater ipse procul celebret Tagus aurifer undis:
 Nox erat, & placide infusum per membra soporem
 Carpebam, cum me in somnis rapit entheus oestro
 Spiritus insolito, atque Urbis per compita ductum
 Regifisci tandem bipatente in limine tecti
 Sistit ad Exquilias; Junoni ubi fagina quondam
 Silva fuit sacra Licinae (a). Vix aedibus illis
 Substiteram, cum mira oculis atque auribus hausi
 Multa meis. Tantum inprimis ea in atria vidi
 Concursum fieri, quantus vix adfuit olim,
 Cum fuit ingressus servatam Horatius Urbem (b)
 Ampsa ferens spolia, & magno certamine victor
 Hoc ipso ducens insignem colle triumphum.
 Vidi conciliumque frequens, magnumque Deorum
 Conventum; hic Mars armipotens; Caducifer illic
 Stabat Atlantiades; aliaque intonsus Apollo

M

Par-

(a) In Colle Exquilino sagatal fuit Junoni Lucinae sacrum.

(b) Ex Curatiorum pugna victor Horatius per collem Exqui-
 linum egit triumphum. Vid. Tit. Liv.

Parte aderat, viridi redimitus tempora lauro ;
Et circum Aonidés, gratissima Numina, Divae.

Ecce autem ex sacro, qui non procul, excita luco
Praesidio adventat Charitum stipata, domique
Interiori conclave petens, Lucina revisit
Haerentem thalamo dominam, primique labores,
Et gravia insuetis subeuntem incommoda partus.
Accedit, mollique manu Dea sublevat aegram,
Atque enitentem juvat: inde ad luminis auras
Felici egreditur partu pulcherrimus infans.

Tum vero puerum egregia de matre canentes
Excepere sinu Charites, fotumque tulerunt
In gremio: plausu gestit domus alta, patriisque
Magnanimi tacitum pertentant gaudia pectus.
Laetitia exultat mox concio tota Deorum
Adstantum, natoque recens munuscula defert.
Mars clypeum, parvumq; enses, galeamq; comantem,
Loricamque dedit rutilantem, auroque rigentem
In squamas: atque, haec tua sunt crepundia, dixit,
Magnè puer: tibi reptandum per scuta, per enses,
Ut magnos imiteris avos, quorum inclyta claris
Lusadum in tantum attollit se gloria gestis.

Tum sic Mercurius: proavos urbana sequutos
Reddere si mavis, inquit, magnumque parentem,
Remque domi gerere, & fasces capere, atque regendas
Urbes suscipere; aut Lusi mandata Tonantis
Perferre, & magnis legatus Regibus ire,
En tibi conferimus talaria nostra libenter,
Largimurque artem fandi, virgamque potentem
Tradimus. Interea cithara crinitus Apollo
Personat aurata: resonant ordine Musae,
Alternisque canunt clarae praeconia gentis.
Celsa ut principium domus alto a sanguine regum
Deducat, sceptris innixa potentibus; utque
Ductores Marte insignes, & summa belli,
Ut summos dederit patriae heroasque patresque.

At voce ante alias, & docto carmine praeflans
Calliope praeit, alta sonans, ac talibus infit.
Maeste hac laude, puer: patria est tibi maxima Roma;
Te tamen ipsa decus sibi Roma acquirit alumno.
In te Scipiadasque suos, in te illa Camillos,
Marcellos, Drusos, Fabios, magnosque Catones

Suspicit, & Decios, & quotquot lumina belli;
 Atque domi patriam decorarunt: tu quoque Martem
 Armaque tractare, & populis imponere leges,
 Atque Orbem domitare, anima o Romana, memento.

Hoc ego Calliopes dulci modulamine captus
 Haerebam, cum mentem aliò improvvisa vocavit
 Atque oculos species: namque omnia visa repente
 Splendere; apparetque praealti in vertice montis (a)
 Templum immane ingens, gradibus cui limina centum
 Marmoreis surgunt; multumque ascensus ad illa
 Difficilis. Vidi multos adrepere anhelos,
 Vique omni eniti: sed pauci summa tenebant.
 Quae dum contemplor, striderunt cardine moto,
 Atque altae patuere fores solido aere rigentes.
 Intus opes, & gaza ingens; variaequae columnae
 Joniae atque Corinthiacae; caelataque in illis
 Fortia facta ducum: pendent laquearibus altis
 Hastaeque, ensesque, & thoracum, immania texta,
 Ingentes clypei, galeae, vexilla, tubaeque,
 Armorum genus omne; virum quoque plurima in aere
 Hic spirant simulacra modis rutilantia miris.
 At sibi sacratum complebat numine templum
 Diva: potens, solioque sedebat Gloria in aureo
 Sceptra tenens, Tyrioque nitens sublimis in ostro
 Thure omni centum hinc atque hinc altaria fumant.

Haec dum oculis lustro, folio (mirabile visu)
 Profiluit, puerumque petens Dea fovit in ulnis
 Arridens, nec non templi ad penetralia duxit,
 Signa ubi Lusiadum heroum referentia vultus
 Adstabant: hic Diva parum subsistit, & ore
 Blandiloquo dulcem sic est affata puellum.
 Nunc age, chare puer, gratis & munere nostro
 Has aedes, atque haec sancti penetralia templi
 Ingredere, & tacito perlustra singula visu:
 Tempus erit, cum te meritis ingentibus isthuc
 Invehat, & magnis heroibus aemula virtus
 Adjungat: donetque perennem hic ducere vitam.
 Tu modo virtutem, & famam, & decora alta tuorum
 Dices puer, tenerisque affuesce victus ab annis
 Tendere iter, quod Lusiadum vestigia signant,

M ii

Quod

(a) Templum Glorias.

Quodque tibi virtus praestantum monstrat avorum.
 Ille (viden?) jaculo clavaque instructus, in aere
 Torva tuens, vastosque indutus pellibus artus,
 Ille est turmarum ductor Viriatus agrestum,
 Romanas aquilas qui fregit, & agmina fudit,
 Ductoresque fuga Latios dare terga coegit.

Haec autem, aeternum statuis quae vivit ahenis,
 Heroum series, quorum vel nomina longum est
 Dicere, sunt patriae clarissima lumina, belloque
 Illustres animae, quarum se Lysia factis
 Ad coelum extollit; gentesque it clara per omnes.
 Hi plagam extremam Libyae exitiumque tulerunt;
 Angustosque lares pertaesi, agrosque paternos,
 Magnum parva manus ferro, atque uberrima ausis
 Imperium peperere sibi, atque uberrima regna.
 Hi cum belligeris quamplurima Martis Iberis
 Praelia sustinuerunt armis victricibus: ibat
 Caede tumens, multo rubefactus sanguine Baetis.
 Hi maria emensi nautis incognita, terras
 Aurorae domuere, & rubri littoris oras,
 Ultra Arabum populos, ultra Carmanas & Indos
 Lusitadum imperium, & victricia signa ferentes.

Sed quid ego hic multis te demoror? illa tuere;
 At te quae proprius spectant, atavosque parumper
 Disce tuos: tres illustres procul aspice reges,
 Unde domum, clarumque genus longo ordine ducis (a)
 Ille tenens sceptrum, trabeaque insignis Ibera,
 (Cerne) Fruella ille est, primus tibi sanguinis auctor.
 Tum duo, regali quos majestate verendos
 Stare vides, sanguis sunt & tuus: aspice clarum,
 Qui tenuit quondam Legionis sceptrum, Ramirum;
 Aspice Garciam rerum regnique potitum
 Navarrae. Nunc Marte Duces, bellique magistros

Con-

(a) Excellentissima haec domus descendit a D. Tellio Piresio de Meneses, Optimate aetatis suae potentissimo, qui paterno genere fuit sextus nepos D. Fruellae 2. Regis Legionis; materno autem 5. nepos Regis D. Ramiri 2. Hic Tellius uxorem duxit D. Grontrondem Garciam neptem D. Garciae Regis Navarrae.

Ex hac clarissima domo fuit D. Eleonora de Meneses Regina Lusitaniae, uxor Regis D. Ferdinandi.

Contemplare : tibi en primus se se objicit heros (a),
 Qui gladio affurgens Maurusia terruit arva,
 Atque idem appellens Phoebi nascentis ad oras
 Ormusium ferro domuit ; jussitque rebelli
 Ferre jugum collo , & Lusis parere coegit.
 Aspicias ? en spirat Menesius alter in aere (b),
 Ille quidem prima signans lanugine malas,
 Bello acer, pollensque, vel in florentibus annis,
 Mente & consilio juvenis ; vitae integer idem,
 Justitiaeque tenax , & servantissimus aequi.
 Hujus fulmineo Malabaria corrui ense ;
 Et sensit Coulete gemens , sensitque Panane,
 Henrici ultoris quid dextera posset in armis.

Sed quo me rapis , o sacrae cui tempora vittae
 Advelant, canosque decens premit infula crines,
 Christicolae gregis o custos , & pastor Alexi (c) ?
 Et Goa, & ipsa memor Malabarica te canit ora,
 Quam sacro innitens baculo indefessus obisti ;
 Tum reducem ex Asia , Primatum Bracara sedes
 Excepit gaudens. Pietas te cognita ubique,
 Te clarum alma Fides, immortalemque sacraavit.

At quis vos tacitos, duo nomina clara , relinquat (d)
 Fer-

(a) Ut praeteream quamplurimos ex hac familia clarissimos viros, domi militiaeque de patria optime meritos, D. Duarte de Meneses primum Tingitanae arcis in Africa praefectus praellis, ac victoriis in Mauros claruit ; inde ad Orientem profectus Ormusium armis subegit.

(b) D. Henricus de Meneses Indiam administravit juvenis vita, moribusque integerrimis, virtute autem & peritia rei bellicae singulari, oram Malabaricam, Coulete, & Panane Lusitano imperio adjunxit. De utroque mentionem facit perhonorificam Camoens Cant. 10.

(c) D. Alexius de Meneses Goae primum Archiepiscopus, oram Malabaricam sacris excursionibus laboriosus Pastor obivit ; scripsit synodales sanctiones, quae plurimi sunt, & in iis regionibus hodieque servantur ; deinde Bracarensis Archiepiscopus, egregia utrobique pietate, & eximiis in ecclesiam meritis floruit.

(d) D. Ferdinandus de Meneses 2. comes Ericeirensis, fuit supremus in curia Lusitana judicum praefectus ; Tingi praetor, & supremus armorum imperator. Illustrem post se memoriam reliquit ob merita praeclara, praesertim in bellis Italico, Tran-

Fernande ac Lodovice , manu ingenioque potentes ?
 Vos aequè calamum atque ensẽ tractate periti
 Scripsistis compta ac nitide gesta incluta , nec non ,
 Quae scriptis mandanda forent , gessistis uterque .

Jam verò spatiis qui te propioribus ante
 Vixerunt , condisce puer : Ludovicus (a) & ense ,
 Et calamo insignis se se tibi in aere videndum
 Exhibet ; hunc prope Franciscus (b) , victricia lauro
 Tempora cui Mavors , cui lauro cingit Apollo .

Extremum nunc cerne virum , quo clauditur ordo
 Praeclarorum atavum : fuit iste acerrimus armis ,
 Consilioque potens Ludovicus (c) : hic agmine cinctam

Hof-

flagano , & Tingitano . Litteris etiam perquam eruditus , latine
 scripsit de rebus Joannis 4. & de bello Tingitano .

(a) D. Aloysius de Meneses bello aequè strenuus ac fortu-
 natus varia & valde conspicua obivit militae munera , & in iis
 supremam rei tormentariae praefecturam . Interfuit praeliis S.
 Michaelis , Elvensi , Ameixiulensi , & Montiam clarorum ; &
 expugnationibus Valentiae , Alcantarae , aliorumque oppidorum ,
 magnam in iis , expeditionibus sibi gloriae partem adeptus . Scri-
 ptor elegantissimus historiam sui temporis inscriptam : Lusitania
 recuperata : lingua patria nobis reliquit ; Hispana vero vitam
 Georgii Castrioti .

(b) D. Franciscus Xaverius de Meneses 4. comes Ericeiren-
 sis , magna famae , & nominis celebritate bellum administravit
 imperator exercitus . Idem litteris apprime excultus , & poeta
 egregius , soluta & ligata oratione multa concinnè scripsit , &
 publicis litteris prodidit .

(c) D. Aloysius de Meneses 4. comes Ericeirensis (pater
 Excellentissimi D. D. Henrici de Meneses , qui nunc Romae
 commemoratur Reginae Fidelissimae apud S. Sedem cum summa po-
 testate Legatus) cum esset tribunus militum legionis Serpensis ,
 arcis Campi majoris , quum Hispani obsidione cingebant , auxilio
 iovit , & in eam magna dexteritate ac fortitudine praesidium in-
 tulit . Indiam prorex magna prudentia , & felicitate administra-
 vit : unde in Lusitaniam reversus a Rege D. Joanne V. creatus
 fuit Marchio Louricalensis ; inde iterum prorex , in Indiam re-
 diens Bardesum , & Salselum recuperavit : & sic omnia diges-
 serat , ut brevi totam ditionem , quam in Oriente amiseramus ,
 recuperaturus esse videretur : sed morte interceptus tam solutaria
 patriae consilia perficere non potuit .

Hostili solvit , servavitque impiger urbem ;
 Tranſque Tagum poſitis e ſinibus arcuit hoſtem.
 Gangem hic bis prorex adiit : felicibus armis
 Bardeſii terras , totumque ex hoſte recepit
 Salſetum : quin & Luſis (modo vita maneret)
 Mox omnes terras hic reſtituiſſet & Urbes ;
 Coelo aliter viſum. Tanti quòd fecit alumni
 Jaſturam , Patria ingemuit : ſteruntque reſuſis
 Nympſhae illum Tagides , Nympſhae & Gangetides undis.

Haec generis tibi ſunt , puer , ornamenta paterni ;
 Nunc materna vide. Crines , incanaque menta
 Priſcorum agnoſce hic regum , de ſanguine quorum
 Naſtus es egregiam genere ipſo , atque indole matrem (a).
 Inde duces bellis claros , palmiſque decoros
 Cerne hic atque hic , namque oculis quae plurima ſe ſe
 Objiiciunt hic praefantum monumenta virorum ,
 Ornamenta tuae ſunt , clara & Lumina gentis.
 Illi ad te charum egregia de ſtirpe nepotem
 Vertere nunc oculorum acies ex aere videntur ,
 Et ſic affari : virtutem atque inclyta facta
 Diſce , puer , diſce ex nobis , verumque laborem.

Quis procul ille autem , cui mento inſuſa vetuſtas
 Multa , comiſque jacet , priſcis ſpectandus in armis ?
 Noſco equidem noſco , magnum & venerabile nomen ,
 (b) Roſendum. Hic unà cum fratre in bella Thedone
 Irruit , indigenaſque ciens , atque agmina ducens ,
 Ferroque exagitans hoſtem , longo oppida & urbes
 Servitio exſolvit , turpemque fugavit ab oris

Lu-

(a) *Excellentiſſima D. D. Maria da Cunha Meneses , cum ſit filia ſororis Excellentiſſimi Conjugis ſui DD. Henrici de Meneses , totam Menesiae domus nobilitatem in ſe continet. Multis praeterea ornamentis abundat paterni generis , quod ex perveſtiſis Legionis Regibus deducunt ſcriptores , vide Bernardum de Brito part. 2. lib. 7. cap. 26. Monarch. Luſit.*

(b) *Hujus clariſſimae familiae ſtirps eſſe perhibetur Roſendus Hermiges , nepos Infantis Alboazaris Ramires , filii ex ſecundis nuptiis Ramiri ſecundi Regis Legionis. Hic Roſendus , ejuſque frater Thedon cum delectis indigenarum copiis ex provincia Interamnenſi in Mauros irruerunt ; magnaque eorumdena internecione partem Luſitaniae barbarorum jugo liberarunt. an. 1037.*

Lusiacis Maurum , & Lybicos protrusit in agros.
 Verum age , longinquos aevo , nimiumque remotos
 Praeteriens , oculos huc flecte , magisque recentes
 Aspice majores : en Martis fulmen , & hostis
 (a) Terrorem Ludovicum : hunc Pax Augusta furentem
 Ense tremens vidit ; pignantem hunc Helvia , nec non
 Vulnere pro Patria decoratum vidit honesto.
 Huic & Lusadae debent , quod cesserit ipsis
 Insignis parta ad Montes victoria Claros.

(b) Nunc illum contemplator , cui tibia desit
 Altera , quam rapuit Mars olli ; at vivida bello
 Dextera constabat : proh ! quantos stragis acervos
 Edidit ultore hic ferro ! late arva rubebant ,
 Large exundabant Hispano sanguine fossae.
 Tum demum positis armis , ubi saeva quierunt
 Praelia , Lusadasq ; tuos pax alma revisit ,
 Ille avidus pugnae , Martisq ; incensus amore
 Se se ad Germanas acies , & Caesaris arma
 Contulit , imperioque armorum ad bella supremo.
 Donatus , fieri poterant quae maxima , fecit ;
 Taurunig ; Tomisq ; acer bellator , & idem
 Dux bello summus , dubium incertumq ; reliquit ,
 Lusadae ne aliis praestent virtute manuq ;
 An potius mente , imperiisq ; ad bella gerenda.

Et

(a) D. Ludovicus Alvaes , vir praestanti virtute , & singulari rei bellicae peritia , rebus praeclarè gestis de Patria optimè meritis , in obsidione Pacis Augustae strenuè se gessit tribunus militum. Interfuit praeliis Sancti Michaelis , & Helvensi , ubi & vulneratus fuit an. 1659. inde armis Transmontanis praefectus & Miniensis militiae equitum magister & exercitus Imperator , compluribus expugnatis captisque oppidis , cum copiis suis ad Transtaganam provinciam profectus plurimum contulit ad victoriam Montium Clarorum anno 1665.

(b) D. Mathias da Cunha in bello contra Hispanos strenuissimè dimicavit peditem Chiliarchus , in obsidione Pacis Augustae tormenti belliei ictu sinistrum crus amisit an. 1705. Compositis rebus , & pace cum Hispanis conventa , in Germaniam profectus est , ubi magna cum virtutis tum prudentiae laude Caesari militavit ; a quo exercitus imperator creatus Tauruni , Tomis , & in bello Italico omnes summi Imperatoris partes implevit :

Eſto his contentus, neq; enim enumerare tuorum
 (Tam longa eſt) proavum ſeriem, nec dicere facta
 Singula per tempus nobis licet. haud tamen unum
 Tranſierim, qui prae cunctis tibi proximus ipſo
 Tempore, quiq; ipſo eſt tibi ſanguine proximus idem.
 Quare ambas huc verte acies, & ſuſcipe ſignum
 Aere informatum fuſo, jam parte polita.
 Hoc, cum perfectum fuerit, tibi reddet avunculum (a);
 Qui magnam auſpiciis rexit felicibus urbem,
 Braſilici caput imperii, multoq; nitore
 Ornavit, nec non tutam ſervavit ab hoſte.
 Vulgo increbuerat rumor, de littore claſſem
 Solviſſe Hiſpano, & plenis per caerula velis
 Findere iter, praegnantem armis, urbiq; venire
 Exitio: ergo ille arma, viros, proviſaq; cuncta
 Ad bellum parat, atq; arces, atq; omnia munit
 Armatis loca: tum laeto imperterritus hoſtem
 Expectat vultu, ſagratq; cupidine belli.
 Ipſe autem obſtupuit, totam cum vidit in armis
 Stare urbem, Mavors, & ad acres verſus Iberos:
 Fruſtra, inquit, fruſtra huc inſtructa claſſe venitis:
 Ponite, vos moneo, hanc mentem, atque: abſiſtite bello
 Urbi dum praeerit: rerumque tenebit habenas
 Emmanuel, illa & belli & ſecura minarum
 Riſerit advectam claſſem caput ardua tollens,
 Turritum caput, elataque interrita fronte
 Obſiſterit veſtris minime expugnabilis armis.
 Tales majoresq; tui, proaviq; fuerunt
 Virtute, ac meritis: talis pater ipſe, puelle,
 Eſt tuus: ille etiam (tibi ſpondeo) ſerus adibit
 Templum hoc. eſt ſuus Henrico locus heic quoq; patri.
 Virtutes huic Urbanae, paciſq; miniſtrae
 Nobile conſlabunt ſignum, ſtatuamq; locabunt
 Arte laboratam. Ramis inſignis olivae

N

II-

(a) D. Emmanuel da Cunha, Excellentiffimae D. D. Ma-
 riae da Cunha Meneses frater Bahiam, totius Braſiliae Metro-
 polim, adminiſtravit, ejuſque incremento, ac nitore magropere
 ſtudit. Contra Hiſpanorum claſſem, quae Bahienſes invaſura
 eſſe videbatur, ſic urbem munit, & quocumque ad validam
 deſenſionem conferre poſſent, tam diligenter comparavit, ut ni-
 hil ab hoſtili aggreſſione civibus timendum eſſet.

Ille quidem stabit : variis anaglypta figuris
 Juxta ipsum ponent , & in his Tybrim , Eridanumq ; (a)
 Plaudentesq ; viro fluviorum e margine Nymphas.

Sic Diva ostentans proavum monumenta docebat
 Egregium forma infantem , & virtutis avitae
 A teneris animum magnò incendebat amore :
 Cum puer attollens oculos mirabile vidit
 Ex auro signum : namque illic aurea cultu
 Foemina regali astabat , sceptrumque gerebat ;
 Regius ex humeris nodo pendeat amictus.
 Cui puer arridens , & tendere brachia contra ,
 Et parvas agitare manus , & corpore toto
 Gestire , ac teneris effundere gaudia labris.
 Tum Dea : si nescis , inquit , puer optime , cernis
 Reginam , dominamque tuam , cui Lyfia regna ,
 Cuique recens Orbis , cui Ganges paret & Indus.
 Illa quidem & gestis jampridem , moxque gerendis
 Rebus praeclaris aeternum nomen adepta est ,
 Atque sibi hoc templo monumentum illustre paravit.
 Haec illa est , quae te sacro de fonte renatum
 Excepit ; quae te vitae vel limine in ipso
 Effecit magnum , summoque ornavit honore.
 Quare age , parve puer , risu cognoscere matrem
 Incipe : namque erit illa tibi charissima mater ;
 Et magis atque magis , cum firma accesserit aetas ,
 Te clarum in patriam officiis , meritisque futurum
 Extollet : tuque interea non degener haeres
 Sanguinis heroum , factis ingentibus aequans
 Virtutem proavum , Dominae benefacta rependes :
 Dixerat : Aonides laetis clamoribus omen
 Excepere , Deaeque haec alto pectore dicta
 Condidit , atque aevo nunquam interitura , perenni
 Pindi eadem cedro custos mandavit Apollo.

PA-

(a) Eridanus Augustam Taurinorum alluit , uti Tybris Romam.
 Excellentissimus D. Henriques de Meneses Augustae Tauri-
 norum complures annos legatione fungens , ita in ea se gessit ,
 ut omnibus charus , Regique acceptissimus fuerit ; inae cum
 summa potestate Legatus Romam venit ; ubi pristinum Lusita-
 ni nominis splendorem respicit , ac restituit vir summo loco na-
 tus , & egregiis virtutibus praesians.



PARAFRASE
DOS VERSOS LATINOS.

I.

DO Heliconio monte sacrosanto
Abre-me, ó Musa, as fontes crySTALLINAS;
Coulas grandes, e memoraveis canto,
Que ouça Roma, a cabeça das collinas
Altas erguendo; e de que exulte em tanto
Ao longo o Reino das Sagradas Quinas;
E que celebrem com rumor sereno
O aurifero Tejo, e Tybre ameno.

II.

Era noite: eu então placidamente
Do sono possuido, e prezo estava;
Quando do leito em sonhos de repente
Hum insolito ardor me arrebatava,
E Roma atravessando finalmente
A hum regio palacio me levava,
A cujas portas junto ao EISQUILINO
Me pousou aquelle estro repentino.

III.

Alli parei vizinho ao celebrado
Oiteiro, onde existio antigamente
D'altas faias hum bosque, consagrado
A' Lucina dos partos presidente.
Mas apenas entrei no elevado
Palacio, guarnecido nobremente,
Quando observei de cousas memoraveis
Hum compendio, e vi cousas admiraveis:

IV.

Primeiramente vi, que concorria

Taõ grande multidão ao tal palacio ;
 Quanto concurso nem entaõ se via ,
 Quando por Roma o vencedor Horacio
 Entrava , e os applausos recebia
 Daquelle acção famosa em todo o Lacio ,
 Conduzindo por este mesmo oiteiro
 Hum insigne triumpho o graõ guerreiro.

V.

Hum concilio vi pleno, e venerando

Dos Deoses : aqui estava o fero Marte ,
 Que tem das armas o poder, e mando ;
 Alli Mercurio estava ; em outra parte ,
 Coroado de louro Apollo brando ,
 O inventor da mais amavel arte.
 O grato coro , e comitiva toda
 Das nove Musas lhe assistia à roda.

VI.

Eisque lá do seu bosque não distante

Chega Lucina , e vem acompanhada
 Das tres Graças. Entrou , e com semblante
 Risonho visitou a venerada
 Senhora , que vizinha ao importante
 Parto , já se sentia molestada
 Dos incómodos , e da não ligeira
 Pena de quem he mãe a vez primeira.

VII.

Chega-se ao leito a Deosa , e com mimosa

E branda mão lhe assiste , e o receio
 Lhe tira : entaõ com sorte a mais ditosa
 Hum Infante bellissimo á luz veio.
 Da mãe egregia a prole generosa
 Receberão as Graças no seu seio ,
 Levando no seu gremio adormecido ,
 E nos seus braços o gentil Cupido.

VIII.

Em jubilos a grande casa exulta
Naquelle tão alegre, e fausto dia.
No magnanimo coração resulta
Do pai hum prazer summo, e alegria.
Dos congregados Deoses a consulta
Ao applauso commum tambem se unia,
E ao recém-nascido consagrava
Donativos, presentes offertava.

IX.

Deo-lhe Marte hum escudo, e juntamente
Huma pequena espada, hum elmo ornado
De lindas plumas, e hum reluzente
Colete à malhas d'ouro trabalhado:
E, tu, grande menino, este presente
Recebe, diz, que te dá Marte armado;
Brincos sejaõ da tua puericia
Estes duros ensaios da milicia.

X.

Por espadas, e por broqueis trepando
T'has de ensaiar a caminhar primeiro,
Que andar possas, menino egregio, quando
Imitar queiras o valor guerreiro
De teus Avós, os feitos emulando
De heróes, de cujo sangue és claro herdeiro,
E de cujas façanhas a memoria
Dos fastos Lusitanos fórma a gloria.

XI.

Então Mercurio: e se antes (diz) te agrada
Imitar os illustres Ascendentes,
Que servirão na paz á Patria amada
Em luminosos póstos differentes;
E se ao teu grande pai: quando a estrada
Dos empregos politicos intentes
Seguir, e finalmente quando inteiras
Provincias, e Cidades reger queiras.

XII.

XII.

Ou levar embaixadas do potente
 Auguſtiſſimo ſolio Luſitano
 A grandes Cortes de eſtrangeira gente
 Interprete do peito ſoberano,
 Eu te farei facundo, e eloquente:
 Da poderoſa vara o grande arcano
 Te entregarei: e para te apreſſares,
 Já deſde aqui te cedo os meus talares (a)

XIII.

Em tanto o louro Apollo alli tangia
 Docemente huma cithara dourada,
 E das Muſas o coro respondia
 Com harmonia acorde, e alternada,
 E as glorias cantava, e applaudia
 Da grande caſa, e gente ſublimada,
 Diſpenſando louvores merecidos
 Da familia aos heroes eſclarecidos.

XIV.

Cantava, como a caſa excella vinha
 De altos Reis, como em ſceptros ſ'eſtribava,
 Poisque Monarcas tres, huma Rainha
 No principio, e progreſſos ſeus contava.
 Os muitos Capitães, que dado tinha,
 Cujas acções a Fama em bronze grava.
 E quantos tinha dado altos faroes,
 Pais da Patria, invictiſſimos heroes.

XV.

Do coro a mais facunda, e elegante
 Calliope, e de voz mais excellente
 Entre todas com canto altiſonante
 Precede, e diz aſſim: tu felizmente
 Creſce, excelſo Menino, e vai ávante:
 Eſta gloria te excite eternamente:
 He Patria tua a grande Roma: eſmaltas
 Tu a Patria nãſcendo, tu a exaltas.

XVI.

(a) Talares eraõ os çapatos com azas, de que uſava Mercurio, como fingem os Poetas.

XVI.

Ella os Scipiões em ti vê renascidos ,
Os Camillos , os Drusos , os Marcellos ,
Fabios , Decios , Catões : reproduzidos
Em ti vê de valor tantos modelos ,
Tantos heroes no mundo conhecidos ,
Quantos foraõ , os que com feitos bellos ,
E com claras acções na paz , e guerra
Ennobreceraõ tanto a patria terra.

XVII.

Será tambem do teu repartimento ,
O' alma grande , illustre , e generosa ,
Tratar as armas do sanguinolento
Marte com sorte sempre venturosa.
Tu d'impôr leis aos povos , que argumento
Daraõ á tua espada bellicosa ,
E de passar te lembra , alma Romana ,
Domando o mundo , além da Taprobana.

XVIII.

De Calliope o canto harmonioso
Alli me tinha todo arrebatado ,
Quando hum novo espectáculo affombroso
Me divertio : ví tudo illuminado
D'improviso : hum augusto , e magestoso
Templo ví sobre hum monte alcantilado
Com cem degrãos de marmore : o ascenso
Era escabroso , e de trabalho immenso.

XIX.

Huma graõ turba ví , que pertendia
Chegar ao Templo pela dura estrada
Daquelle arduo monte , e que subia
Com summo empenho , de suor banhada ,
E tal , que apenas respirar podia
De extremamente languida , e cançada ;
Porém de tantos , que assim se esforçavaõ
Para ao Templo chegar , poucos chegavaõ.

XX.

De bronze as altas portas de repente
Com grande estrondo s'abrem : dentro havia
Grande oppulencia : e de ordem differente ,
De Corinthia , e d'Yonia semetria
Varias columnas , elegantemente
Historiadas ; pois com valentia ,
Com grande arte em relevo os valerosos
Feitos se liaõ dos varões famoços.

XXI.

Armas de toda a sorte alli pendentas
Do alto tecto estaõ ; lanças , espadas ,
Escudos , capacetes reluzentes ,
Saias de malhas fórtes , e pezadas ,
Tambores , e bandeiras : de excellentes
Heróes tambem de bronze alli formadas
Estatuas á vista se offerecem ,
E em varias maneiras resplandecem.

XXII.

Mas o Templo ao seu nome consagrado
A Gloria , poderosa Deosa , enchia
Com sua divindade , e em formado
Solio d'ouro , e com sceptro residia ;
Purpureo manto d'ouro recamado
Regiamente dos hombros lhe descia.
Cem Altares á roda em fumo denso
Tributavaõ á Deosa grato incenso.

XXIII.

Em quanto eu estas cousas contemplava
Do Solio hum salto deo (cousa admiravel !)
E tomando o Menino , o affagava
Nos seus braços , e seio a Deosa affavel ;
E comfigo ao mais intimo o levava
Do Templo ; onde no bronze perduravel ,
Sem que possaõ temer do tempo os danos
Vivem os grandes heroes Lusitanos.

XXIV.

XXIV.

Aqui parou a Deosa , e docemente
Disse em taes termos ao Menino egregio :
Por gratuito dom , por excellente
Graça minha , por alto privilegio
Entra agora , entra anticipadamente
Neste meu Templo , e meu Palacio regio ,
E observa com tacito semblante
Quanto aqui se contém , o doce infante.

XXV.

Lá virá tempo , em que o merecimento
Das acções claras , que no mundo obrares ,
Aqui te dê tambem distincto assento
Entre os varões insignes , que imitares.
E depois de ter sido hum ornamento
Da Nação com proezas singulares ,
Respires em estatua fundida
De immortal bronze , huma perenne vida.

XXVI.

Tu agora , ó Menino , os mais que humanos
Feitos , o valor summo , a fama , e gloria
Dos teus aprende , e desde os tenros annos
Te acostuma a trilhar a bem notoria
Estrada , que os invictos Lusitanos
Te affinalárao ; e tem na memoria
Os exemplos illustres , e subidos
De tantos teus Avós esclarecidos.

XXVII.

Vés aquelle de lança , e clava armado ,
Que está no mesmo bronze ferozmente
Olhando ; e cujo corpo agigantado
Vestido está de pelles ? o valente
Viriato estás vendo , o alentado
Commandante da montanheza gente ,
Que em fuga poz com tropas ruficanas
Os Capitães , e as aguias Romanas.

XXVIII.

Esta , que em bronze vive , numerosa
Serie d'heroes , dos quaes longo seria
Os nomes referir , são da ditosa
Patria os astros , com que ella mais luzia :
Por cuja fortaleza portentosa ,
E pelos feitos de alta valentia
Portugal ás estrellas se levanta ,
E goza em todo o mundo d'honra tanta.

XXIX.

Estes no impio , e féro Sarraceno
Damno , e ruina extrema effeituárao ;
E não cabendo em reino taõ pequeno
Taõ grandes coraçoes , amplificarao
Com o ferro o dominio , e graõ terreno
Com as armas fataes na maõ , ganhárao ,
Pouca gente , mas no valor invita
Contra a caterva barbara infinita.

XXX.

Estes , muitos combates soffiveraõ
Contra as Iberas gentes bellicofas ;
E victorias insignes obtiveraõ
Em frequentes batalhas fanguinosas.
Oh ! quanta mortandade alli fizeraõ
As Lusitanas armas valerosas !
Todo tinto de sangue Castelhano
Hia o Guadalquivir ao Oceano.

XXXI.

Estes fulcando mares não sabidos ,
Do Oriente as terras subjugáraõ ,
Nas costas do mar roxo os escondidos
Póvos ao Luso Imperio sujeitáraõ ;
E valentes , oulados , dessemidos
As armas felicissimas leváraõ ,
E bandeiras da grande Lusitania
Lá muito além da Arabia , India , e Carmanias

XXXII.

Mas para que te tenho aqui detido ?

Levanta os olhos , e sômente attende
Ao que toca ao teu sangue esclarecido ;
De teus claros Avós a serie aprende ;
Vê , como de tres Reis és procedido ,
E , que nas tuas vêas , tens , intende ,
De regio' sangue huma porção não parca ,
Poisque descendes de mais de hum Monarca.

XXXIII.

Aquelle , que lá vez com magestoso
Sceptro , e com manto Ibero , elle he Fruella
Venerando Monarca , e glorioso
Tronco da tua estirpe illustre , e bella.
Aquell'outro he Ramiro , poderoso
Rei de Leaó : o outro , que naquella
Estatua inda respira valentia ,
He de Navarra o claro Rei Garcia.

XXXIV.

Os grandes Capitães contempla agora :
Primeiro observa aquelle heróe famoso ,
Que em Tangere deixou fama tonora
Pelas acções do braço bellicoso.
Este meímo da rubicunda Aurora
Nos reinos apportando , o orgulhoso
Collo de Ormuz domou , e á perfeita.
Obediencia a trouxe , e fez sujeita.

XXXV.

Vês outro alli , que no metal respira ,
Outro dos teus Menezes : na verdade
De poucos annos , mas em quem conspira
Com o valor naquella verde idade
O conselho , e prudencia : em quem s'admira
Da vida a innocencia , e a piedade ,
Isento d'ambiçãõ , e de cubiça ,
Da rectidão amante , e da justiça.

XXXVI.

Este guerreiro , esta alma bellicosa
Fez na India proezas singulares.
Elle a Luta bandeira victoriosa
Pelas terras levou dos Malavares ;
E Coulete , e Panane populosa
Conhecêrao , chorando os seus pezares ,
Quanto na guerra fosse assignalada
Do vingador Henrique a forte espada.

XXXVII.

Mas aonde me levas , o sagrado
Pastor , que sobre as cãs tens a decente
Sacra mitra , tu , que de Christo o gado
Guardastes , e regestes sabiamente
No zelo bom Pastor , e no cuidado ,
Aonde me arrebatas ? pois sómente
Para de ti fallar , o grande Aleixo ,
Em silencio outros muitos heroes deixo.

XXXVIII.

Goa exalta o teu nome venerando ,
O Malavar os teus louvores canta ,
Cuja costa tu foste visitando
Com santo zelo , e com fadiga tanta
Braga te recebeu d'Asia tornando
Por seu Pastor dignissimo. A Fé santa
A piedade , que foi tua divisa ,
Em huma , e outra parte te eternisa.

XXXIX.

Mas a deixar-vos quem se atreveria
Em silencio , os dous nomes respeitaveis
Ferdinando , e Luiz , na valentia
Do braço , e na do engenho memoraveis.
Com igual força a vossa mão movia
A espada , e a penna : vós obraveis
Cousas dignas de andar no mundo escritas ,
Vós escrevieis as acções invitas.

XL.

Mas agora , o Menino , reconhece
Os teus de idade a ti já mais chegada.
Nessa estatua hum Luiz ie te offerece
Famoso pela penna , e pela espada.
Junto a este hum Francisco resplandece
De louro com coroa duplicada ,
Porque dobradamente lhe reparte
As coroas de louro Apollo , e Marte.

XLI.

Nota o ultimo agora , em quem se cerra
A ordem dos teus claros Ascendentes,
Este he Luiz , famoso heroe na guerra ,
E hum dos Commandantes mais prudentes.
Este obrigou , na Translagana terra ,
A levantar o cerco , os combatentes
Castelhanos : este immortal Menezes
Da India Viso-Rei foi duas vezes.

XLII.

As terras de Bardez , e Salfetanas
Restaurou este venturosamente ;
E teriaõ as armas Lusitanas
Revindicado , quanto no Oriente
Já teve Portugal , se as Soberanas
Disposições daquella Omnipotente
Providencia , que a tudo põe medida ,
Dêsse ao famoso heroe mais larga vida.

XLIII.

Mas outra cousa tinha decidido
Com decreto immutavel o Ceo fante.
Por ter em circumstancias taes perdido
A Patria hum filho tal , e heroe tanto ,
Gemeo ; chorou : do Têjo enternecido
As magoadas Nynfas largo pranto
A taõ sensível perda consagraraõ ,
E do Ganges as Nynfas o choráraõ.

XLIV.

Estes são , o menino , os ornamentos ,
Que trazes , e derivas do paterno
Eclarecido sangue ; os luzimentos
Observa agora , e esplendor materno.
Reconhece os primeiros fundamentos
Nestes , que vês aqui no bronze eterno
Respirar magestade antiga , e regia.
Dos quaes descende tua mãe egregia.

XLV.

Depois do regio tronco nesta parte
Observa , e nesta os Generaes famosos ,
E Capitães , a quem dispensou Marte
Muitas palmas por feitos valerosos.
Podes bem justamente glorjar-te
Da multidão , que vês , de portentosos
Varões , que em todos estes monumentos
São do teu sangue insignes ornamentos.

XLVI.

Elles parece que do inflexivel
Bronze os olhos estão a ti voltando ,
A ti seu neto amado ; e com sensivel
Voz parece te estão assim fallando :
De nós , menino , aprende o invencivel
Valor , illustres feitos imitando ,
Paraque , como nós , gloria configas
Pela estrada de heróicas fadigas.

XLVII.

Mas quem he , quem , aquelle heróe valente ,
Que pela sua muita antiguidade
De cãs cuberto vejo , e que altamente
Respira bellicosa austeridade ?
Conheço , sim conheço , o que entre a gente
Lusitana lá na passada idade
Fez de valor prodigios : estás vendo
A estatua do immortal Rosendo.

XLVIII.

Este inclito, e famoso cavalheiro
Contra o barbaro, e féro Ismaelita
Junto com seu irmão, alto guerreiro,
Que Thedaó se dizia, a guerra excita.
Livra as terras do longo captivo
Com a fatal espada, e lança invita,
Desterrando do paiz Lusitano
Em grande parte o torpe Mauritano.

XLIX.

Mas deixando os de idade mais distante,
Contempla attentamente alguns modernos
Dos teus majores: ahí tens diante
Dos olhos hum Luiz, hum dos maternos
Teus Avós, excellente Commandante,
Cujo nome em louvores vive eternos.
A sua espada, qual de Marte raio,
Causou em Badajoz mortal desmaio.

L.

Elvas nas suas Linhas decantadas
Vio este illustre raio de Mavorte
Pelas armas entrar, pelas espadas
Sem receio, com peito oufado, e forte;
Onde feridas recebeo honradas
Pela Patria, por quem se expunha á morte.
Elle obrou de valor prodigios raros
Na victoria immortal de *Montes Claros*.

LI.

Contempla agora aquelle, a quem fez coxo
Huma bala por Marte despedida:
Porém ficou-lhe o braço, nunca froxo,
Nunca cançado de ferir. Sem vida
O' quantos corpos jazem! tinto e roxo
O campo todo está da repetida
Mortandade: são tragicas ribeiras
De Hespanhol sangue as cavas, e trincheiras.

LII.

Mas depositas as armas , e cessando
A dura guerra , quando a paz formosa
Visitou com semblante alegre , e brando
A tua Lusitania victoriosa ,
Esse heroe no seu peito conservando
Os desejos da guerra sanguinosa ,
Lá vai buscar nas terras de Alemanha.
A guerra , que lhe falta contra Hespanha.

LIII.

Vai buscar o famoso aventureiro
A milicia Cesarea , e nella escreve
O seu nome : alli de inclito guerreiro
Dando evidentes prôvas , logo obteve
O mando summo , e o lugar primeiro ;
E em quanto o supremo posto teve ,
Fez na guerra , quanto fazer podia
De hum grande heroe : a summa valentia.

LIV.

Em Temisvar mostrou , e em Belgrado
O quanto pode hum Lusitano peito ;
O caracter fez ver de hum bom Soldado ,
E tambem o de hum General perfeito :
Em hum , e outro foi taõ consummado ,
Que deixou dubio , e indeciso o pleito ,
Se os Portuguezes tem a preferencia
No valor , ou na militar prudencia.

LV.

Por ora isto te baste , e te contente ,
Por quanto o tempo aqui me faltaria ,
A querer numerar exactamente
Os heroes da materna varonia ,
E referir os feitos de tal gente :
Em silencio não deixo todavia
Hum varaõ grande da materna linha ,
Que em sangue , e tempo a ti mais se avizinha.

LVI.

Por tanto os olhos ergue, e nota attento
Huma estatua, que está delineada,
Que se bem não tem inda o complemento,
Em parte he já polida, e alifada,
A obra deste insigne monumento,
Quando for já perfeita, e acabada,
Te exhibirá no bronze permanente
Hum teu materno Tio inda vivente.

LVII.

Aquelle digo, que em florente idade
Com prudencia, e com alto magisterio
Governou a conspicua Cidade,
Capital do Brasílico amplo Imperio.
Elle a ornou, e com felicidade
A defendeo do aggressor Hesperio,
Quando ella esteve em proximo perigo
Da invasaõ, que ordia o inimigo.

LVIII.

Tinha a ligeira Fama divulgado
Pelo Brasil, que huma consideravel
Armada déra á véla, e o salgado
Mar sulcava com vento favoravel;
Que nella vinha o Hespanhol armado
Com hum corpo de tropas respeitavel;
E que o grande poder se dirigia
Ao assalto, e ruina da Bahia.

LIX.

Por tanto a huma varonil defeza
Elle com summo ardor se preparava;
Armas, gente, para a Marcial empreza,
E tudo o necessario aparelhava;
Todo o castello, e toda a fortaleza
Guarnecia; e intrepido esperava
O inimigo, e com alegre rosto
De pelejar mostrava empenho, e gofso.

LX.

Mas attonito Marte, apenas vira
Toda a Cidade em armas, com semblante
Sezudo para os Hespanhoes se vira,
E lhes diz : olá , não passeis ávante :
Vindes de balde , e com inutil mira
Contra a gente , que tem tal Commandante.
Deponde a pertençaõ , e desta terra
Deixai o rumo , e desisti da guerra.

LXI.

A inclita Cidade levantando
Dos montes a cabeça magestosa,
A guerra, e ameaças desprezando,
Se rirá dessa armada estrepitosa.
Em quanto o Cunha tiver nella o mando,
O' Cunha, alma guerreira, e generosa,
Não tendes, que esperar : inexpugnavel
Ella vos ferá sempre, e formidavel.

LXII.

Taes foraõ teus Avós , ó claro Infante,
Na valentia, e no merecimento ;
A elles he teu Pai mui semelhante,
Nem descrepou de tanto luzimento.
Elle depois de larga, e importante
Vida, aqui terá nobre monumento.
Neste Templo, para que eterno fique,
Tem tambem seu lugar teu Pai Henrique.

LXIII.

Aqui, digo, entre a serie venturosa
Das mais illustres almas Lusitanas,
Huma estatua lhe lavrará formosa
As virtudes politicas, urbanas ;
Virtudes, da paz branda, e amorosa
Ministras, e por isso as mais humanas :
Elle estará no bronze levantado
Com ramos de oliveira coroado.

(III)

LXIV.

Ao pé delle em relevo prominente
Poraó varias imagens, de escultura
Mudamente alluziva, e eloquente;
E entre ellas, poraó huma figura
Do Tybre, outra do Pó, e juntamente
Nas margens Nynfas de alta formosura,
Que em acto de applaudir alli se vejaó,
E acclamando o grande Henrique estejaó.

LXV.

Desta fórte as estatuas mostrando
Dos altos Ascendentes, informava
A Deosa ao bello Infante, e explicando
As famosas emprezas inflammava
O animo infantil, e peito brando
No amor da virtude, e lhe instillava
O domestico, e efficaz exemplo
Dos que estava, naquelle Augusto Templo.

LXVI.

Quando o Menino os olhos levantando
D'ouro huma estatua vio muito vistosa,
A qual estava alli representando
Huma mulher sublime, e magestosa
Com Sceptro, e com Coroa, em que brilhando
Estava a pedraria preciosa:
E dos hombros com garbo, e valentia
O regio Augusto manto lhe pendia.

LXVII.

Todo alegre, e risonho contemplava
O lindo Infante aquella imagem bella:
Movendo as mãos, e braços se esforçava,
Quanto podia, a se chegar a ella;
E com diversos gestos demonstrava
O íntimo desejo, que o desvella:
Dos tenros labios, e de todo o rosto
Signaes manavaó d'alegria, e gosto.

LXVIII.

Se ignoras, quem aqui se répresente
 (Lhe disse a Deosa entáo com voz sonora)
 Tu, Menino, estás vendo a mui potente
 Tua Rainha, e immortal Senhora,
 Aquella, a quem a Lusitana gente,
 Obedece, e com fino amor adora,
 E a quem obedece o novo mundo,
 O rico Ganges, o Indo profundo.

LXIX.

Pelas claras acções, que já tem feito,
 Pelas que ha dê fazer para o futuro,
 Ella já por justiça, e por direito
 Neste Templo huma estatua d'ouro puro
 Tem merecido: aquelle augusto peito
 Já triunfa do esquecimento escuro,
 E do seu nome a fama, e a memoria
 Eterna já no Templo está da gloria.

LXX.

Esta he, Menino, a immortal Rainha,
 Que tanto te tem já favorecido.
 Ella mesma quiz ser tua Madrinha,
 Quando tu foste á graça renascido.
 Ella já d'antes decretado tinha,
 Que grande fosses, assimque nascido;
 E no primeiro introito da vida
 Te distinguio com honra a mais subida.

LXXI.

Tu por tanto com doce rizo agora
 Começa a conhecer, Menino brando,
 A tua Augusta Mãe, e Bemfeitora;
 Que ella te será sempre Mãe; e quando
 Com os annos essa alma, que em ti mora,
 Proezas pela Patria for obrando,
 Ella os teus peffoas merecimentos
 Honrárá com maiques ornamentos.

LXXII.

Tu, sem degenerar já mais do claro
Sangue de tanto heroe, de que és herdeiro,
De teus Avós o proceder preclaro
No emprego ou politico, ou guerreiro
Sempre igualando, e sendo esplendor raro,
Sendo da Lusitania alto luzeiro,
Compenfarás com uteis exercicios
Da tua graõ Senhora os beneficios.

LXXIII.

Disse: e das Mufas com summa alegria
Hum pronostico tal foi celebrado.
Apollo, que estes ditos recolhia
Da Deosa no mais fundo, e retirado
Do seu peito, temendo todavia
Que o tempo os consummisse, acautelado
Lá os foi escrevendo, e esculpindo
Em hum cedro immortal do sacro Pindo.

F I M.

C778
M-528j

71-331
Wormser
2 June 19

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

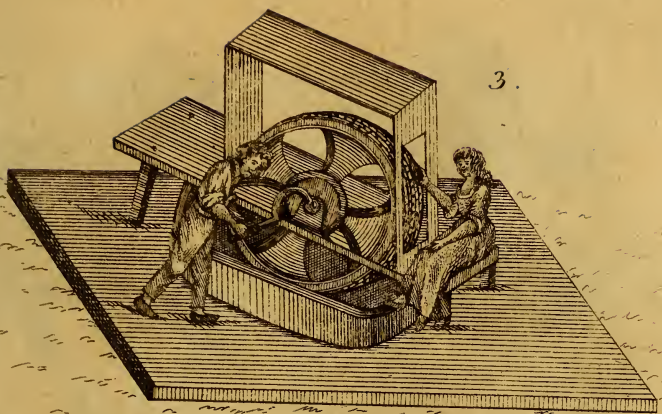


Tatropha manihot.

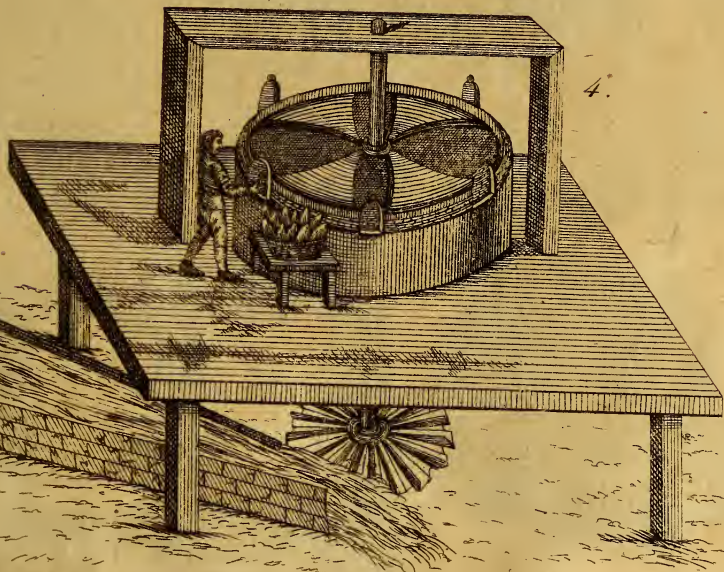
Correa. f.

REICB

3.

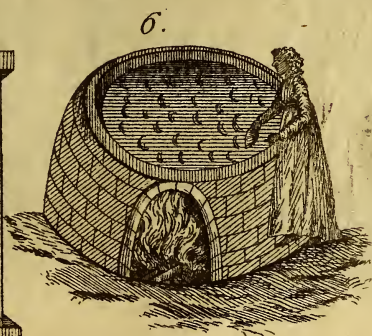
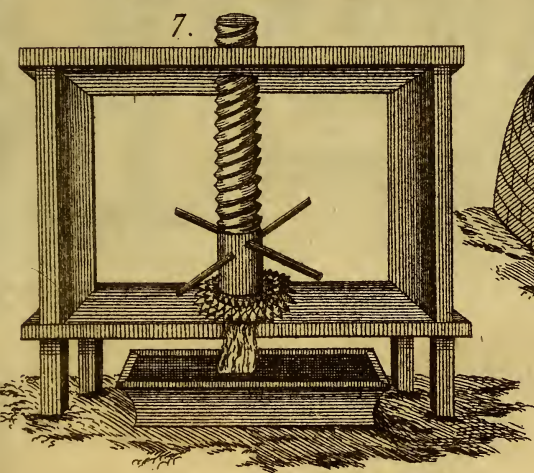
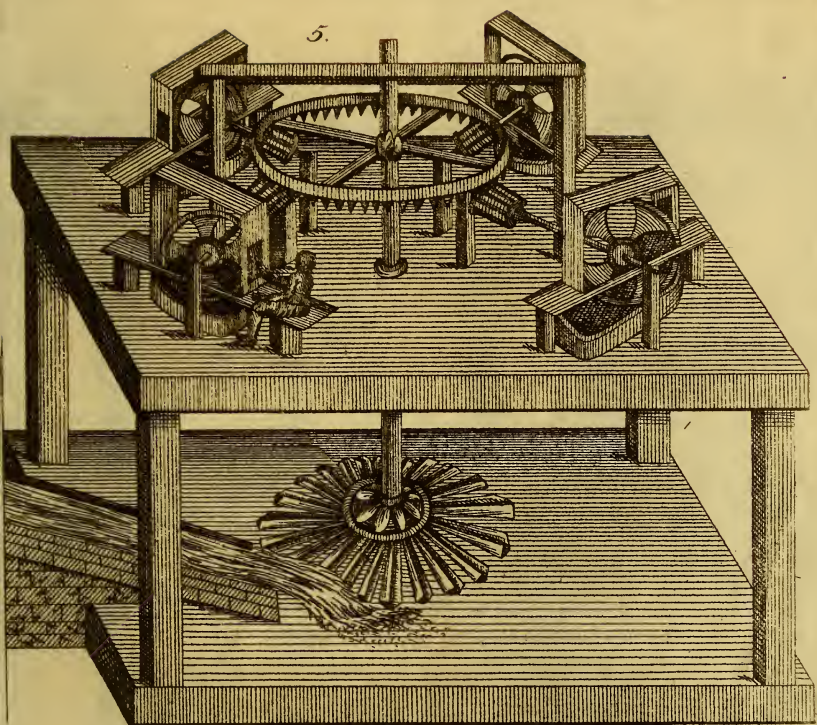


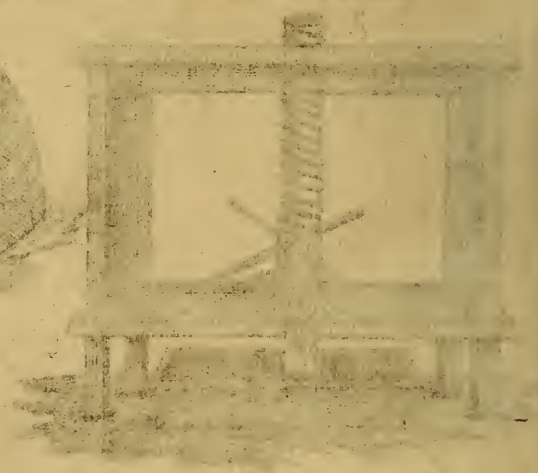
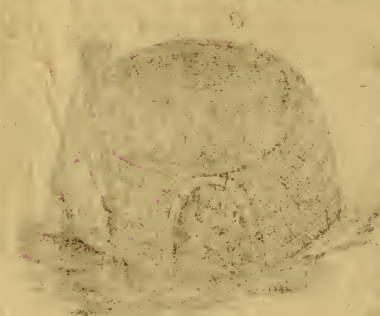
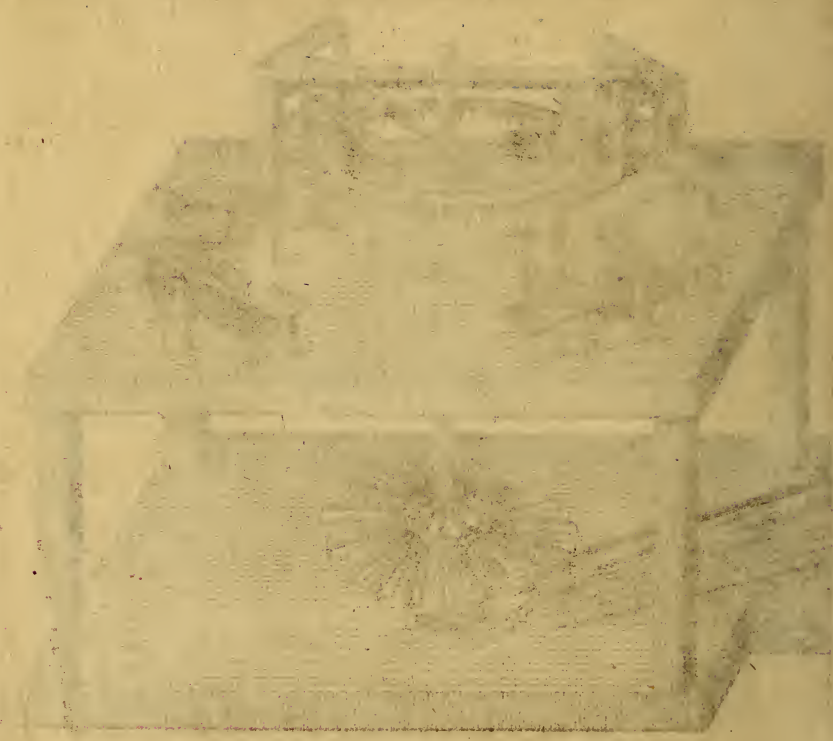
4.



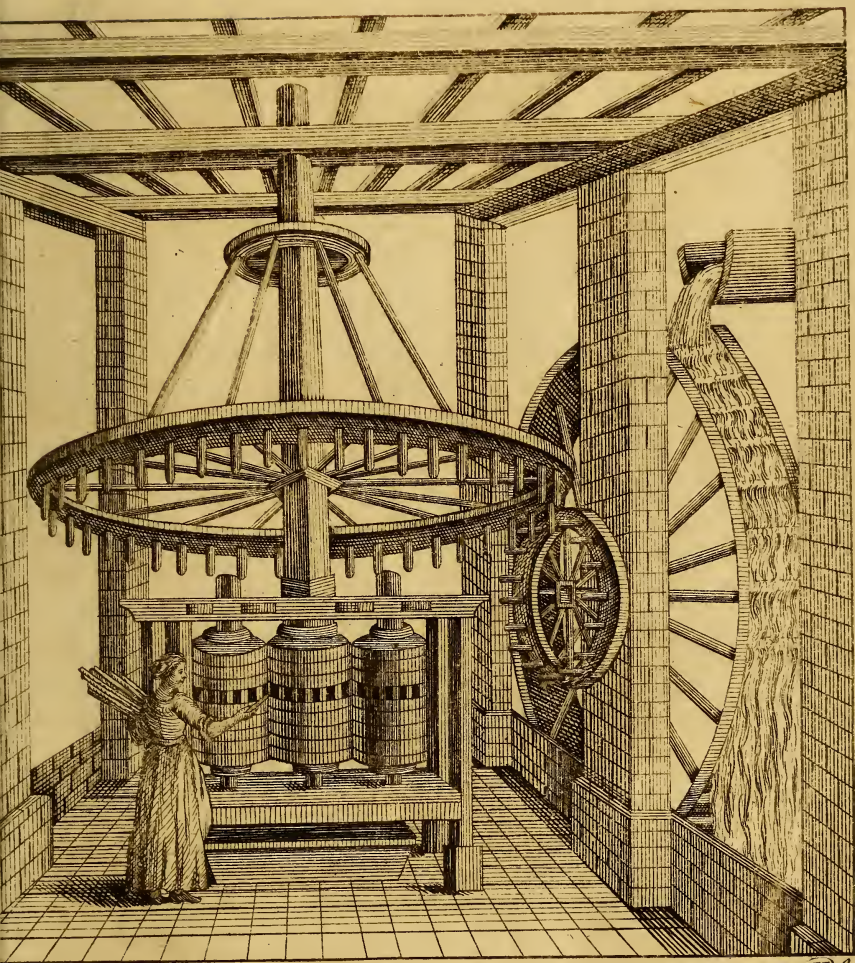
F.S.S.

RPJCB

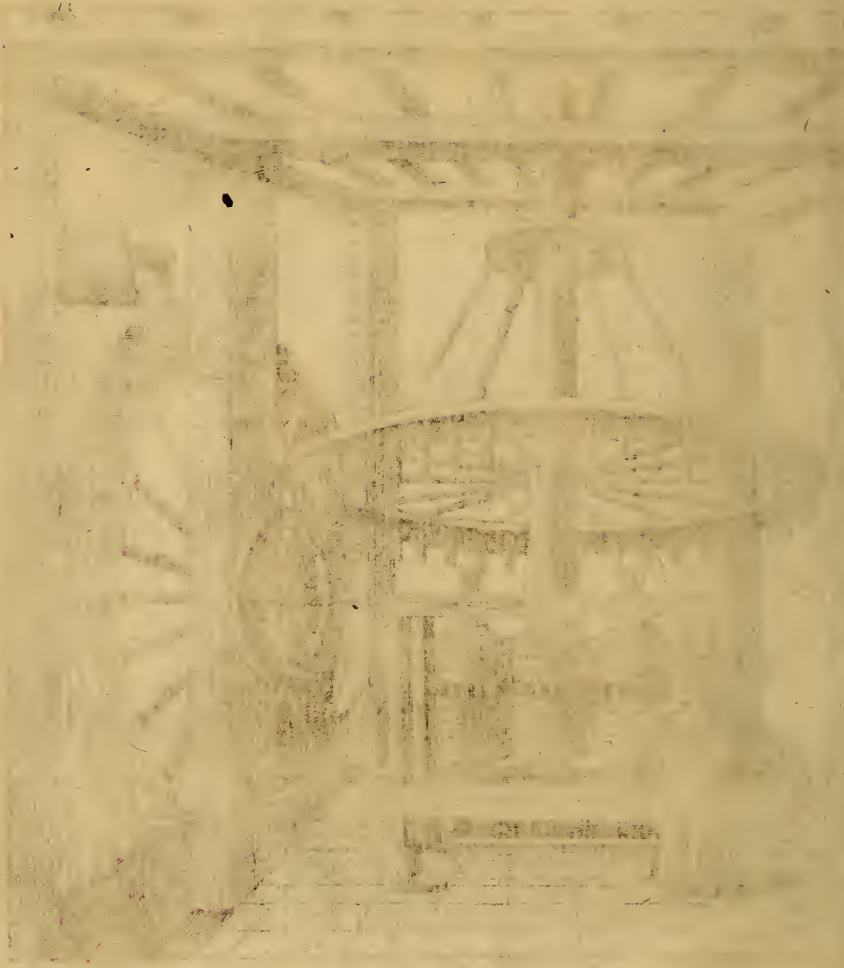




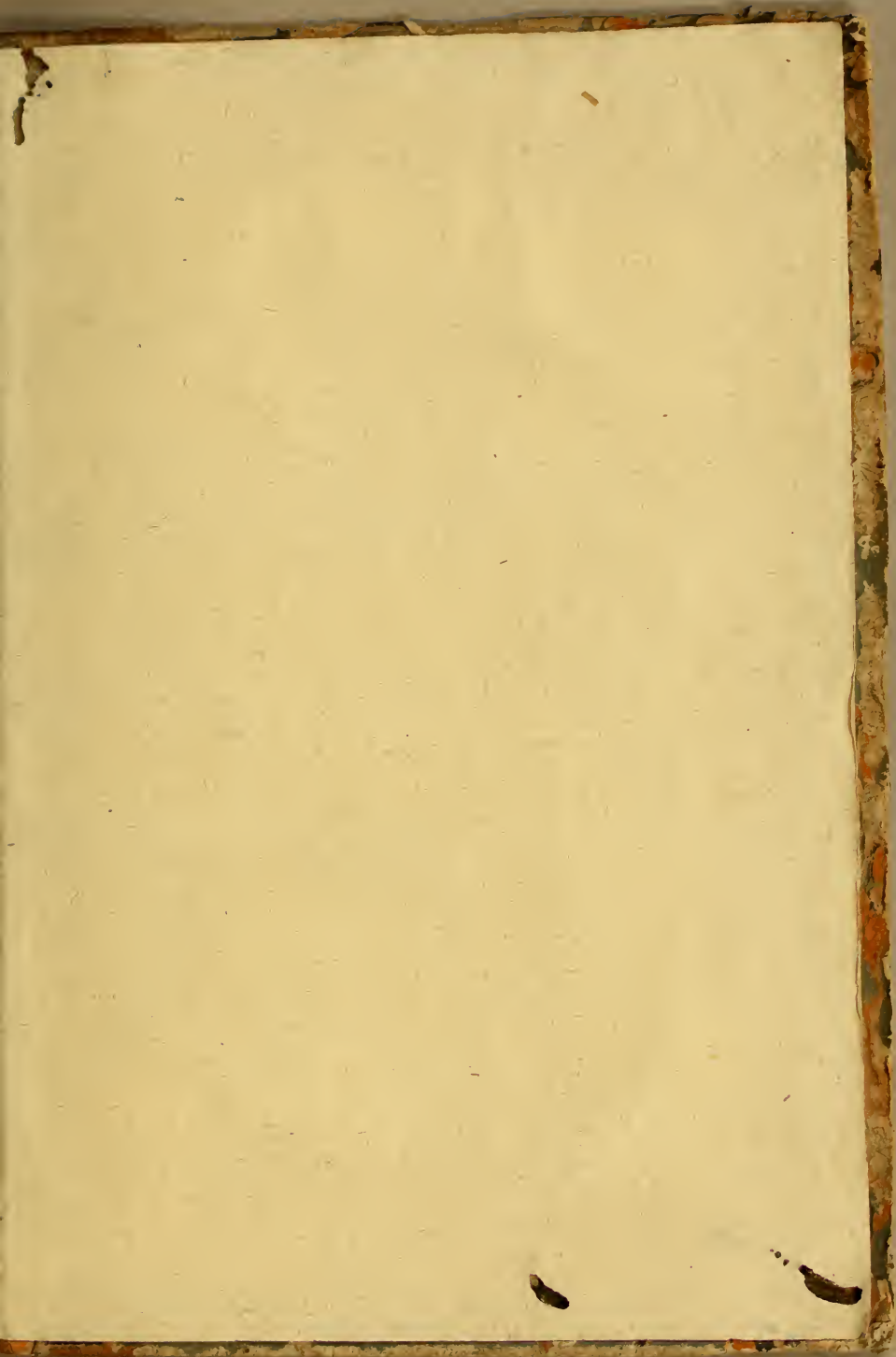
1872

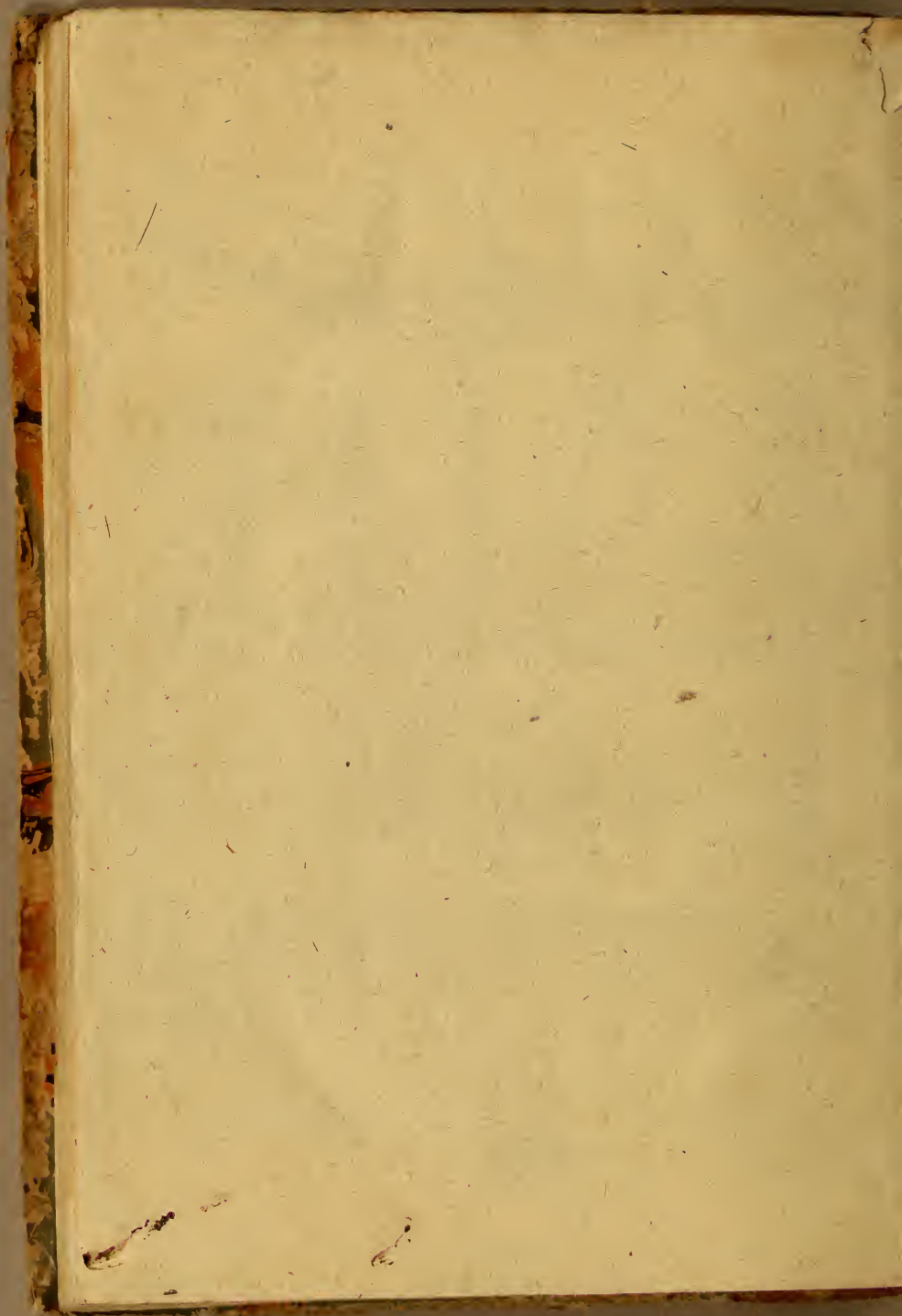


(17)



RPICB





C798

M528j

